

**Theologiae Moralis Super Decalogum Seu Decem Dei
Praecepta Pars ...**

Tractatus I. Prooemialis De Principiis communibus Doctrinae Moralis,
Conscientia, Actu Humano, Et Peccato In Genere

Sporer, Patricius

Salisburgi, 1713

Caput I. De Conscientia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-59488](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-59488)

CAPUT I.

DE

CONSCIENTIA.

SECTIO I.

Conscientia Quid, & Quotuplex?

SUMMARIUM.

1. Quid Intellectus, Ratio, & Lex naturalis.
2. Quid Synteresis.
3. Quid Scientia moralis.
4. Quid Prudentia, & Conscientia.
5. Est Dictamen intellectus
6. Practicum, scilicet judicans aliquid agendum vel fugiendum, &c.
7. Ex Principiis communibus in particulari, seu hic & nunc,
8. Esse, fuisse, vel fore, scilicet agendum vel fugiendum.
9. Divisio conscientia est quinararia; in rectam, erroneam, probabilem, dubiam, scrupulosam.

INTRODUCTIO.

1. Intellectus, Ratio, Lex naturalis.

INTELLECTUS est Potentia spiritualis animæ cognoscitiva entis, seu cujuscunque rei, idque quomodo libet; speculativè, practicè, immediatè & ex terminis: mediatè & per discursum: naturaliter, vel supernaturaliter per revelationem. LUMEN NATURALE, seu RATIO NATURALIS est

THEOL. MORAL. PARS I. A ejus-

eiusdem intellectus virtus inata, quâ naturalibus propriis viribus, seclusâ revelatione extrinsecâ, potens est discernere verum à falso, bonum à malo; adeoque adhuc latè, quippe comprehendens omnia naturaliter cognoscibilia, speculativa, practica, principia per se nota, conclusiones inde deductas. LEX NATURALIS denique *habitualliter* sumpta, & ipsum Lumen naturale intellectus seu ratio naturalis partialiter, quatenus nimirum se extendit ad omnia & sola agibilia, seu practica naturaliter cognoscibilia, tum principia, tum conclusiones inde deductas, quorum cognitione discernit bonum à malo: hominemque dirigit ad bonum prosequendum, & malum fugiendum in ordine ad suum ultimum finem. *Actualiter* verò lex naturalis est ipsum dictamen rectæ rationis practicum: & *strictè* sumpta, continet ipsa prima principia practica nota ex terminis, & conclusiones inde necessariò, evidenter, & immediatè deductas, quasi quodam imperceptibili syllogismo: v.g. ex illo principio: *malum fugiendum*: itatim immediatè, quasi imperceptibili discursu intelligis, blasphemandum, vel moechandum non esse: Quæ sunt pleraque præcepta Decalogi. *Large* autem sumpta Lex naturalis continet illa omnia, quæ ex illis primis principiis non ita immediatè & evidenter, sed solum multum consonè, & conformiter deducuntur. Vide *Scotum in 3. d. 37. q. unicâ. num. 6.* Lex ergo naturalis complectitur Synteresin, Conscientiam, & Scientiam moralem ex parte.

11. Synteresis

Est habitus cognoscitivus seu notitia primorū principiorum practicorum: scilicet generatim dictans bonum agendum, & malum fugiendum, seu, ut alii loquuntur: *inclinans ad bonum & obmurmurans malo.* Communis doctrina D. Thom. 1. 2. q. 79. n. 2. Scot. in 1. d. 3. q. 9. ad quaestionem. Explico. Quemadmodū in intellectu nostro respectu cognoscibilium, est quidam habitus cognoscitivus primorum principiorum speculativorum, inclinans ad veritatem cognoscendam, atque à falsitate discernendam, dictus eodem nomine *Intellectu*, cui cognita sunt ejusmodi principia per se nota: *Quodlibet est, vel non est. Idem non potest simul esse, & non esse. Omne totum est majus sua parte. Quacunque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se, &c.* Ita in eodem intellectu respectu agibilium seu actuum humanorum est quidam habitus cognoscitivus primorū principiorum moralium seu practicorum, generatim inclinans ad bonum agendum & malum fugiendum; cui cognita sunt ejusmodi principia practica per se nota: *Bonum honestum amplectendum; malum peccati fugiendū est. Deus colendus, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Convenienter natura vivendum. Non plus irascendum, comedendum, &c. quam oportet.* Quæ & similia principia practica sunt universales, & per se notæ actionum humanarū regulæ, & quasi *Semina virtutum incommutabilia*, inquit S. August. 1. 2. de libero arbitrio c. 10. Ille autē habitus ad ejusmodi prin-

principia inclinans dicitur Græcâ voce *Synteresis*, Latine *Conversatio*: quod scilicet suo dictamine naturam rationalem in bono conservet, alioquin naturali infirmitate facillimè declinaturam in malum.

III. *Scientia moralis*

3 **E**st habitus cognoscitivus seu notitia conclusionum universalium ex primis illis principiis deductarum: E. g. Principium generale practicum dicitur: *Convenienter natura vivendum est*. Subsumit Ratio naturalis: *convenienter natura vivere, est vivere temperatè*; non plùs minùsve sumendo, quàm ad naturæ sustentationem satis & necesse sit: & concludit: *Ergo temperatè vivendum est*. Item dicitur Synteresis: *Malum fugiendum est*. Subsumit Ratio: *furtum est malum*: & concludit: *Ergo furandum non est* &c. Ecce, notitia ejusmodi conclusionum, & habitus ad eas inclinans dicitur *scientia moralis*; èstque duplex, naturalis & supernaturalis; Quòd si enim Ratio subsumat, & concludat ex motivo naturali: v. g. *temperatè vivendum est*, quia alioquin natura destruetur: *furtum malum est*, quia lædit jus alterius, & id nobis fieri nolumus; erit *scientia moralis naturalis* & Philosophica, dicta *Ethica*. Et definiiri potest: *Habitus cognoscitivus conclusionum universalium practicarum ex principiis naturalibus*, seu lumine naturæ notis. Quòd si verò ratio subsumat & concludat ex motivo supernaturali seu revelato, v. g. *temperatè vivendum*, non furan-

Sect. 1. Conscientia quid, & quotuplex? 5

furandum esse, quia Deus ita præcipit vel prohibet, erit scientia moralis supernaturalis & Theologica, dicta communiter *Theologia moralis*, & definiri solita: *Habitus cognoscitivus conclusionum universalium practicarum ex principiis supernaturalibus seu revelatis.*

IV. Prudentia & Conscientia.

Prudencia Aristoteli est *recta Ratio agibilium* 4
leu *habitus cum recta ratione activus*; quo nimirum intellectus principia, & conclusiones universales practicas applicat ad actionem in particulari, atque juxta principia & conclusiones, actiones in particulari dirigit ad suum debitum finem. Etenim neque ipsa principia prima practica, neque conclusiones universales practicae de se sunt sufficientes ad dirigendas actiones in particulari, propter earundem diversissimas circumstantias, & ideo applicari debent in particulari per habitum Prudentia. Pergamus in exemplis datis. Ex illo principio: *Convenienter natura vivendum est*: scientia moralis universaliter concludit: *temperate vivendum est*. Quia autem actiones in particulari temperate vivendi habent diversissimas circumstantias: quod enim uni satis, alteri non satis, vel nimium est: ideo Prudentia consideratis omnibus applicat in particulari, v. g. mihi in his circumstantiis ætatis, complexionis, valetudinis, occupationis, ad conservandam naturam tantum cibi ac potus necesse est, & sufficit: Ergo *Tantum possum & debeo sumere*. Ergo *tanto jam sumpto, cessandum, &c.* Similiter ex primo principio

pio, *malum fugiendum est*, scientia moralis universaliter concludit: *furandum non est*. Quia autem actiones particulares auferendi diversas quoque habent circumstantias, in quibus modò potest esse furtum, modò non esse, ideo pensatis singulis Prudentia applicat, v.g. Hæc omninò res est alterius Domini, & quidem rationabiliter inviti, quod ei auferatur vel detineatur: Ergo *hanc rem deo non auferre, vel jam ablatam restituere, &c.* Notitia hujusmodi conclusionum singularium est actus Prudentiæ, atque est ipsissima *Conscientia*, saltem recta, & vera practicè, ut mox videbis.

ASSERTIO I.

Conscientia est dictamen intellectus practicum ex principiis communibus judicans aliquid in particulari, seu hic & nunc agendum, ut bonum honestum, vel fugiendum, ut malum inhonestum, esse, fuisse, vel fore. Ex communi doctrina, uti docebit sequens Explicatio.

§. I.

Dictamen intellectus. Conscientiam, sicut & Synteresin, ad intellectum pertinere, contra Henricum, Durandum, & alios quosdam, utramque ad voluntatem deducentes, est communis & receptissima doctrina *D. Thomæ* 1. 2. q. 79. a. 13. *Scoti* 2. d. 39. q. 2. Probatur I. Ex scriptura *Eccles. 7. Scit enim conscientia tua, quia & tu crebro maledixisti aliis. Genes. 43. aiunt fratres Joseph: Non est in conscientia nostra, quis posuerit pecu-*

Sect. I. Conscientia quid, & quotuplex?

pecuniam in marsupio nostris. 2. Corinth. 1. Hac est gloria nostra testimonium conscientia nostra. Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum: Atqui scire & testari, sine dubio ad intellectum pertinent: ergo. II. Ex SS. Patribus. D. Basilii Comment. in Proverb. initiò: Conscientiam vocat naturale Judicatorium. S. Justinus serm. de S. Mario. Conscientiam dicit, nihil aliud esse, quam rationis Judicium. D. Damascenus l. 2. de fide cap. 12. Conscientiam vocat Legem intellectus nostri. D. Chrysof. hom. 17. in Genes. appellat incorruptum Judicem, &c. Atqui ea omnia ad intellectum spectant, non voluntatem: ergo. III. Ex Ethymologia: Conscientia enim dicitur, quasi cum alio Scientia, sive Scientia conjuncta cum operatione, ut infra annotabimus: Scientia autem ad intellectum spectat: ergo. IV. Ex ejus divisionibus in veram, erroneam, dubiam. Item ex actibus eidem attributis, nimirum judicare, accusare, testari, ac cæteris infra n. 8. enumerandis. Quæ omnia probant conscientiam & ad intellectum pertinere, & consistere in actu judicativo, ac perinde rectè dici Dictamen intellectus. Sequitur.

§. II.

Dictamen intellectus practicum, nimirum, & judicans aliquid agendum, ut bonum honestum, vel fugiendum, ut malum inhonestum. Hic bene adverte Lector. Dictamina intellectus seu judicia practica, quæ nimirum versantur circa veritatem rei operabilis vel ipsam operationem, alia dicuntur improprie seu speculative practica; quæ

scilicet versantur circa operabile vel operationem in communi, abstractè à singularibus v. g. *Cuilibet jus suum reddendum, furtum esse malum, &c.* Et hæc si vera sint, ad synteresin vel scientiam moralem spectant. Alia dictamina dicuntur propriè seu practicè practica, quæ scilicet versantur circa ipsam operationem in particulari, seu *hic & nunc* exercendam in suis circumstantiis v. g. *Mihi hodie jejunandum hanc rem restituendam esse, &c.* Duplex autem formatur ordinariè, saltem in intellectu dictamè practicè practicum circa operationem in particulari. Unum secundum rationem superiorem, scilicet secundum rationem honestatis v. g. *hanc rem non auferendam esse, quia malum inhonestum est, contra rectam rationem, contra legem Dei &c.* Et hoc dictamen licèt offensivè semper sit practicè practicum, non tamen semper efficaciter, ut nimis notum. Alterum dictamen formatur secundum rationem inferiorem, scil. secundum rationem alicujus boni utilis vel delectabilis v. g. *hic & nunc hanc rem auferendam esse, quia mihi valde utilis vel jucunda est.* Et hoc dictamen practicè practicum, heu nimis sæpè efficax est! In illo ergo priori dictamine honestatis consistit essentialiter conscientia, quippe quæ essentialiter debet esse regula directiva actionum humanarum honestarum, ad finem scilicèt rectum seu honestum. Posterius dictamen utilitatis seu voluptatis, non conscientia, sed anticonscientia & actionum humanarum corruptela dici meretur.

Jam

Jam vides ergo nullum esse hoc argumentum adversariorum. Si conscientia consisteret in judicio practico intellectus, nunquam contingeret operari contra conscientiam, cum omnis operatio moralis semper supponat aliquod judicium practicum dictans ita operandum esse. Quidquid sit de hoc; *Sequela falsa est*, non enim quodvis judicium practicum, sed illud dictamen honestatantum dicimus conscientiam, contra quod dictamen honestatis, nos sæpe operari nimis notum est, nimirum sequendo oppositum dictamen rationis inferioris. Magis vitiosa hæc sequela esset: Si conscientia consisteret in judicio intellectus practico, sequeretur, quod plus sciens in moralibus, esset magis conscientiosus. Falsa sequela. *Conscientiosus* enim dicitur, non qui plus scit in moralibus, sed qui habituatus est scientias morales ad operationem in particulari rectè applicare, & conscientia suæ conformiter operari, quod sæpè non faciunt plus scientes in moralibus.

§. III.

EX principiis communibus judicans aliquid in particulari seu hic & nunc agendum. Conscientia ergo dictamen discursivum est, nitens non quidem semper formali, sed sæpè virtuali & implicito tantum discursu seu syllogismo, cujus majorem ponit Synteresis: minorem submitit Ratio: conclusionem universalem infert Scientia moralis, particularem verò, seu de hic & nunc Prudentia & Conscientia. Exemplo monstratum habes supra n. 3. & 4. de temperantia & furto. Discendi

di causâ applica etiam in adulterio. Synteresis ponat majorem : *Malum fugiendum est.* Subsumit Ratio: *Adulterium est malum, ex motivo seu naturali, seu supernaturali, ut supra n. 3.* Jam concludit universaliter Scientia moralis: *adulterium fugiendum est* : particulariter verò conscientia Prudentiæ actus : *ergo mihi hic cum hac non licet rem habere, non licuit &c.* Et hinc conscientia secundum Etymon dicitur ab aliquibus quasi *concludens scientia* : quòd ex principiis communibus concludat in particulari, quid agendum vel non agendum. à D. Thomâ autem, & Scoto dicitur quasi *cum alio scientia* : quia scientiam practicam universalem applicat, vel conjungit cum actione in particulari. Item dicitur quasi *cum se ipso scientia* : quòd quis per eam sibi ipsi conscius sit rectè vel malè factorum. Eleganter S. Thomas in 2. d. 5. q. 2. a. 4. in corp. inquit: *Et inde dicitur conscientia, quasi cum alio Scientia: quia Scientia universalis ad actum particularem applicatur: vel etiam, quia per eam aliquis sibi conscius est eorum, quae fecit, vel facere intendit.* Hæc S. Doctor. Et hinc ulterius.

§. IV.

8 **J**udicans aliquid agendum vel fugiendum esse, fuisse, vel fore. Conscientia enim dictans in particulari bonum agere, & malum fugere respicit illud bonum & malum non tantum ut præsens seu hic & nunc esse, sed etiam ut præteritum, vel futurum, seu tunc & ibi fuisse, vel fore quidpiam bonum vel malum, licitum vel illicitum. Atque hoc

Sect. 1. *Conscientia quid, & quotuplex?* 11

hoc diverso respectu diversos illos exercet actus, quos ei attribuunt passim S. Litteræ, Patres & Doctores I. Conscientia, prout respicit bonum agendum in præsentia, hos exercet actus: *inclinat, approbat, confortat.* Similiter quatenus respicit malum in præsentia: *reprehendit, recalcitrat, obmurmurat.* II. Conscientia prout respicit bonum in futuro, *consulit, excitat, urget.* Similiter autem quatenus respicit malum in futuro, *retrahit, terret, ligat.* Unde conscientia dicitur *Lex scripta in cordibus, Magister, Padagogus, Corrector, incorruptus Judex.* Origenes in c. 2. ad Rom. *Conscientia spiritus Corrector est, & Padagogus anima, ut de melioribus eam admoneat & de culpis castiget, atque arguat.* D. Chrysostr. hom. 54. in Genes. *Nullus prætendat, quod virtutem negligat, vel quod non habeat aliquem viam Ducem & Demonstratorem. Sufficiens enim habemus magistrum Conscientiam; & fieri non potest, ut quis illo adjumento privetur.* III. Conscientia quatenus respicit bonum in præterito: *complacet, testatur, latatur.* 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostra.* Prout verò respicit malum in præterito factum; *remordet, accusat, convincit, condemnat.* Qui actus communiter dicitur *Vermis conscientia* etiam in damnatis duraturus. *Isaiæ 66. Vermis eorum non morietur.* Sap. 4. *Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex adverso iniquitates eorum.*

Et jam ergo elucere tibi debet definitio conscientia, & differentia ab aliis principiis moralibus &

& practicis. I. Differt maximè à lumine, ratione, lege naturali: Hæc enim sunt inseparabilia ab intellectu, & uniformia in omni homine: Conscientia verò est separabilis, mutabilis, diversa, non tantùm in diversis hominibus, sed etiam in eodem homine pro diverso tempore. II. Differt à Synteresi: Quia hæc in genere dicit bonum prosequendum, malum fugiendum, neque ullam admittit ignorantiam, errorem, dubium, oblivionem. Conscientia verò in particulari dicitans hoc licere, vel non licere, maximè admittit ignorantiam, errorem, dubium, &c. ut Sect. 2. constabit. III. Differt à scientia morali: quòd hæc universales, conscientia autem particulares conclusiones practicas inferat, ut ostensum est. IV. Differt aliquantulum à Prudentia: Quia hæc tanquam virtus moralis absolutè accipitur pro habitu, & semper est de veris, & bonis practicis; conscientia autem præterquam, quòd possit etiam esse de falsis practicis, ac moraliter mala seu culpabilis, ut videbitur, absolutè semper accipitur pro actu, & non pro habitu acquisito. Conscientia enim debet esse immediata regula actûs humani, sola autem conscientia actualis, minimè verò habitualis, est immediata regula actûs humani, ut patet. Denique quamvis prædicta maximè differant à conscientia, omnia tamen ad conscientiam formandam necessario concurrere, vel ex dictis manifestum est. Unde nec mirum videri debet Sanctos Patres & Doctores tam variè appellare conscientiam. Certè D. Hieronymus in caput. I. Ezechielis, conscientiam etiam

etiam vocat *synteresin*, *legem naturalem*, *scintillam rationis*, quæ in Cain quòque peccatore non extinguitur, &c. Accipiunt enim conscientiam non præcisè & formaliter, quatenus est immediata actionis humanæ Regula, sed latius, vel causaliter pro præcipuis concurrentibus ad formandam conscientiam in homine.

Conscientia Divisiones.

NOtissima & congrua est Divisio quinaria conscientiæ in *Rectam*, *Erroneam*, *Probabilem*, *Dubiam*, *Scrupulosam*. Ratio divisionis est: Quia quinque potissimum modis contingit intellectum ex principiis communibus judicare vel se habere circa actionem in particulari. Aut enim concludit ex principiis veris & certis, & erit conscientia *recta*: aut ex principiis falsis, creditis tamen pro veris & certis; & erit conscientia *erronea*: aut ex probabilibus seu vero similibus tantum; & erit conscientia *probabilis*: aut intellectus nihil concludens, suspensus manet circa honestatem actionis; & erit conscientia *dubia*: aut denique intellectus inani motivo titubans malum solum suscipiatur & timet; eritque conscientia *scrupulosa*.

Altera necessaria est Divisio Conscientiæ in *obligantem*, & *consulentem*, & *permittentem*. Conscientia obligans, seu præcipiens, vel prohibens est, quæ dicitur aliquid necessario esse agendum vel omittendum sub culpa vel poenâ: v. g. *Hodie jejunandum, non furandum esse*. Conscientia consulens, seu suadens, & dissuadens est, quæ dicitur ali-

quid agendum vel omittendum solum ad melius esse, seu ut magis conveniens ad honestatem vel salutem: ut *Cœlibatum servandum &c.* Conscientia permittens dicitur, quæ solum dicit aliquid hic & nunc esse licitum: v. g. mihi hodie ob iter, vel labores licere solvere jejunium, &c. Conscientia denique etiam dividi solet in bonam & malam & dupliciter intelligi potest. I. *Habitualiter*, in ordine ad actus præteritos vel futuros. Sic enim bonæ conscientia dicitur, qui sibi conscius est rectè factorum, ac habituatus ad rectè faciendâ: contrario dicitur quis conscientia malæ. II. *Actualiter*, conscientia bona dicitur, quæ quoad fieri potest, secundum rectam rationem & legem Deiformata hominem ad bonum dirigit & à malo revocat. Conscientia mala verò dicitur, quæ vel culpabili ignorantia vel malitia, malum sub ratione boni prosequendum inculcat: quò spectat etiam conscientia communiter dicta *perversa, caverrata, &c.* qualis solet esse Hæreticorum, malorum Juristarum, &c.

SECTIO II.

De Conscientia Recta, & Erronea.

SUMMARIUM.

10. Conscientia Recta, & Erronea definitio.
11. Quid dictamen verum speculativè, quid verum practicum.
12. Ratio ad Synteresin sæpè diversimodè subsunt, & applicat.
13. Ex qua nasci solet conscientia, recta, vel erronea.
14. Conscientia recta triplex gradus.
15. Non tantum recta, sed & erronea indivisibilis obligat.
16. Pro tempore, quo agendum dicitur.

Sect. II. De Conscientia recta, & erronea. 15

17. *Sub peccato, pro ratione dictaminis, mortali, vel veniali*
18. *Ac etiam erronea invincibilis actum bonum efficit.*
19. *Contra quod solvuntur objectiones.*
20. *Qualiter de malo erroneè invincibiliter facto delectari liceat.*
21. *Conscientia erronea vincibilis ad sui sequelam non obligat positivè.*
22. *Bene autem negativè ad non faciendum contrarium, quamdiu durat.*
23. *Et actum se sequentem formaliter malum reddit.*
24. *Perplexitatem tamen vel necessitatem peccandi non causat.*
25. *Subditus preceptum rectum Superioris, erroneè illicitum putans, id observare debet.*
26. *Confessarius Pœnitentem circa essentialè aliquid erroneum sub mortali monere tenetur.*
27. *Tam, in materia contra se,*
28. *Quàm in materia pro se, per se loquendo.*
29. *Præsertim quoad actus merè futuros, re adhuc integrâ.*
30. *Secus re non amplius integrâ: casus difficilis.*

ASSERTIO II.

Conscientia Recta est, qua ex principiis veris & certis cognitis & rectè applicatis judicat in particulari aliquid agendum, vel fugiendum: Erronea verò, qua ex principiis falsis, vel falso applicatis, creditis tamen pro veris judicat aliquid agendum, ut bonum, vel fugiendum ut malum, cum reverà non sit. Hæcque duplex: Una invincibilis & inculpabilis, cujus error morali studio vincit seu deponi non potuit; ideòque adhuc practice vera est. Altera vincibilis & culpabilis, cujus error morali adhibitâ diligentia deponi posset, ideòque etiam practice falsa est & erronea. Communis doctrina. *Explico.* §. I.

§. I.

XI **J**udicia seu dictamina intellectus possunt esse vera vel falsa dupliciter: *speculativè & practicè*, Judicium verum *speculativè* dicitur, quod est conforme, falsum verò, quod est difforme suo objecto, quod nimirum ita enunciat vel dicit agendum, sicut reverà res se habet, aut aliter, quam res se habeat juxta tritum illud: *Ex eo, quod res est, vel non est, dicitur propositio vera vel falsa.* Judicium verum *practicè* est, quod est conforme rectæ rationi *practicæ*, formatum scilicet ex motivo rationabili ac prudenti, juxta conditionem personæ operantis. Judicium verò falsum *practicè* est, quod est difforme rectæ rationi *practicæ*, formatum scilicet sine sufficienti ac rationabili motivo, secundum conditionem operantis. Atque in judiciis *practicis* dirigentibus operationes humanas omnino sufficit veritas *practica*. Neque enim divina bonitas vel ratio patitur hominē obligari ad veritatem *speculativam* circa actiones singulares, ob earum innumeras circumstantias, tam difficulter assequendam. Ideoque quoties intellectus adhibitâ debitâ diligentia ex aliquo rationabili motivo prudenter judicat quidpiam hic & nunc in his circumstantiis, esse bonum, vel licitum, etsi reverà non ita sit, illud judicium seu dictamen *practicè* erit verum: e contra, cum sine debita diligentia, & rationabili motivo imprudenter judicat, judicium *practicè* erit falsum, esto etiam res ipsa ita se habeat. Et hinc discernenda conscientia erronea vincibilis & invincibilis, ut mox intelliges amplius.

§. II.

§. II.

In conscientia discursivè formanda, modo ex-
plicato num. 4. & 7. Synteresis quidem majorem
semper ponit veram, utpote principium practicum
universale, quod non potest esse falsum. At
verò, quia ratio humana fallibilis principium illud
aliquando quidem verè applicat, verum subsumendo
& concludendo; aliquando verò male applicat,
falsum subsumendo & concludendo, hinc nascitur
conscientia recta, & erronea. Exemplo id intelliges.
Synteresis rectissimè dicitur: *Quidquid Deus præcipit, hoc faciendum est.* Jam I. subsumit
rectè Ratio: *At Deus præcipit parentes honorare, non furari: modò ergo hos meos parentes honorare, hanc rem non auferre debeo, &c.* Rectissima
conscientia: quia Ratio principium rectè applicat
subsumendo & concludendo. II. Subsumat Ratio:
Atqui Deus præcipit, diliges amicum tuum; Ergo amicos tantum diligere, hunc verò inimicum meum odio habere debeo. Econtra est
conscientia: quia Ratio verissimum principium male
applicat, falsum subsumendo. III. Iterum subsumat
Ratio: *Deus præcipit eleemosynas dare, maleficum occidere, Superiori obedire.* Ergo cum
non habeam, furari debeo, ut dem huic pauperi: hunc
maleficum propria auctoritate mactare: jubente
Superiore mentiri vel pejerare debeo. Conscientia
iterum est erronea: Quia Ratio, etsi verum subsumat,
tamè falsò applicat, nimirum extendendo in
conclusionem. Subsumpta enim vera sunt cum
limitatione: DEUS præcipit eleemosynas dare, sed

de proprio: maleficum occidere, sed *authoritate publicâ*: Superiori obedire, sed *in licitis tantum*. Vides hic qualiter ex eodem vero principio, pro diversa applicatione; sequatur conscientia modo recta, & vera, modo erronea & falsa. Sed adverte ulterius.

§. III.

13] Illa porro applicatio principii ad conclusionem practicam I. potest aliquando esse vera & speculative, & practicè; & tunc emergeret conscientia simpliciter *vera & recta*. Talis fuit conscientia Jacob petentis ingredi ad sponsam suam Rachel *Genes. 29*: veluti ratiocinantis: *Honestum & justum est ingredi ad sponsam & uxorem suam propriam*. Principium verissimum. Sed Rachel hæc est *uxor mea propria, desponsata septennali seruitio jam absoluto*. Applicatio etiam verissima, & speculative, quia conformis suo objecto; & practicè, quia conformis rectæ rationi, fundatâ scilicet rationabili & liquido motivo contractus legitime facti. Ergo rectissimâ conscientia infert Jacob: *Honestum & justum est ingredi ad hanc, dicentis: Da mihi Rachel uxorem meam, pro qua seruiui tibi*. Applicatio illa potest esse speculative, quæ quidem falsa, practicè tamen vera, & tunc similis sequetur conscientia, dicta *erronea in vincibilis*. Talis fuit conscientia ejusdem Jacob *ibid.* ingredientis ad Liam loco Rachelis suppositam sororo Laban, ac ita fortè ratiocinantis: *Justum est ingredi ad suam*. Principium verum: Atqui hæc est *mea uxor*: applicatio hæc, seu minor, est non

spe-

speculativè falsa, quia difformis suo objecto, practice tamè vera fuit, quia ex sufficienti & rationabili motivo sic judicavit, & secundum rectam rationem nec debuit, nec potuit judicare aliter. Non enim debebat, nec licitè poterat, sine causa de proximo suo, præsertim consanguineo & socero Labano judicare vel suspicari malam fidem & fraudem in re tam gravi. Ergo, licet speculativè falsa & erronea, practice tamen omninò verà, conclusione & conscientiã intulit Jacob: *Licet mihi ingredi ad hanc.* Et dicitur hæc conscientia erronea, invincibilis & inculpabilis: quia error ille speculativus, eo ipso, quia ex rationabili motivo processit, ut rectã ratione aliter judicari non possit vel debeat, censetur morali studio, non posse vinci vel deponi, nec consequenter culpabilis. III. Denique applicatio illa potest esse etiam practice falsa, & nascetur conscientia erronea vincibilis, si qualis potuisset esse conscientia Jacob ingredientis ad Liã, si à viro gravi & fide digno de fraude præmonitus, aut ipse fraudulentiam soceri sæpius expertus fuisset, & tamen sine alia adhibita diligentia inquirendæ veritatis ad Liam intrasset: Esto enim verum principium: *Iustum est ingredi ad suam,* at applicatio: *Hec est mea:* falsa fuisset, non tantum speculativè, quia difformis suo objecto, sed etiam practice, quia difformis rectæ rationi practicæ: quia sine sufficienti rationabili motivo ta judicasset, si habitã probabili suspicione fraudulenti, aliam diligentiam cognoscendi veritatem non adhibuisset: Consequenter conscientia specu-

lativè & practice falsâ & erroneâ ad Liam intrâ
set, & peccâset. Et dicitur talis conscientia *vincibilis & culpabilis*: quia eo ipso, quo absque sufficienti motivo sine debita diligentia inquirendam veritatem erratur, censetur error morali studio vinci ac deponi potuisse, adeoque culpâ non vacare in re, quam scire debemus: Ut si die jejunii dubitans de præcepto, absque alia inquisitione tibi persuadeas, *non esse jejunium, licere vesci carnibus &c.* Conscientia erronea vincibilis & culpabilis esset, nec excusaret à transgressionis peccato: ut infra audies. Jam utique capis definitiones datæ conscientiæ *rectæ, & erroneæ, & invincibilis & vincibilis.*

§. V.

14 **C**onscientiæ rectæ triplex velut gradus est, primum triplicis generis principia certa & infallibilia practica, ex quibus procedere debet. Conscientia recta *primi gradus ac naturalis* dicitur est, quæ formatur ex principiis legis naturalis: *g. mihi non esse furandum: Quia, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Unde sicut ipsa lex naturalis, ita hæc inde evidenter deducta conscientia omnibus communis est, nec unquam extinguitur: juxta illud Apost. Rom. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt. Qui ostendunt ejusmodi opus legis scripturæ in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientiæ ipsorum.* Conscientia recta *secundi gradus* est, quæ formatur ex principiis Legis divinæ positivæ per S. Scripturam vel traditionem infusa

libilem propositis intellectui: quæ quidem sicut contingit ignorari vel variis opinionibus involvi (unde tot hæreses & opiniones etiam in rebus fidei & morum) ideo conscientia inde deducta varia & etiam erronea invincibilis esse potest. Conscientia recta *tertii gradus* est, quæ formatur ex legibus positivis humanis Ecclesiasticis vel Politicis: quæ principia sicut eatenus solum infallibilia sunt, quatenus Legi divinæ conformia apparent, ita conscientia inde deducta eatenus tantum certitudinem trahit: ideoque multò magis exposita est errori. Conscientiæ denique erroneæ gradus vel principia non possunt assignari, cum contingat infinitis modis errari, Causas lege apud S. Antonin. p. 1. Tit. 9. c. 12. P. Marchant. hîc, Nunc verò utriusque conscientiæ obligatio explicanda venit.

ASSERTIO III.

Conscientia non tantum recta, sed etiam erronea invincibilis tempore, quo durat & agendum dicitur actu vel virtute, obligat ad sui sequentia sub peccato, pro ratione dictaminis, mortali vel veniali, actum verò conformatum honestum, seu moraliter bonum efficit. Hæc, quoad conscientiam rectam, est omnium extra controversiam. Et quoad erroneam est communis DD, D. Thom. 1. 2. q. 19. a. 5. D. Bonavent. in 2. d. 39. a. 1. q. 4. Azor. l. 2. c. 8. q. 3. Sanchez l. 1. Moral. c. 11. n. 1. Vasq. disp. 59. c. 2. qui cum aliis merito etiam cenlet esse de fide.

B 3

§. I.

15 **C**onscientia non tantum recta, sed etiam erronea invincibilis præcipiens, vel prohibens obligat ad sui sequelam sub peccato. Id perspicue docet Apostolus Rom. 14. ubi cum docuisset in Lege Christiana nullum cibum esse immundum; nihilominus asserit, Judæos convertos, qui ex conscientia erronea putant, cibos Gentilium esse immundos ac vetitos, verè peccare, si comedant. Scio, inquit, & confido in Domino Jesu, quia nihil commune est per ipsum, nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. Hoc est prophænum, immundum, &c. & paulò post: Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est: Quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est. Hoc est: peccat, quia non agit secundum fidem seu credulitatem ac dictamen, licet erroneum, conscientie suæ. Similia habet I. Corinth. 8. de Idolothytis. Unde c. litteras. De restit. spoliat. dicit Innocent. III. Quidquid fit contra conscientiam, edificat ad gehennam. Lege D. Bernardum l. de præcepto & dispensatione. Ratio manifesta est: Quia ipsum dictamen conscientie proponens voluntati aliquid, ut lege præceptum vel prohibitum, bonum vel malum, ficitum vel illicitum, est immediata & intrinseca lex & regula voluntatis in operando, seu actionum humanarum; atque adeò omnis lex præcipiens vel prohibens aliquid obligat sub peccato præcisè quatenus proponitur voluntati per dictamen intellectus saltem practice verum: ergo non tantum conscientia recta,

cia, sed etiam erronea invincibilis, practicè verè dictans aliquid esse præceptum vel prohibitum, &c. obligat voluntatem ad sui sequelam sub peccato, ut contrafaciens, v. g. erroneè putans hodie esse diem festum, & Sacrum omittens &c. vere peccet.

§. II.

Conscientia etiam erronea obligat pro tempore, *re, quo agendum dicitur.* Nam sicut alia lex affirmativa, ita etiam conscientia recta vel erronea præcipiens aliquid, obligat non pro semper, sed pro certo tempore, quo agendum dicitur: ut si Judæus convertus erroneè credat, si debere filiū circumcidere, obligabitur solum statâ die octavâ, non aliàs. Et sicut alia lex negativa: ita etiam conscientia erronea prohibens aliquid obligat & semper, & pro semper: ut si quis credat, esse illicitum vesci porcina tenebitur semper abstinere. Itaque *quamdiu durat, & dicitur actu, vel virtute.* quòd si enim ea conscientia erronea aut omninò deposita sit, & error correctus per oppositum rectum judicium; aut etiam si habitualiter maneat, attamen hic & nunc actu vel virtute non dicitur, sed quis planè immemor suæ prioris opinionis, oppositum agat, utique prior conscientia erronea non amplius obligabit: neque actus contrarius poterit esse contrariorem conscientiam factus. Accedit, quòd homo immemor prioris conscientia erroneæ operans ordinariè habebit judicium contrarium, nimirum aliquid non esse illicitum: cui actui tunc actionem conformare debet, & nullo modo opinioni priori, cujus ne recordatur quidem.

B 4

§. III.

§. III.

17 **C**onscientia omnis obligat sub peccato, pro
ratione dictaminis, mortali, vel veniali. Ut si
 conscientia seu vera, seu erronea dicet, aliquid
 esse præceptum vel prohibitum sub mortali,
 transgressio voluntaria erit peccatum mortale: si
 sub veniali tantum, veniale. Sin autem de his du-
 bitet, transgressio adhuc erit mortalis, juxta dicen-
 de infra c. 4. *De Conscientia Dubia.* At hic diffi-
 cultas est: Quid si conscientia seu recta seu erro-
 nea generatim, confuse, & indistincte dicet, ali-
 quid esse malum seu peccatum; v. g. mentiri, ju-
 rare &c. nihil cogitando de mortali vel veniali,
 gravi vel levi culpâ, & sic tamen operans quomo-
 do peccabit, mortaliter, an venialiter tantum?
 Mortaliter peccare affirmant Doctores commu-
 nius, Sanchez l. 1. *Moral. c. 11. n. 16.* Azorius, Say-
 rus, Reginaldus, alii cum Bonacina *disp. 2. de pec-
 cat. q. 4. punct. 6.* Franciscus Bardi *discept. 3. de
 Conf. c. 8.* Eò quòd talis adhuc censeatur se expo-
 nere periculo peccandi mortaliter, ideòque mor-
 taliter peccet. *Deinde* quodcumque intellectus
 apprehendit, vel judicat practice aliquid esse ma-
 lum vel peccatum, semper ponitur in voluntate
 obligatio inquirendi, an malitia ista sit gravis vel
 non: ergo si absque illo prævio examine operetur
 malum illud propositum, cujus gravitatem non
 agnoscit, imprudenter agit, & periculo graviter
 peccandi se exponens hoc ipso peccant mortaliter.
 At contra talem venialiter tantum peccare sen-
 tiunt Navarrus *Man. pract. d. 9.* Cajet. Lopez. Va-
 lent.

lent. alii apud Salas *hic tract. 8. disp. an. sect. 3.* qui probabilem censet: Eò quòd tota ratio mali seu peccati reperiatur etiam in peccato veniali: Ergo voluntas amplectens simpliciter malum seu peccatum ut sic nullà cognitã notabili gravitate, non debet censeri velle peccare graviter, sed leviter tantum. Neque censeri debet se exponere periculo peccandi mortaliter, quia, ut supponitur, nullum hic tale periculum agnoscitur. Utraque Sententia probabilis, imò vera est cum distinctione, ut bene resolvit Thom. Tamburinus *l. 1. in Decal. c. 1. §. 3. num. ; 2.* Njm. Doctiores quidem eo statu debere censeri peccare pro ratione materiæ mortaliter, ut *si tali statu, mentiantur cum juramento,* vel venialiter, ut *si mentiantur simpliciter.* Hi enim agnoscunt obligationem illam inquirendi gravitatem mali operandi, atque adeò præsumuntur cognoscere saltem virtualiter, & consequenter velle objectum peccaminosum in ea gravitate, quæ revera est; adeoque peccare pro ratione materiæ gravis vel levis, mortaliter, vel venialiter: At verò homines rudes, simplices, indoctos eo statu solum venialiter delinquere, probabilissimum est, cum enim ii distinguere nesciant, nec consequenter advertant obligationem inquirendi, utrum malum apprehensum mortale vel grave sit, an verò veniale & leve, censendi sunt velle solum rationem imperfectam & abstractam malitiæ, qualis etiam reperitur in peccato veniali: ideoque solum peccare venialiter. Idque etiam posse contingere Doctioribus eo statu, quando gravitatẽ mali genera-

tim propositi inculpate non advertunt, non dubito cum Tambur. *cit. num. 32. in fine*: Quia etiam sapiens non semper sapit.

§. IV.

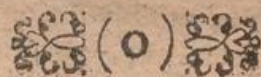
18 **C**onscientia non tantum recta, sed etiam erronea invincibilis actum sibi conformem honestum, seu moraliter bonum efficit. Communis DD. apud Fran. Bardi. *De Consc. Discept. 3. c. 3.* Ratio est: Quia actus humanus sumit suam specificationem, adeoque honestatem, seu bonitatem & malitiam moralem ab objecto, non secundum se, prout est a parte rei, sed ut proposito seu representato ab intellectu per dictamen rectae rationis, si non speculative, saltem practice verum: cum enim voluntas potentia caeca, non possit tendere in objectum, nisi ut propositum ab intellectu, intellectus autem noster pro hoc statu difficulter cognoscat singularia, praesertim practica, ob eorum diversissimas circumstantias, nec ratio, nec bonitas divina permittit voluntatem inhoneste operando dependere ab objectis prout sunt in se, sed prout rationabiliter proponuntur ab intellectu: atqui etiam conscientia erronea invincibilis practice verè proponit aliquid esse bonum honestum, v.g. *mentiendum officiose pro servanda vita proximi; furandum ditiori, ut des egenti, &c.* ergo voluntas in sua operatione sequens conscientiam etiam erroneam invincibilem efficit actum honestum seu bonum moraliter, illius nimirum virtutis, cujus esse rationabiliter putantur: adeoque tunc mentiri, vel furari erit verus actus moralis

lis misericordiae vel charitatis, & tunc etiam meritorius: sicut e contra, non sequens vel contra faciens efficit actum peccaminosum, contra illam virtutem. Ex dictis bene intellectis facile solves ea, quorum possunt fieri

OBJECTIONES.

I. **M**alum non potest praecipere vel obligare hominem: sed id quod conscientia erronea dicitur, v. g. *mentiri ad liberandum hominem, &c.* est verè in re, & intrinsecè malum: ergo illa conscientia non potest praecipere vel obligare hominem. II. Sequeretur hominem tunc à DEO obligari ad aliquid verè coram se & intrinsecè malum: consequens est absurdum: ergo. III. Praeceptum Judicis superioris: sed conscientia est velut Judex inferior: Deus autem lege sua recta dictans est Judex superior: ergo conscientia erronea non potest obligare tali casu. IV. Si quis ex conscientia erronea judicaret amorem DEI super omnia esse illicitum, talis contra conscientiam suam agendo, & amando DEUM super omnia, utique non peccaret, cum amor Dei super omnia essentialiter excludat peccatum: ergo aliquando conscientia erronea non obligat, Resp. ad I. Distinguendo M. Malum formaliter ut malum, scil. practice propositum voluntati in ratione mali, non potest praecipere, vel obligare hominem: concedo M. Malum materialiter tantum, quando formaliter & practice proponitur voluntati sub ratione boni,
non

non potest præcipi, vel obligare hominem: nego Majorem, & consequentiam. Ad H. Etiam distinguo sequelam M. Sequeretur hominem a Deo obligari ad malum per se, & quando proponitur ut malum: nego seq. M. Per accidens tantum ratione conscientiae erronee invincibilis prudenter proponentis illud ut bonum: concedo seq. M. & nego absurditatem propter rationem paulo ante dictam num. 18. Ad III, Iterum distinguo Majorem. Præceptum Judicis inferioris non potest obligare contra præceptum superioris, quando constat præceptum contrarium Judicis superioris, concedo M. Quando præceptum contrarium superioris ignoratur, & idem cum præcepto inferioris invincibiliter putatur, ut in proposito: Nego M, & consequentiam. Ad IV. nega suppositum: posse nimirum pari errorem invincibilem, quo homo judicet amorem DEI super omnia esse illicitum. Quid enim lumine naturæ evidentius, quam summum Bonum super omnia esse amandum? Et gratis admissio tali errore invincibili: dic, eo stante, hominem non posse amare DEUM super omnia propter ipsam rationem in objectione allegatam. Amaret enim DEUM super omnia, & non amaret, quia agit aliquid DEO Displicens seu illicitum.

Quaestio incidens.

*Ergone licebit postea delectari de tali opere
intrinsecè malo: v.g. perjurio, homici-
dio, adulterio, tamen ex conscientia er-
ronea invincibili bene factò?*

Certum est, licere, quamdiu durat conscientia²⁰
erronea invincibilis dictans fuisse bonum.
At postquam, deposito errore, cognovisti, actum
fuisse intrinsecè malum, ita distinguendum est.
De tali actu præterito, materialiter sumpto se-
cundum se, prout in se est, & jam cognoscitur
esse intrinsecè malus, postea delectari, est pecca-
tum mortale ejusdè speciei cum ipso actu, quem-
admodum de pollutione in somniis inculpate ha-
bita secundum se delectari mortale est secundum
omnes: Objectum enim simpliciter malum est.
At verò de tali actu præterito formaliter, quatenus
nimirum ita ex errore invincibili bene factus, &
non cum cognita malitia male peractus est, po-
stea delectari, non solum licitum, sed etiam san-
ctum est. Objectum enim honestum est. Perinde
enim est ac delectari & sibi complacere; quòd ta-
li actu non peccaverit. Sed hæc infra ex profes-
so discas c. 6. de Peccatis.

ASSERTIO IV.

Conscientia erronea vincibilis, non obligat
positive ad sui sequelam, sed negative tantum
ad non agendum contrarium, quamdiu durat.
Communis doctrina cum D. Thom: supra q. 19:
a. 6.

§. I.

21 **N**on obligat positivè ad sui sequelam. Ratio est: Quia nulla potest esse obligatio ad malum formaliter: sed actus factus ex conscientia erronea vincibili, culpabiliter dictante bonum, quod reverà malum est, & ipse formaliter malus est, & indirectè saltem voluntarius in sua causa, scilicet errore vincibili: Eo ipso enim, quod, cum potuisses & debuisses vincere errorem inquirendo veritatem, culpabiliter neglexisti, sicut indirectè saltem voluisti ipsum errorem, ac voluntariè malum pro bono habuisti: ita operando censeris indirectè saltem voluisse ipsum malum voluntariè ignotatum: Ergo conscientia erronea vincibilis non potest obligare positivè ad sui sequelam, quin potius actum sequentem formaliter malum efficit.

§. II.

22 **O**bligat negativè ad non faciendū contrarium, quamdiu durat: Ratio est: Quia nunquā licet agere id, quod actu proponitur esse malum: Sed conscientia erronea etiam vincibilis, falso licet, dictans aliquid esse agendum ut bonum debitum, v. g. *peierandum ad liberandum hominem*: hoc ipso dictat ejus oppositum, utpote, *volle peierare ad liberandum hominem*, esse malum contra misericordiam vel charitatem: Ergo conscientia erronea vincibilis, quamdiu durat & dictat, obligat negativè ad non faciendum oppositum: idq; pro ratione dictaminis, ut supra n. 17. De conscientia erronea invincibili explicatū est.

§. III.

§. III.

Conscientia ergo erronea vincibilis & actum
se sequentem, & actum contrarium formaliter
malum efficit, ut sive agas secundum, sive con-
tra conscientiam, semper pecces, ut in exemplo
posito; sive pejeres, sive pejerare nolis, semper
graviter peccabis. Si enim falsum jures, peccabis
peccato perjurii, à quo te, saltem in toto, non
excusat error vincibilis: Sin autem falso jurare
nolis ad liberandum hominem, peccabis contra
conscientiam actu dictantem non jurare esse ma-
lum contra misericordiam vel charitatē. Et qui-
dem, cæteris paribus, gravius peccatum erit age-
re contra, quam secundum conscientiam culpa-
te erroneam; Quia, cæteris paribus, gravius
peccatum est, quod fit ex scientia, quam quod fit
ex ignorantia etiam culpabili, quæ, saltem non
affectata, semper minuit voluntarium, & conse-
quenter peccatum: atqui illud, quod fit secun-
dum conscientiam erroneam vincibilem, fit ex
ignorantia actuali etsi culpabili: Quod verò fit
contra illam, fit ex scientia seu actuali dictamine,
malum esse illud: Ergo hoc, illo gravius est, *cæ-
teris paribus*. Quia verò in casu singulari raro
sunt cætera paria, ideo attendenda erit quantitas
materiae, & inde judicandū majus vel minus pec-
catum: v.g. Si conscientia erronea dictat officio-
se mentiendum esse pro servanda vita hominis,
pravius erit utique non mentiri, quam mentiri: si
verò dictet etiam pejerandū esse, gravius erit falso
jurare contra virtutem Religionis, quam nolle
jurare

jurare solum contra misericordiam actu præteritam, sed falso. Sanchez *l. 1. mor. c. 11*: Vasq. Azor. alii multi apud Franc. Bardi: *Discept. 3. c. 5.*

§. IV.

24 **C**onscientia tamen erronea vincibilis non causat perplexitatem, seu necessitatem peccandi, ut quidquid homo agat, vel omittat, necessario peccet, absolute & simpliciter, sed solum secundum quid, & ex suppositione talis conscientie erroneæ, quamdiu durat: quam, quia potest, & debet deponere, ac corrigere & agere secundum rectam rationem, si culpabiliter retineat, nil mirum, stante uno absurdo sequi & alterum. At quid si homo non possit se expedire, sed perplexus manens invincibiliter utramque partem v.g. *mentiri & non mentiri pro liberatione hominis: sacrificare non jejunium, & non sacrificare propter scandalum. Negligere Sacrum ob servitium infirmi, & non negligere. &c.* putet esse peccatum? Respondetur aut eligendum esse, quod minus apparet peccatum aut si ne hoc quidem dijudicare possit, sed utrumque æqualiter & indistincte putet esse, peccatum eligat sive unum, sive alterum, non peccabit: Quia nemo necessitate peccat: necessario autem unam partem v. g. aut mentiri, aut non mentiri eligere debet. Nec refert, quod ipse se judicet peccare. Quia peccatum non consequitur ad iudicium intellectus, sed ad actum liberæ voluntatis: At in proposito deficit libertas sufficiens ad peccandum. Sanchez *cit. l. 1. mor. c. 11. n. 14. alii communiter;*

Quæ

Quaestio incidens.

Quid si Conscientia Erronea subditi putantis aliquid esse illicitum, concurrat cum præcepto Superioris idipsum rectè præcipientis?

Certum est, quando Conscientia subditi est Erronea invincibilis, eam plus obligare, quàm præceptum contrarium quantumvis rectum cujuscunque Superioris. Ratio patet: Quia subditus tunc sequendo suum dictamen inculpate quidem erroneum, sed practice, ut supponitur, omninò verum, non peccat, quia prudenter sequitur immediatam regulam actionum humanarum: & consequenter obediendo contrario præcepto Superioris peccabit, quia agit contra immediatam regulam actionis humanæ, scilicet dictamen rationis prudenter conceptum, quo solo mediante omnis lex vel præceptum vim obligandi habet. Insuper, etiam quando conscientia subditi est erronea vincibilis, quamdiu actu dictat, adhuc intensivè plus obligat, quàm præceptum Superioris contrarium: Quia adhuc est actualiter immediata regula actionis humanæ, sine qua & contra quam durantem nulla lex obligare potest. At contra extensivè plus obligat præceptum Superioris: Quia conscientia erronea subditi solum obligat ad unum, scilicet non agendum contra: At præceptum Superioris contrarium obligat ad duo: scilicet & ad deponendam ac corrigendam conscientiam erroneam culpabilem, & consequenter ad obediendum

25

præcepto contrario Superioris, ut bene cum aliis explicant Sanchez & Bardi. ll. cc. Quo sensu intelligendus D, Bonavent. n. 4. d. 39. a. 1. q. 1. absolute docens, amplius standum esse præcepto Prælati, quam propriæ conscientiæ. Intellige, si sit Errornea & vincibilis, &c. ut explicatum est. Exempla hic consultò omitto, quia solent esse odiosa.

ASSERTIO. V.

Incidentalis.

Pœnitentem Conscientiâ Erroneâ in re gravi laborantem per se semper tenetur informare vel admonere Confessarius: Quodsi tamen prævideat informationem vel admonitionem obfuturam moraliter potius, quam profuturam, prudenter dissimulare potest, & debet. Communis doctrina apud Sanchez infra citandum.

Explicatio & Regula.

I.

26 **Q**uandocunque Pœnitens laborat conscientia quâvis erroneâ circa aliquid requiritum ad validam absolutionem à peccatis, v.g. si ignorantia vel errore vincibili vel invincibili putaret, non esse explicandas species vel numerum peccatorum, non requiri aliquem dolorem supernaturalem de peccatis commissis, aut propositum emendandi, vel restituendi injustè ablata, &c. Confessarius id advertens sub mortali tenetur eum instruere vel admonere, secundum omnes: Quia Confessarius, quantum est de se, gravissimè obligatur curare, ut validè & licitè administret Sacramentum. Eâdem ratione quoties.

Seç. II. De Conscientia recta, & erronea. 35

quotiescunque Confessarius advertit, Pœnitentem laborare conscientia erroneâ seu ignorantia vincibili & culpabili in materia peccati mortalis, tenetur eum informare: Quia talis esset in malo statu, & incapax absolutionis. Communis cum Scoto in 4. d. 18. q. 2. a. 4.

II.

Pœnitentem laborantem conscientia erroneâ, 27, in materia peccati contra se, utpote putantem esse peccatum, quod non est, aut esse peccatum mortale, quod solum est veniale, tenetur Confessarius informare de errore, adhibitâ tamen debitâ cautelâ, ne conscientias nimium laxet; Quia Confessarius ut spiritualis Doctor & Medicus, quantum est de se, tenetur Pœnitentem liberare à peccato: Sed qui putat se peccare, vel peccare mortaliter, cum re ipsâ non ita sit, ratione tamen dictaminis erronei, reverâ ita peccat, juxta dicta *num. 17. Ergo, &c. Sanchez l. 2. de Matrim. disp. 38. n. 4. Communis.*

III.

Pœnitentem conscientia erroneâ invincibili 28, laborantem in materia peccati pro se, putantem scilicet, aliquid esse licitum, quod non est: Aut non esse peccatum, quod reverâ est, per se quidem semper tenetur informare Confessarius, etiam quoad actus præteritos injustos, invalidos, &c. ob rationem *numero precedenti* allatam. *Nisi prævideat admonitionem suam moraliter obfuturam potius, quam profuturam: Seu gravius inde malum oriturum, de quocunque jure agatur. Ita*

versaliter Sanchez cit. l. 2. disp. 38. n. 6. 9. 11
Exempli gratiâ: Advertit Confessarius, Petrum
 contraxisse Matrimonium invalidum, sive juri
 humano, ut cum Consanguinea prioris conjugii
 intra quartum gradum; sive jure divino, v.g. prio-
 ri conjugio nondum mortuâ, &c. ex errore vel
 ignorantia invincibili & inculpatâ durante etiam
 num bonâ fide: Advertit autem nihilominus,
 ipsum informet, tamen conjugem putatitiam non
 derelicturum, continuò peccaturum, aut si derelin-
 quat, oritura gravissima scandala, alia incommoda
 ac difficultates præsertim circa proles jam susce-
 ptas. Et quamvis etiam dispensatio impetrari pos-
 set, attamen, crede mihi, magna est difficultas
 periculum in renovando novo consensu: Quid
 conjux nullitatem Matrimonii subodoratus denique
 consentire nollit, ut nonnullibi contigit? &
 Eo casu & potest & tenetur Confessarius pruden-
 ter dimissulare, imò si opus sit, etiam obligatio-
 nem debiti docere. Sanchez *cit. num. 8.* Ratio est
 Quia ex duobus malis minus est eligendum. mi-
 nus autem malum est fornicari materialiter tan-
 tum in bona fide, quam acceptâ informatione in-
 prudenti, formaliter peccare continuâ perplexitate
 te; aut alia graviora mala causare. At quid si peccator
 tens conscius sit nullitatis Matrimonii, atque in-
 cile apprehendat, se debitum exigere non posse
 invincibiliter tamen putet, se alteri exigenti debi-
 re reddere: Eâdem ratione, meo quidem judicio
 viris doctissimis firmato, tace, dissimula, præsertim
 si femina sit, quibus debitum negare valde diffi-

le, & periculosum est, donec interea impetratâ dispensatione eam de revalidando Matrimonii contractu instruas.

§. IV.

Poenitentem simili conscientia erronea invincibili laborantem quoad actus merè futuros, & re adhuc integrâ, Confessarius omninò tenetur informare de errore, etiamsi præverderet illum minimè pariturum, sed peccaturum. Accipe idem exemplum: Confessarius advertit Petrum velle ducere uxorem consanguineam in gradu dirimente, (idémque est, de quovis alio actu vel contractu illicito iniquo merè futuro) qui tamen ex errore invincibili ita se posse putat: defacto tamen nondum duxit, & liberè non ducere potest: teneris Confessarie informare, etsi credas non pariturum, sed gravissimè peccaturum. *P. Machant hic ex communi.* Ratio est: Quia Confessarius, ut spiritualis Pastor, Doctor, Medicus animarum, ex officio suo tenetur Poenitentem informare de erroribus conscientia, nisi subsit rationabilis causa dissimulandi: Atqui hinc nulla subsit rationabilis causa dissimulandi, sicut in casu priori: Ille enim, qui ex errore invincibili jam contraxit Matrimonium v. g. est in possessione bonæ fidei, & si informetur, constituitur in perplexitate & periculo, aut peccatorum, aut scandalorum, vel aliorum incommodorum ac difficultatum, quibus se moraliter extricare nequit, uti supponimus: Qui autem nondum contraxit, absolutè liber est, extra angustias & pericula præfata: Atque

que aded, sicut hic non habet causam non recedendi à suo errore, ita & Confessarius non habet causam dissimulandi suum officium, seu non informandi eum de errore suo, & consequenter factorum peccatorum causa per se, nullo modo erit Confessarii informatio, sed malitia libera Pœnitentis informati. At hic restat

Quæstio difficilis,

Quid agendum in simili quoad actus futurum re non amplius integrâ?

30 **C**Asum singularem proponit Doctissimus illi Tho. Sanchez. l. 2. d. *Matrim. disp. 40. n. 1.* *Accedit mulier mane fassura, & reperitur habere impedimentum dirimens, cujus detectio infamiam notabilem produceret, & sunt omnia jam parata ad nuptias vesperi celebrandas, & tentatis omnibus mediis nulla evadendi via aperitur, sed suspicio verhemens orietur alicujus criminis detecti in confessione, si femina abstinere velit à nuptiis, aut differre, dum Pontificia dispensatio obtinetur.* Hæc ille ibi suâ autoritate docens eo casu urgentissima necessitatis Episcopum posse dispensare. At si non pateat recursus ad Episcopum, quid agat Confessarius? Si quidem videat Pœnitentem laborare errore vel ignorantia invincibili, iterum taceat, dissimulet, & bonâ potius fide, quam conscientia consternatâ agere sinat, *uti ex Navarro in c. si quis autem de pœnit. d. 7. n. 83. optimè docet sæpe laudatus Sanchez cit. d. sp. 38. n. 6. post medium.* At verò, quòd si advertat, pœnitentem duci errore

vel ignoratiã vincibili, rationabiliter dubitare, vel suspicari de impedimento latente, & maximè, si etiam interroget ac consilium petat? *Ex communi doctrina*: 1. Veritas omninò aperienda. 2. Permittendum contrahere cum intentione faciendi, quantum licet. 3. Simpliciter interdicenda consummatio matrimonii tam reddendo, quàm petendo. 4. Prætendendum privilegium primi bimestris: Interea vel Romã dispensatio procurari poterit. Sed certè, crede mihi, Experientia docuit, hoc ultimum moderno tempore esse difficilissimã & periculosã praxis, O quàm invisum, & ad audiendum grave est novis maritis privilegium istud: Imò plerisque vix auditum. Quid ergo? Ecce: Eo casu urgentissimæ necessitatis Episcopum posse dispensare docuit Sanchez *supra* etiam ad contrahendum. Si ergo mora supperet, surge, curre, recurre, adjuva sororem tuam in tanto periculo trepidantem. Si mora desit, induc, ut ex tempore voveat Deo servare virginitatem suam, aut primo triduo matrimonii, juxta monitum ab Archang. Raphaële datum Tobix juniõri: Aut si longiori morã opus, primis novem diebus, in honorem novem mensium, quibus Virgo Deipara Deo gravis fuit: Vel aliquid simile sanctæ intentionis. Quidni consensum saltem permissivum à novo marito nova nupta facilè eblandiatur? Utinam non sæpè eblandirentur multa graviora, sed iniquiora! Interea, impetratã dispensatione, suavis quòque modus esse poterit, renovandi consensum. Quòdsi tibi hæc in casu aliquo non satisfaciant,

cient, consule me doctiores, Sed interim ad exemplar, quod tibi in causa matrimoniali monstratum est, discere iudicium ferre in aliis materiis & casibus consimilibus.

SECTIO III.

De Conscientia Probabili.

SUMMARIUM.

31. Conscientia probabilis ex principiis probabilibus,
32. Practicè certo dicitur & tutò sequenda;
33. Si tamen te ante operationem practicè resolvas,
34. Hinc ante operationem bene; sed malè post, inquitur opinionem tibi faventem.
35. Opinionem pro libitu mutare non potes, nisi quando remanet integra.
36. Licitum est sequi opinionem verè intrinsecè probabilem.
37. Est verò illa intrinsecè probabilis quæ conformis est principiis legis.
38. Extrinsecè tantum probabilem, non licet sequi.
39. Opinio communis cuilibet tutò sequenda in praxi.
40. A communi opinione in praxi non est recedendum.
41. Quomodo auctoritas unius reddat opinionem probabilem presumptivè?
42. Dantur de eadem re duæ opiniones oppositæ probabiles & practicè veræ.
43. Ex quibus (quantum est de honestate actionis) quæ etiam minus probabilem & minus tutam sequi potest.
44. Etiam contra propriam opinionem probabiliorem & tutiorem visam,
45. Et quandoque etiam debet;
46. Ut subditus obediendo Superiori, &
47. Confessarius ut iudex in iudicio Sacramentali. Ac etiam
48. Confessarius ut Doctor in consiliis dandis.
49. Assertionis limitatio: Si auctoritas nihil obstat.
50. Quando fas est sequi probabilem in vita, etiam sequi licet in articulo mortis. Sed contrarium tutius.
51. Quando non de sola honestate sed etiam de valore actio-

nis agitur, relicta probabiliore, non licet sequi minus probabilem.

- §2. Alia dicuntur tantum probabiles speculativè, alia practicè.
- §3. Minister Sacramentorum quoad essentialia tenetur sequi tutiorem.
- §4. Aliis peccat mortaliter, multipliciter.
- §5. Si tamen id fieri possit, & necessitas aliud non urgeat.
- §6. Sed intellige: Quoad essentialia:
- §7. Minus tamen tenetur, non verò Pœnitens & g.
- §8. Medicus & Chyrurgus in applicandis medicinis sub mortali, tenentur sequi sententias probabiliores.
- §9. Apud infirmum tamen desperatum, aliquando dubiam adhibere possunt.
- §10. Judex in causis civilibus decidendis tenetur sequi probabiliorem.
- §11. Nec, quando causa utriusque partis litigantis est æquè probabilis, adjudicare potest, cui maluerit.
- §12. Consilarii Principis, vel Reipublica in dandis consiliis probabiliorem sequi tenentur.
- §13. Advocatus autem licitè defendit causam minus probabilem.
- §14. Neque quoad hoc, eadem est ratio de Judice, & Advocato.

ASSERTIO IV.

Conscientia probabilis est, qua ex principiis seu motivis probabilibus, seu verosimilibus tantum practicè certò dicitur, aliquid licere, vel non licere. Ex communi Doctorum,

§. I.

EX principiis probabilibus seu verosimilibus tantum, applicatis scilicet per opinionem probabilem infra definiendam, Quemadmodum enim quando sub principio Synteresis Ratio subsumit aliud principium certum, vel pro certo creditum,

C s tum,

tum, nascitur conscientia recta vel erronea, ita
quando eadem Ratio assumit per opinionem probabilem principium incertum quidem cognitum, & cui fortè falsum subesse possit, attamen certò verosimile ac probabile, nascitur conscientia probabilis seu opinativa, & ipsa quidem incerta speculative, omninò tamen certa practice: Idque (ne mireris) hâc ratione: Quia opinio applicans principium probabile ad inferendam conclusionem practicam, non est solùm iudicium veritatis absolutum, non enim absolute dicit, aliquid esse verum vel falsum: Sed involvit simul iudicium probabilitatis per modum enuntiationis modalis, dicens nimirum; *probabiliter* aliquid esse verum, seu esse probabile, quòd quidpiam ita sit, vel non sit: Quamvis ergo dicta opinio simpliciter sit incerta quoad iudicium veritatis, seu an res ipsa ita sit, vel non sit: est tamen, & debet esse certa quoad iudicium probabilitatis (saltem alicujus tandem) quod nimirum opinio probabiliter sit vera: & res verosimiliter ita sit. Certum rursus est, conscientiam posse sequi opinionem probabilem in praxi: Et hinc sequitur conscientia probabilis practice omninò certa. Patet in hoc discursu: *Omnis contractus justus est licitus: Sed census germanicus probabiliter est justus: ergo probabiliter est licitus.* Ubi minor, & conclusio opinativa, est incertæ quoad veritatem, certò tamen probabiles sunt: Et quia rursus certum est, conscientiam posse sequi opinionem probabilem, hinc sequitur conscientia practice certa: *Ergo & mihi hic &*

21116

nunc licet inire hunc contractum, exigendo annuo
quinque pro centum, salva capitali.

§. II.

PRACTICÈ certò dicitur. Et verò conscientia 32
probabilis in praxi tutò sequenda debet sem-
per formari per modum iudicij resoluti, & practi-
cè certi, uti cum Navarro, Suarez, Lessio, ex com-
muni DD. notant Layman. *hic l. 1. c. 5. §. 1. Mar-*
chant Tribun. p. 1. Tract. 5. tit. 5. Ratio est: Quia
conscientia etiam probabilis debet esse regula a-
ctionis humanæ honestæ, atque operantem pra-
cticè & moraliter securum reddere de honestate
suæ actionis, quòd scilicet sic operando non peccet:
Alioquin imprudenter ageret, & se periculo pec-
candi exponendo, re ipsa peccaret: Atqui nullo
modo posset esse regula actionis humanæ hone-
stæ, aut operantem ita securum reddere de hone-
state actionis suæ, nisi per modum iudicij resoluti
ac practicè certi diceret hic & nunc licere sic ope-
rari, absque practica formidine de opposito: *ne*
forte non liceat sic operari hic & nunc: Ne forte
peccet &c. Nam eo ipso, quo quis ita practicè for-
midat de opposito, censetur practicè dubitare:
cum conscientia autem practicè dubiâ nunquam
licet operari: Ergo conscientia probabilis debet
esse iudicium resolutum & practicè certum: Quan-
tumvis maneat incertum speculativè & cum actu-
ali etiam formidine vel dubitatione speculativâ de
opposito: *Ne forte res ita non se habeat, ne for-*
te erret iudicio v. g. ne forte census germanicus
reverâ sit injustus: Ne forte res hac sit aliena. Ne
forte

fortè hodie sit indictum jejunium. Si habeas probabilem opinionem, quòd non; practicè certò concludes, licere tibi sic contrahere, *re retinere, jejunium non servare.* Atque hinc jam capere debes Conscientiæ probabilis definitionem & differentiam tum ab aliis conscientiis, tum ab ipsa opinione: Quæ definiri solet: *Assensus rationis ad alteram partem contradictionis ex motivo probabili seu verosimili tantum.* Opinio enim speculativa est & universalis etiam in practicis, ideòq; semper habet annexam formidinem de opposito; conscientia autem opinativa ex opinione ducta practicè practica est, & practicè certò, sine formidine, dicitur operari in particulari, uti explicatum est.

§. III.

33 **E**X dictis advertant graviter, qui de aliqua materia vel operatione v. g. attentione requisita in Horis Canonicis &c. mente versant: diversorum Authorum opiniones, utpote aliquorum dicentium: *sub mortali requiritur devotionem & attentionem internam;* Aliorum: *externam tantum;* aliorum: *neutram, sed sufficere prolationem verborum;* interim ipsi se non resolvunt practicè, sed manentis dubij, ac velut problematici, non curant, quid agant. Tales non habent conscientiam ullam probabilem, cum non forment sibi assensum vel iudicium certum practicè, quid agendum sit: sed solum habent notitiam opinionum in aliorum iudicio quasi speculativam, cum qua, absque alia resolutione practica, sanè prudenter & licite

licitè operari nequeunt: ideoque labuntur, & peccant. Quæ verò est vanitas illorum, qui post actum commissum vel omissum, antequam vadant ad confessionem, revolvunt Authores, ut inveniant sibi faventem sententiam vel opinionem? Quasi opinio subsequens possit justificare præcedentem actionem. Aut enim antea operati sunt bona fide, & ex ignorantia vel errore invincibili: Et sic non peccarunt, nec confessione opus habent. Aut operati sunt malâ fide ex notitiâ, dubitatione præcticâ, vel ignorantia vincibili & culpabili mali, non adhibentes scil. debitam diligentiam, ut scirent, an actus sit licitus, nec ne; & tunc certò peccarunt pro ratione notitiæ, dubii, vel ignorantia, ideoque absolutè confiteri debent. Nihil ergo opinio subsequens ad finem confessionis suffragari poterit. Si verò ad alium rectum finem inquirent, v. g. ut dignoscant obligationem restituendi &c. culpandi non sunt: & hinc

§. IV.

ANte factum, quòd si quis valde propensus, 34
ad aliquem actum dubij juris, sitne licitus, necne, datâ operâ volvat & inquirent varios Authores & opiniones, ut tandem inveniat sibi faventem, si quidem bonâ fide procedat, ut inveniat sententiam vel opinionem sibi faventem verè probabilem, & ratione vel fundamento non levis momenti nixam; is inde conformatâ conscientia tutò operabitur. Quia operans juxta probabilem sententiam, non peccat. Sanch. l. I. Moral. c. 9. aliisque multis citatis Francisc. Bard. *Hic discept.*

4.6.19. Negari tamen non potest; modum istum procedendi esse valde periculosum. Nam vehemens illa inclinatio ad unam partem sæpe facit, ut non considerentur omnes circumstantiæ ad rem pertinentes, nec debite ponderentur rationes in oppositum: affectu enim prædominante excæcatur iudicium. Quod si porrò talis procedat malâ fide, ut modò inveniatur aliquem Authorem vel opinionem sibi faventem, ad colorandum factum suum, non curando, quo fundamento vel ratione nitatur, is ex tali opinione neq; conscientiam practicè certam formare, nec consequenter licite ac tutò operari poterit. Quâ ratione verissima est sententia negativa Navarri *Man. c. 17. n. 83.* & aliorum.

Quæstio incidens.

An in formanda Conscientia probabili, quæ pro libitu possit variare, modo hanc, modo illam opinionem probabilem de eadem ressequendo?

35 **R**espondetur breviter: Id quidem licere, quando res manet integra, ut ex variatione opinionis nulla lex violata maneat: Non vero licere, quando res non manet integra, sed ex variatione opinionis necessariò aliqua lex violata manet. Exemplis hoc capies. Sint rationes utrumque probabiles, aliquod vectigal esse justum, & esse injustum. Potest Titius sequendo opinionem probabilem, esse injustum, illud defraudare, maxime cum juvetur à possessione rei suæ: postea autem

mutatâ opinione, esse justum, posset illud tributum emere & ipsemet exigere: Quia adhuc manet ei integrum, ut si demonstretur tributum fuisse justum, ipse antea defraudatum restituere possit. At contra, sunt opiniones utrinque probabiles, voventem posse, & non posse propriâ autoritate votum in aliud opus æquale commutare: Jam si Titius vovit jejunium in hac vigilia B. V. & sequendo illam sententiam, quod possit, commutasset in eleemosynam æqualiter Deo gratam affirmatam, sicque jejunium omittat: non poterit postea sequendo aliam sententiam quod non potuerit sic commutare. Etiam omittere eleemosynam: Quia sic votum nullo modo servabitur, saperetque fraudem & illusionem: Ita Bardi. cit. c. 14. Latius & aliter explicat Thomas Tamburin. l. 1. in Decal. c. 3. §. 5. quem, si placet, vide.

ASSERTIO VII.

Licitum est in conscientia & operatione sequi opinionem verè probabilem intrinsecè, non item extrinsecè tantum ex sola autoritate extrinsecâ, absque ulla saltem presumpta probabilitate intrinsecâ. Communis, & in his terminis certissima doctrina.

§. I.

Licitum est sequi opinionem verè probabilem intrinsecè. In hoc consentiunt omnes: & Ratio est: Quia quidquid rectè & prudenter creditur licitum, etiam licitè fit: quandoquidem rectum & prudens judicium sequens nemo peccet: atqui opinio

opinio verè probabilis intrinsecè, nixa scilicet motivi rationabili, etsi incerto speculativè, rectè & prudenter judicat aliquid esse licitum: & conscientia inde formata est verus actus prudentiæ: etsi enim unà cum suo motivo maneat incerta speculativè, est tamen certa practicè: ut *supra num. 31 & 32.* explicatum est: Neque verò ad virtutem prudentiæ requiritur, ut in regulando semper vera & certa speculativè ex parte objecti, cum rebus plerisque moralibus ob innumeras circumstantias particulares vix unquam possit haberi veritas & certitudo speculativa: sed sufficit, quòd sit vera & certa practicè ex parte motivi rationabilis ac probabilis: alioquin vix unquam haberemus quietam conscientiam: Ergo *licitum est in conscientia & operatione sequi opinionem vere probabilem intrinsecè saltem.* Nosti jam opinionem probabilem vulgò dici illam, *quæ nititur ratione ad ejus momenti,* (& sic vocatur probabilis intrinsecè) *vel auctoritate gravi,* & sic vocatur probabilis extrinsecè. Jam verò prætermisissis variis de vera intrinseca probabilitate opinionis opinionibus, ex mente P. Marchant *supra citati* accipe.

37 Opinio verè probabilis intrinsecè est, *quæ principis legis divine naturalis ac positivæ, atque in his fundatis justis legibus humanis conformis est, vel non repugnat.* Ratio est: Quia omnis opinio practica, ad hoc, ut censeatur probabilis practica in ordine ad operandum, necessariò debet apparere conformis vel saltem non dissona regulæ

mensuræ actionum humanarum; ut patet ex terminis: atqui omnis & sola mensura ac regula extrinseca actionum humanarum est lex divina naturalis ac positiva, atque in his fundatæ justæ leges humanæ, Ecclesiasticæ, Politicæ: ergo omnis & sola his conformis vel non repugnans opinio censeri debet verè, intrinsecè ac practicè probabilis, eoque probabilior, quò magis conformis & minus dissona: minus verò probabilis, quò minus conformis, magisque dissona: omninò autem improbabilis, si omninò dissona appareat, vel repugnans dictis legibus. Opinioni ergo verè probabilis conditiones & signa potissima sunt: si sit conformis, vel non dissona. 1. Juri divino innato, scripto, tradito, ob rationem datam. 2. Sacræ Scripturæ. Nam, *quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Et omnis Scriptura legem divinam aut significat, aut declarat, aut exemplis demonstrat. 3. Actionibus Christi humanis ordinariis. Quia ipse est via, veritas & vita. 4. Sensu Ecclesiæ & Conciliorum. Ipsa enim est *Columna veritatis.* 5. Doctrinæ SS. Patrum: *Qui sicut splendor firmamenti ad justitiam erudiunt multos.* 6. Doctrinæ Theologorum in Ecclesia communiter auctoritatem sortitæ.

§. II.

Non licet sequi opinionem extrinsecè tantum probabilem, &c. Hoc volumus dicere, Auctoritas quorumlibet Doctorum se sola formaliter non fundat opinionem probabilem practicè, sed solum vel concomitanter, vel præsumpti-

38

ve. Navarr. *Man. c. 27. n. 289.* Azorius *tom. 1. l. 1. c. 16.* Arriaga *de Act. Hum. disp. 24. sect. 3.* Casp. *de Consc. disp. 3. sect. 1.* Marchant *cit. Tit. 9. 4.* Bardi *cit. c. 2. alii communiter.* Sumi potest ex utroque jure *c. Nicana synodus d. 32.* Sententia Paphnutii præponitur sententiæ plurimorum in eodem Concilio intervenientium. *Et l. penult. C. de veteri jure enucleando.* inquit Justinianus. *Sed neq. ex multitudine Auctorum, quod melius & æquius est, judicatore: cum possit unius fors & deterioris sententia multos & majores aliquando parte superare.* Hæc ibi Imp. Et sanè experientia constat, multos alioquin doctos alicui opinioni subscribere non alio ductos motivo, nisi quia aliter sic senserunt: unde tot opiniones olim à Sapien- tibus etiam receptæ, postea, rationibus ponderatè judicatæ sunt improbabilis, ac etiam falsæ. Ergo &c. *Ratio à priori & fundamentalis est;* Quia nulla opinio potest censeri verè & practicè probabilis, nisi appareat conformis vel non repugnans rectæ rationi, vel legi, præsertim divinæ, sed ex sola auctoritate Doctorum quorumlibet formaliter non apparet conformitas ulla opinionis ad rectam rationem vel legem, nisi hæc aliquid sciatur, vel supponatur: ergò sola auctoritas quorumlibet Doctorum non fundat opinionem practicè probabilem *formaliter*: sed solùm vel *comitanter* simul cum rationibus ab ipsis allatis, quas quis examinavit, atque probabiles seu rationi rectæ vel legi conformes esse judicavit, auctoritas enim Doctorum adjuncta rationi, multa habet

habet energiam, ad firmandam opinionem & conscientiam probabilem: vel *presumptivè*; quia cum de veritate vel falsitate non constat, ipsa auctoritas Doctorum facit præsumptionem pro probabilitate: quia præsumere debemus tot graves Auctores non esse hallucinatos, sed rationes melius penetrasse, quam nos capiamus. Atque hæc ratione, *presumptivè* nimirum, Aristoteles definivit 1. Top. 1. *Probabilia sunt, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, & his vel omnibus, vel pluribus, vel spectatissimis.*

§. III.

Opinio communis cuilibet tuto sequenda in praxi.

Verum est: Quia auctoritas multorum Doctorum reddit opinionem probabilem, 39
 ideoque tuto sequendam in praxi, *presumptivè*, ut jam explicatum est. Unde neque ordinariè tenetur quis sequens opinionem Sapientum per se examinare opinionis rationes, sed sufficit præsumere illos non levi fundamento & ratione niti. Dico *ordinariè*. Nam si viro docto occurrat aliqua ratio in contrarium, quam advertit cognitam vel examinatam non fuisse ab aliis Doctoribus, non poterit prudenter statim sequi illorum opinionem in operatione, sed veritas ulterius inquirenda erit, conferendo rationem suam cum rationibus aliorum, aut ipsis Doctoribus, ut ex communi notat Bardi *cit. discept. 3. c. 2.* Cæterum *opinio communis* tuto in praxi sequenda censeri debet, non quæ
 D 2 plu

à pluribus solo numero, sed quæ à probatoribus
 numero competenti, arbitrio boni viri, ex pro-
 fesso defenditur. Ut si sex vel septem Doctores
 graves aliquam opinionem ex instituto doceant
 Navarr. cit. c. 27. num. 289. Sanchez l. 1. Mo-
 ral. c. 9. alii apud Bardi cit. c. 3. Imò quinque
 sufficere, ait Filliucius *Tractatione. 21. c. 4. num.*
 141. Unde quando duæ oppositæ opiniones
 probatis & classicis Auctoribus defenduntur no-
 mero competenti, ita ut quælibet habeat sex vel
 septem Patronos graves, utraque opinio re-
 ctè dicetur *communis*, ut notant DD. citati. Sic
 contingit de censu germanico licito, vel illicito; de
 attentione in Horis: de circumstantiis aggravan-
 tibus tantum confitendis, vel non confitendis, &
 similibus. Poterit ergo aliquis, cui non occurrat
 efficax ratio in oppositum, utramlibet tutò sequi.
 Denique pauciores quinque, vel quatuor (præ-
 fertim unus aut alter tantum) contra commu-
 nem aliorum sententiam, per se loquendo, & ra-
 tione solius authoritatis suæ, non reddunt opi-
 nionem probabilem *presumptivè*: Quia leve cen-
 seri debet fundamentum authoritas unius vel al-
 terius, quando communis aliorum consensus est
 in contrarium. Ex communi Layman hinc c. 5. §. 2.
 num. 6. Dico autem *per se*, aliter mox
 intelliges.

§. IV.

*A communi Opinione in praxi non est
recedendum.*

Verum est, *ceteris paribus*, quando quis so-
lam auctoritatem Doctorum pro motivo
præsumptivè opinandi habet, & aliunde non est
motivam vel ratio recedendi. Idque ordinariè
consultum, non tamen necessarium est. Etenim
vir doctus licitè potest recedere à communi alio-
rum sententia, inspectis & diligenter considera-
tis, ac solutis ejus fundamentis, & amplecti opi-
nionem singularem, quæ sibi non levi motivo
probabilis videtur. Alioquin non licuisset Recen-
tioribus toties recedere ab opinionibus commu-
nibus Antiquorum. Ut contra Angelum, Sylvest,
& alios docent Sanchez. *cit. c. 9. n. 4.* Vasq. *disp.*
66. c. 4. Azor. *tom. 1. l. 2. c. 17. q. 6.* Laym. *cit. n.*
6. Nec obstat, quòd opposita sententia communis
Doctorum censeatur, & sit probabilior; quia inter
oppositas opiniones probabiles etiam minùs pro-
babilem tutò sequi possumus, ut *assert. seq. vi-*
debitur. Quinimò, si Doctor gravis etiam unicus,
rationes & argumenta communis opinionis suffi-
cienter diluat; ac insuper novas rationes, decreta,
aliave motiva ab aliis Doctoribus non animad-
versa afferat, tunc omninò reddet opinionem su-
am singularem probabilem quibusvis, & tutò se-
quendam in praxi. Uti notat Vasq. & concedit
noster P. Marchant. ll. cc. Et hinc explicanda
venit

Quæstio incidens.

*Qualiter Auctoritas unius Auctoris reddat
opinionem probabilem præsumptivè.*

¶ **R**espondetur. Auctoritas unius Doctoris, quæ
noscitur verè doctus & excellens in arte sua
gravis & maturus, probus & timoratus; si res
ex professo tractet, firmamque rationem afferat,
nec appareat contra ipsum aliquid convincens,
etiamsi doceat contra communem sententiam &
innumeros alios, reddit opinionem suam singu-
larem probabilem simpliciter, ut etiam vir do-
ctus tutò sequi possit, quamdiu non apparet ali-
quid convincens in oppositum: indoctus vero
& simplex licitè sequitur opinionem singularem
unius periti & probi Doctoris, quamvis alii
communiter oppositum tenere, nec rationes
oppositum solvere sciat: Quia nimirum aucto-
ritas viri docti & probi est sufficiens motivum
homini illiterato & simplici ad formandum pro-
pensum judicium: præsumere enim potest, Aucto-
ritatem illum esse ejusmodi doctrinæ, qui rationem
utrinque meliùs penetrarit, quàm ipse possit:
etiam si sit inferior, quia probitas, qui non temerè & sine ratione
opinionem effutiat: maximè, si sit Superior, con-
fessarius, præceptor, quem scio debere mei curam
gerere. Semper enim discipulus licitè & tutò se-
quitur opinionem sui Magistri in scholis tradi-
tam, quem peritum & timoratum virum judicat.
Quin etiam in casu, quo quis in re quapiam non
potest investigare veritatem, & tamen necessariè

ad operandum resolvere se debet in alterutram partem, poterit in praxi securè sequi opinionem illam, quam meminit, se in aliquo probato & classico Authore legisse, vel à viro docto & probato audivisse, modò non constet evidenter esse falsam vel improbarem. Uti notat Suarez *hic tom. 5. disp. 40. sect. 5.* Sanchez, Vasq. Azor. Laym. *suprà allegati.*

ASSERTIO. VIII.

Inter opiniones diversas & oppositas de eadem re, quarum qualibet est verè probabilis, per se loquendo, & quantum est de honestate actionis, licitè quilibet potest sequi quamlibet; etiam minùs probabilem, & minùs tutam; etiam contra propriam opinionem probabiliorem vel tutiorem visam; & quidem aliquando etiam debet, præsertim Subditus & Confessarius in iudicio sacramentali. Hæc etiam adhuc est communior, & tuta.

§. I.

Opiniones oppositas de eadem re dari nimis notum est: v. g. censum germanicum esse licitum, & non esse licitum. Et quamvis utraque opinio speculativè non possit esse vera, sed altera necessariò falsa sit: sic enim sunt contradictoriæ: potest tamen utraque esse probabilis & vera practice: sic enim non sunt contradictoriæ, contradictoria enim absolute affirmant, & negant idem de eodè: at opiniones probabiles oppositæ affirmant, & negant idem de eodem non absolute & secundum eandem rationem, sed modaliter, nim: probabiliter

& secundum diversam rationem, utpote sub
 versis motivis rationabilibus proposito. v.g. Con
 sum germanicum esse illicitum, quia usuram
 pit & à gravibus Doctoribus reprobatur: con
 tra non esse illicitum, quia per modum censûs
 multiplicari potest, & à gravibus etiam doctoribus
 probatur. Porrò opiniones illæ oppositæ quæ
 que sunt æqualiter probabiles & tutæ, quando
 verò una alterâ probabilior vel tutior, aut min
 probabilis, vel minùs tuta. Opinio probabilior
 est, quæ apparet niti rationibus firmioribus, id est
 rectæ rationi vel legi conformioribus, aut auth
 ritate graviori: minùs probabilis, quæ minori
 tione vel authoritate fulcitur. Opinio tutior
 citur, quæ sequentem in operatione magis rem
 vet à peccato, vel peccandi periculo: minùs
 ta, quæ magis videtur accedere ad peccatum,
 peccandi periculum. Potéstque contingere, qu
 opinio probabilior sit minùs tuta, & tutior min
 probabilis. v.g. Si bonâ fide possides rem alienam
 & postea suborto dubio hæsites, an sit alterius
 probabilior, imò in praxi certa est sententia, po
 te illam licitè retinere, ex illo principio: *In dubio
 melior est conditio possidentis*; attamen est mi
 nùs tuta. Econtrà longè tutior est opinio: debe
 te illam restituere, saltem pro rata dubii: sed
 minùs probabilis, cum nullus debeat spoliari po
 sessione sua in re dubiâ, donec evincatur. *Rati
 pater*: Quia illa sententia est tutior, quæ magis
 removet a peccato: sed hæc posterior sententia
debere restitui, sine dubio magis removet à pe
 cato

eato: restituens enim excludit omne peccatum
 tam materialiter, quàm formaliter, & quidem cer-
 titudine omnimodâ, & metaphysicâ, impossibile
 enim est restituendo peccare: At verò non resti-
 tuens secundùm sententiam probabiliorem, ex-
 cludit peccatum solum formaliter, non materiali-
 ter, cum reverâ possit esse res alterius; & id qui-
 dem solum secundùm certitudinem moralem: ut
 patet: ergo &c. *Afferimus* itaque, inter opiniones
 oppositas verè probabiles & tutas *Licitum esse se-
 qui quamlibet*. Ubi pro certis habeto. I. Licitum
 & laudabile est sequi opinionem & probabilio-
 rem, tutiorem v. g. *Censum germanicum esse il-
 licitum*. II. Æquè licitū & laudabile est sequi opi-
 nionem tutiorem, licet minus probabilem; v. g.
*rem dubiè alienam restituendam; commisso pecca-
 to mortali statim confitendum, vel contritionem e-
 licendam*. III. Licitum æquè omnibus, etsi non ita
 laudabile sit, sequi opinionem probabiliorem, sed
 minus tutam, ut in exemplis allatis, *rem dubiam
 retineri posse, patrato peccato non statim debere
 confiteri, &c.* IV. Licitum etiam esse debet inter
 opiniones æquè probabiles & tutas sequi quamli-
 bet, sive quæstio sit de jure, sive de facto. v. g. *Rem
 inventam, cujus Dominus invincibiliter ignoratur
 nec compariturus aliquando speratur, posse, vel non
 posse retineri*; Quia rationes utrinque probabiles
 æquè inclinant intellectum ad assentiendum pru-
 denter uni & alteri parti. Uti contra alios docet
 Tamburin. *cit. l. I. c. 3. §. 3. n. 11.* Magis contro-
 versa sunt, quæ porro *asserimus*.

D 5

§. II.

42 **E**tiam minus probabilem, & minus tutam
 g. Censum germanicum esse licitum. Cir-
 cumstantias aggravantes tantum, non esse con-
 tendas. Ita contra Gerson. Henric. Anton. Gabrie-
 Major. Cordubam, Armil. Conrad. Sotum, & alios
 quos novissime late citat & sequitur Candidus Ph-
 laletus lib. de opinionum praxi c. 5. Docet modus
 communis Doctorum. Navarrus in c. Si quis au-
 tem. d. 7. De Penitentia. Sanchez. Vasq. Layman
 supra citati. Tanner. tom. 2. disp. 2. q. 4. dub.
 Et quinquaginta duos citans Pasqualigus Decisio-
 num Moralium Decis. 5. num. 3. alii apud Fran-
 Bardi hic discept. 4. c. 10. Ratio sumitur ex dicto
 Quia quilibet potest prudenter sequi opinionem
 vere probabilem, quæ scilicet nixa ratione alicuius
 momenti vel auctoritate gravi non est aliena à ra-
 tione: vere tutam, quæ nimirum excludit
 verum peccandi periculum: atqui opinio etiam
 minus probabilis & minus tuta, est & manet vere
 probabilis & tuta, nihil obstante, quòd alia opinio
 opposita sit, vel appareat probabilior ac tutior
 quia major illa probabilitas & securitas oppositæ
 sententiæ non destruit probabilitatem & securita-
 tem, quamvis minorem, opinionis alterius, quæ
 maneat vere probabilis & tuta. Sicut major boni-
 tas unius actus virginitatis v. g. non destruit mi-
 norem bonitatem alterius actus conjugalis; qui
 sit & maneat vere bonus & tutus amplectendus
 ergo, &c. Adde: quòd alia opinio appareat pro-
 bilior, saepe esse apparens tantum, vel ex subtilitate

te vel pompâ Doctorum asserentium. Et sæpè, quæ apparent minùs probabilia, sunt magis vera, & contra verum est illud: *Multa falsa sunt probabiliora veris.* Est sanè consilii & perfectionis in actionibus moralibus sequi semper id, quod optimum atque tutissimum videtur, non tamen id est præcepti vel obligationis, sed sufficit sequi, quod est verè bonum & tutum: alioquin consilium non differet à præcepto: & nimis gravis obligatio homini operaturo incumberet. Non ergo hic locum habet illud: *In dubiis tutior pars eligenda.* Et *Oportet tenere certū, & dimittere, quod incertum est:* Quia licèt hic intellectus maneat dubius & incertus speculativè de veritate vel falsitate hujus opinionis, non tamen manet dubius, sed omninò certus est de ejus probabilitate, atque practicè certò se resolvit, licere sic operari conformiter ad opinionem verè probabilem & tutam, etiamsi minùs probabilem & tutam, quàm ejus opposita.

§. III.

Etiam contra propriam opinionem probabiliorē rem & tutiorem visam. Adde etiamsi rationem insolubilem pro ea se habere credat; v. g. Vir doctus pro se habet opinionem, quàm ex principiis intrinsecis, non tantùm probabiliorē, sed etiam omninò veram judicat, utpote in recitandis Horis requiri devotionem, & attentionem internam: nihilominùs in praxi poterit sequi oppositam sententiam, quàm ipse non modò minùs probabilem, verùm etiam speculativè falsam arbitratur. *Vasq. Azor. Sanchez. Tanker. alii citati*

Ratio

44

Ratio est: Quia cum hoc, quod suam sententiam
 probabiliorem vel omninò veram, atque opposi-
 tam falsam iudicet speculativè & ex principiis in-
 trinsecis seu rationibus, quæ ipsi apparent inso-
 lutes, adhuc stat, quòd oppositam sententiam alio-
 rum Auctorum, extrinsecè saltem censeat ve-
 probabilem practicè, & tutò sequendam in pro-
 xi, suasque rationes ab aliis esse solubiles vel sol-
 tas, etsi ipsi solutio non occurrat. Nec valet
jectio: Nullus licitè potest agere id, quod probabi-
 liter putat esse illicitum: sed sequens opinione
 minùs probabilem & tutam, præsertim contra
 propriam magis probabilem & tutam, æstimatam,
 tam, probabiliter, imò probabiliùs putat esse illic-
 tum id, quod agit: Ergo &c. Resp. *distinguen-*
Majorem. Nullus potest agere id, quod putat esse
 illicitum practicè: *concedo M.* Quod putat esse
 illicitum speculativè tantùm, *nego M. & similiter*
distinctà min. consequentiam. Quamvis enim
 quis juxta suam sententiam probabiliorem, specu-
 lativè iudicet oppositum esse illicitum: v. g. vol-
 untariè distrahi in Horis: quia tamen etiam op-
 positam sententiam censeat verè esse probabilem
 inde practicè certò se resolvit, licitum esse sic op-
 rari hic & nunc, & nullo modo illicitum, quod
 valde notandum est. Unde rectè inferunt Doctores
 citati, quòd vir doctus alteri consilium petenti,
 consulere possit, non tantùm ex propria opinione,
 ne, quam ipse ut probabiliorem, & tutiorem tenet,
 sed etiam ex opposita probabili aliorum sententia.
 Addit Laym. *cit. §. 2. num. 9.* Etiam si Doctores

Ille oppositam aliorum sententiam omninò improbabilem vel falsam iudicet, eamque ipse in praxi sequi non possit, posse tamen consilium petenti significare, talem opinionem ab aliquibus viris doctis & gravibus defendi, quam proinde ipsi sequi liceat: Cùm enim consulens in re dubia jus habeat se conformandi opinioni, quæ à viris doctis ut probabilis defenditur, præsumendo, quòd rationabili fundamento nitantur, non obstante, quòd alii contradicant, poterit doctus consultus hoc ipsum jus consulenti significare.

§. IV.

ET quandoque etiam debet, seu tenetur quis sequi opinionem minùs probabilem vel minus tutam, etiam contra propriam, &c. ut supra. Ratio est: Quia quilibet tenetur satisfacere suæ obligationi, quando id sine peccato præstare potest: Sed potest contingere, quòd quis obligetur satisfacere suo officio non obstante opinione minùs probabili & minùs tutâ secundùm ejus iudicium: ergo cùm talem opinionem sine peccato sequi possit, ut probatum est, etiam sequi tenetur. M. est certa. Minor constat maximè de Subdito & Confessario.

1. De Subdito.

Superiori præcipienti secundùm sententiam verè probabilem ac tutam circa materiam præceptam, vel potestatem præcipiendi, omninò tenetur subditus obedire, etiam contra propriam opinionem speculativè quantumvis probabiliorè

ac tutiorem visam, Communis & certa Doctrina
 Corduba *lib. 3. Question. 9. 4.* Valq. *cit. disp. 6.*
 6. Miranda *Man. Pralat. tom. 1. q. 26. a. 5.* Le
 man *cit. §. 2. n. 11.* ac multis citatis Franc. Bar
hic Discept. 4. c. 24. Ratio est: quia in materia
 dente sub potestatem Superioris, quidquid subdi
 tus licite agere potest, præcipiente Superiore, et
 am debet: sed quilibet potest agere secundum sen
 tentiam verè probabilem & tutam, etiam contra
 propriam sententiam probabiliorem ac tutiorem
 æstimatam, ut dictum est: ergo præcipiente Su
 periore, subditus etiam debet: dummodò illi
 lius sententia etiam appareat probabilis & tu
 Cum enim certum sit Superiorem posse præcipi
 re secundum sententiam sibi visam probabilem
 adeoque sit in possessione suæ potestatis obligat
 di subditum: subditus autem non certò, sed solum
 probabilius putet oppositum, v. g. materiam præ
 ceptam esse illicitam, aut potestatem Superio
 ris se ad hanc materiam non extendere; & certum
 per probabile impediri nequeat; subditus
 potest formare iudicium practice probabile, et
 dum certum, licere sibi non obedire, sed non ob
 stante suâ oppositâ opinione debet formare iudicium
 practicum seu conscientiam, quod hinc inde
 nunc & possit, & debeat obedire Superiori.
 quanta confusio foret in quolibet regimine,
 quilibet posset non obedire Superiori juxta opi
 nionem suam sibi probabiliorem & tutiorem
 factam *speculative circa materiam præceptam,*
potestatem præcipiendi? Secus est, si subditus

beret opinionem vel potius conscientiam oppositam probabilem *practice circa ipsam obligationem*, quâ rationabiliter judicaret se hîc & nunc non obligari præcepto Superioris, saltem per modum Epikiæ, qualis etiam in legibus divinis, multò magis humanis locum habet: poterit ergo tunc huic suæ opinioni se conformare, & non obedire.

II. De Confessario Judice.

Confessarius in *Judicio sacramentali*, etiam contra propriam opinionem sibi magis probabilem & tutam visam, tenetur se conformare opinioni probabili & tutæ Pœnitentis, quæ scilicet, cum bona fide nititur ratione alicujus momenti, vel autoritate gravi, talémque opinionem secutum, vel sequi volentem; ut si Pœnitens opinetur probabiliter: *Censam germanicam esse licitam: non requiri internam attentionem in Horis: Circumstantias aggravantes tantum non esse necessario explicandas in confessione, &c.* Et si Confessarius oppositam sententiam omninò præferat, tamen potest, & tenetur ipsum absolvere. Quòd possit, docet communissima contra Adrianum. Quòd etiam teneatur, est etiam communis & certa sententia Navarri *Man. c. 26. n. 4. Et c. Si quis autem. d. 7. de pœnit. num. 54.* Suar. Sanch. Vasq. *aliorum cum Laym. sape cit. c. 5. §. 2. n. 10.* Bardi *cit. discept. 4. cap. 21. n. 5.* Ratio est: Quia cujuslibet Judicis officium & obligatio est, ferre sententiam secundum allegata & probata ab actoribus & defensoribus: atqui in hoc judicio sacra-

47

sacramentalis solus ipse pœnitens est accusator
 advocatus, & testis, tam pro se, quàm contra se
 ergo si pœnitens allegat opinionem verè probabi-
 lem & tutam pro se & operatione suâ, tenebitur
 se ei conformare, & juxta illam, sententiam ferre
 etiam contra propriam opinionem verioris
 sam Confessarius, formando judicium practicum
 quòd Pœnitentem, oppositam opinionem secutus
 tanquam existentem in bona fide ac bono statu
 ac proinde rectè dispositum, eum nemo sequendus
 opinionem verè probabilem peccet, & maxime
 auditâ jam confessione, & possit, & debeat absol-
 vere. Ineptè proinde agunt Confessarii illi, qui
 non audent, contra suam opinionem absol-
 vere, mittunt Pœnitentes ad alium Confessarium
 qui sit ejusdem cum Pœnitente opinionis. Si enim
 alter poterit absolvere, cur non etiam tu possis
 aut cur tua speculativa persuasio Pœnitenti in
 tam gravi obesse debeat? DICES: Confessarius
 est verus & legitimus superior & judex Pœnitentis,
 illiusque est, de quantitate, qualitate & modo
 peccati judicare, absolvere, condemnare: sed si
 dicitur contra propriam opinionem tenetur obedire
 superiori: ergo, &c. Resp. Confessarium non
 esse Pœnitentis Superiorem absolute & simpli-
 ter, sicut alius Superior Ecclesiasticus vel Civilis
 sed solum limitatè & respectivè in ordine ad pe-
 cata ab ipso ad tribunal pœnitentiæ allata, seu quò-
 tenus ei Pœnitens se submittit in ordine ad ju-
 dicium sacramentale, ut de peccatis suis judicetur
 secundum allegata & probata. Pœnitens autem

peccat sequendo opinionem verè probabilem; quæ à Doctoribus probabiliter defenditur: nec consequenter tenetur Confessario subijcere opiniones suas probabiles, neque quoad hoc ei Confessarius tanquam subdito quidquam præcipere potest.

III. De Confessario Doctore.

Confessarius verò ut Doctor, Pastor, & Me-⁴⁸
dicus spiritualis Pœnitentis in consiliis dan-
dis de futuro, inter opiniones oppositas probabi-
les, debet semper illam consulere, quæ utilitati
spirituali Pœnitentis magis deservit, etiamsi con-
tra suam propriam opinionem. *Ratio ex dictis*
patet. E.g. Videt Confessarius Pœnitentem esse in-
quietum & anxium in lectione Horarum, verba,
versus, Horas, itidem repetere: Item in confessio-
nibus repetendis & multiplicandis, omnibus re-
censendis & enumerandis, numeris, circumstantiis
&c. Tali consulere debet opiniones Doctorum
laxiores, dummodò verè probabiles censeat: *Non*
saltem sub mortali, requiri attentionem internam;
Horas non physice, sed moraliter integre legendas,
&c. sola mortalia esse confitenda: circumstantias
aggravantes tantum non esse necessario explican-
das: Quando non certo constat, ut quasi jurare
possit, defectum fuisse in præterita confessione, con-
fessionem non esse repetendam, &c. At contra: ad-
vertit Confessarius, Pœnitentem ex opinionibus
laxioribus, et si visis probabilibus, sensim decli-
nare in libertates noxias & pericula peccatorum,

tenetur ei inculca e opiniones oppositas strictiores & magis tutas: imò aliquando etiam præcipere. Quia reverà tunc aliæ opiniones laxiores respectu hujus subjecti & ratione periculi imminentis cessant esse practicè probabiles & tutæ. Ut videat Confessarius, Pœnitentem super lectione Horarum, vel confessione peccatorum esse minem planè incurium, sine omni affectu, emendatione, tenetur ei inculcare, & si opus videat, præcipere opiniones supra dictis oppositiores. Similiter etsi fortè probabile sit, mulierem, ut placeat viro suo, uti posse profano ornato moderno, & nuditate circa collum & clus, & juxta hanc opinionem confidentem abbi vere debeat Confessarius, si tamen is adverteat eum ornatum fore causam ruinæ, vel proximi periculum peccati proprii vel alieni in futurum debet consulere, imò & præcipere, ut abstineat tali ornatu & nuditate, unde signanter supra sita fuit

IV. Assertionis Limitatio.

- 49 **P**er se loquendo: hoc est, si aliunde nihil ostet, *Licitum est sequi opinionem quamlibet probabilem ex oppositis.* Per accidens multa obstat possunt. I. Obstat error proprius. Ut si quis opinionem verè quidem in se probabilem, apparet se tamen omninò improbabilem & falsam putet, utique non poterit illam sequi in praxi. II. Obstat periculum peccati per accidens adjunctum opinioni quantumvis de se probabili & honesto

v.g. Probabilis & vera est opinio, posse te juxta morem patriæ foeminas, præsertim cognatas, osculo excipere: posse Confessarium cum foeminis spiritualis instructionis vel consolationis gratiâ, familiarius conversari (alia exempla habes immediatè *num. præcedenti*) Quòd si tamen ex hujusmodi actione experiatur quis se labi, vel graviter tentari, tenebitur omninò abstinere, etsi opinio de se probabilis, & actio secundum se licita sit: prævalet hæc sententia Sapientis: *Qui amat periculum, peribit in illo.* III. Obstat possessio alterius partis, quæ omninò enervat probabilitatem oppositam. Quantumvis enim probabile sit, rem ab altero possessam esse tuam, non tamen eam licitè tibi vindicare, vel occultè compensare potes, quin nec iudex tibi adjudicare potest, donec tuam esse certò evincas. Idque semper verum esse credo, si ve quæstio de facto sit, sive de jure. v.g. Sunt rationes & opiniones utrinque probabiles, quòd legatum ex testamento minus solemni sit validum, & invalidum: siquidem rem legatam jam bonâ fide possides, licitè retines; quia juvat te possessio: at ab hærede possidente non vales licitè auferre vel occultè compensare; quia possessio juvat ipsum, quamvis oppositum opinentur Card. de Lugo, & Jo. Sanchez apud Tamburin. *in Decal. l. 1. c. 3. §. 3. n. 26.* qui tamen non approbat, & meritò: plura de hoc audies cap. sequenti. IV. Obstat etiam officium vel pactum, ut non possis sequi opinionem quamlibet probabilem, sed cogaris sequi vel minus probabilem, ut de Subdito & Confessario

jam audivisti num. 46. & 47. aut certiozem, ut Ministro Sacramentorum, Medico, Judice, do-
bit assertio sequens. Interim occurit hic

Quæstio incidens notabilis.

*An, quando fas est sequi aliquam opinionem
probabilem in vita, etiam liceat sequi
articulo mortis?*

50 **A**ffirmativam docent Joan. Sanch. in *Solu-
disp. 19. num. 8.* Cardinal. de Lugo de *peccat.
disp. 7. Sect. 13. n. 273. & 275.* Antonius à Spi-
ritu Sancto in *Directorio Confessarior. p. 1. tit.
disp. 3. Sect. 8.* apud non dissentientes Dian. *p. 2.
13. resol. 9.* & Gobat. *tr. 1. Clypei Judic. Clem.
Sect. 10. n. 162.* Adèd ut neque in articulo mor-
adigendi sint homines ad sequendas sententias
gestutas, vel magis probabiles, quamvis sic
fulendum sit. *Ratio est:* quia opinio. quæ de
cato, & salute securam reddit conscientiam
operandum in vita, tutam quoque reddere de-
in articulo mortis; cum in utroque tempore
æqualiter constringatur homo vitare peccatum
alioquin sequeretur, quòd homines in articulo
mortis deberent confiteri, se per decursum
citra necessitatem in operando fuisse secutos
quas Sententias minus probabiles, vel minus
tas, deberentque facere tunc restitutiones, sol-
nes, & ultimas voluntates ex norma tutiorum
probabiliorum sententiarum tantum, quod
contra omnem praxim, & usum, & Pœnitentiarum
& Confessariorum. Quare Antonius à Spiritu

loco cit. securum reddit Pœnitentem in articulo mortis, qui cum sola attritione cognita suscipit Sacramentum Pœnitentiæ.

Contrariam tamen negativam sine dubio magis piè, & tutè cum aliis docet Sanch. l. 2. *Moral.* c. 1. n. 6. Nam eo articulo mortis, & aditu æternitatis omninò Charitas DEI, & sui ipsius exigere videtur, ambulare viâ, quoad potest, securiori. Idque maximè si agatur de necessariis ad salutem necessitate medii, v.g. de dolore requisito ad absolutionem validam: quia, licet opinionis probabilitas excuset de peccato formaliter, non tamen supplet necessaria necessitate medii. Quare placet iudicium Gobati *ibid.* num. 164. esse Confessariis omnibus modis suadendum Pœnitentibus, ut in eo articulo sequantur tutiorem ex opinionibus contrariis, saltem necessariis necessitate medii. Quòd si tamen Confessarius Pœnitenti etiam moribundo nullâ ratione, vel obtestatione persuadere possit, usum opinionis practicè tutioris, aut etiam probabilioris, ei non neget absolutionem, siquidem DD. tam communiter asserentes Confessarium debere sequi opinionem Pœnitentis verè probabilem, non excludunt, vel excipiunt articulum mortis.

A S S E R T I O IX.

Quando habetur & praticari potest sententia certa, vel probabilior practicè, nunquã licet sequi opinionẽ speculativè tantum, vel minus probabilem quoties agitur non de sola honestate actionis

nis respectu operantis, sed etiam de valore vel
 cacia actionis ad aliquem effectum dubium
 periculo peccati vel gravis mali, idque saltem
 pacti alicujus impliciti tali officio vel exercitio
 nexi. Hanc nullibi sic legi: collegi tamen ex co
 muni doctrina apud Layman. Marchant. Ba
 Tamburin. hîc,

EXPLICATIO.

51 **R**atio generalis est; quia quoties adest & p
 eticari potest in casu assertionis sententia
 ta vel probabilior practicè, opposita opinio
 eticè nec probabilis, nec tuta ceneri debet,
 simpliciter improbabilis & periculosa: atqui
 luntariè relinquens sententiam certam & tutam
 nullâque urgente necessitate, sequens opinio
 practicè incertam ac periculosam, convincitur
 voluntariè exponere periculo peccati, & con
 quenter actu peccare; ergo, &c. Ubi nota differ
 tiam hujus & præcedentis assertionis. Quia
 ipsa honestas actionis pendet directè à præ
 dictamine rectæ rationis, rectè & licitè sequitur
 quamcunque opinionem verè probabilem &
 tuta, non obstante, quòd sit minus probabilis
 n. præc. 49. annot. At verò valor vel efficacia
 respectu sui effectus, non pendet directè & p
 cipaliter à dictamine nostræ rationis, sed ali
 ex propriis principiis, v.g. valor Sacrame
 rum ad causandam gratiam, ab institutione C
 sti per Ecclesiam traditâ: efficacia medicina

conferendam sanitatem, ex natura & qualitate rei applicata: æquitas iudicii, ex merito ciuicæ, &c. dependet: atque ad ejusmodi actus valide & cū effectu exercendos accedit distincta obligatio, Religionis, Charitatis, imò & justitiæ ex vi pacti saltē impliciti in tali officio vel exercitio suppositi: uri mox per exempla explicabimus: & ideo in ejusmodi exercendis actibus, non sufficit sequi quodcunque iudicium rationis nostræ, quomodo libet probabile visum, sed oportet sequi iudicium vel opinionem, quoad fieri potest, certiotem vel securiorem, ac certius excludentem periculum nullitatis cum peccato vel gravi damno proximi.

Antequam ad particularia descendamus, ob- f2
serua: opiniones aliæ dicuntur tantum speculativè probabiles, quæ nim: opinamur de re operabili secundum se, abstrahendo à circumstantiis quibusvis particularibus, atque sine immediato ordine ad operandum. Nim: generatim aliquid posse vel non posse esse, &c. Aliæ opiniones sunt probabiles practicè, quæ scil. probabiliter & cum sufficienti motivo opinamur de re operabili, cum immediato ordine ad operandum: utpote aliquid hic & nunc, in his circumstantiis licere vel non licere. Et possunt de eadem re esse opiniones probabiles speculativè, quæ tamen minimè sunt probabiles practicè, ut supponunt DD. communiter, & ratio clara est. Potest enim intellectus noster considerare objectum operabile secundum se præscindendo à circumstantiis, & sic judicare, esse licitum, vel rationi consentaneum: potest-

que illud rursus considerare ut hic immediata
operabile in his circumstantiis & ob hanc,
illam circumstantiam judicare rationi dissenti-
neum, seu illicitum: ergo prius iudicium opin-
ativum fuit probabile tantum speculative, non pra-
ctice. Ex.g. Probabile est speculative, dari mater
parvitatem circa castitatem, quoad aliquos alpe-
ctus vel tactus impudicos, minime tamen est pra-
babile practice, imò certum: esse peccatum mo-
tale, saltem indirectè voluntarium, ob gravissim
& proximum periculum in materia tam pice.
Item esto probabile appareat venatori id, quòd
det ibi, esse feram, inde tamen non fit probabile
practice, quòd possit ejaculari in illud, ob pericu-
lum homicidii. Item sit probabile mulieri, virum
in bello esse occisum: inde tamen non fit probabile
practice, posse nubere alteri, quia adhuc pro-
sudet prius Matrimonium, &c. Idem videbis enu-
nare in sequentibus.

§. I.

De Ministro Sacramentorum.

53 **M**inister Sacramentorum, quoad essentia-
lia, si fieri potest, tenetur semper sententiam
certam vel tutiorem sequi. *Ita generaliter
communis DD.* Indicat D. Augustinus *lib. 1.
Baptismo*, contra Donatum dicens: *Graviter
quis peccaret in rebus ad salutem anime pertin-
entibus, eo solo, quòd certis incerta proponeret.*
apertè docet Scotus *in 4. d. 3. q. 2. num. 10.*
circa materiam & formam Sacramentorum

tres regulas præscibit. Si possibilitas adest, via
tutissima est eligenda, Si non adest possibilitas, via
tutissima proxima est tenenda, Cessante impossibili-
tate, caute supplendum est, quod impossibilitas pro-
hibebat. Hæc Scotus. Exemplum ab omnibus af-
fertur de Baptismo. Sententia certa & tutissima est
ex institutione & usu ac ordinatione Ecclesiæ ad
validè administrandum Baptismum, requiri hanc
materiam, scilicet *aquam naturalem*: & hanc
formam: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii,
& Spiritus Sancti*. Nihilominus opiniones etiam
speculative probabiles sunt; etiam confici posse
in aqua rosacea, cerevisiâ, lixivio, carnis prodio,
&c. probabile enim est, hæc esse substantialiter
aqua: aut in hac forma: *Ego te baptizo in no-
mine Genitoris & Geniti & Spirati*: quia videtur
æquipollere formæ priori. Attamen quia hæc opi-
niones sunt mere speculative nihil adhuc dictan-
tes de operando hic & nunc: dicimus

1. *Tenetur sequi sententiam certam, &c.* Adeo 54
ut qui habitâ aquâ naturali, & cognitâ debitâ
formâ, baptizaret in aqua rosacea, vel cum illa alia
forma, peccaret mortaliter, gravissimè, & multi-
pliciter. 1. Contra Canonem & ordinationem Ec-
clesiæ, in re tam gravi sine dubio graviter obligan-
tem, contra quam nulla opinio potest esse practice
probabilis, ut omnes fatentur. 2. Contra Charita-
tem, proximum sine ratione exponendo tanto pe-
riculo salutis spiritualis. Communis DD. cum
Sanch. lib. 1. c. 9. n. 33. 3. Contra Justitiam, sal-
tem si sit Minister ex officio obligatus suis admi-
nistra-

nistrare Sacramenta, utique ex vi pacti officio
 annexi, certa, & non dubia. 4. Etiam per se & con-
 tra virtutem Religionis, uti contra Sanchez, &
 Vasq. & alios. verius docent cum aliis Suarez
 p. tom. 3. disp. 21. sect. 4. Filliuc. Tract. 21. c. 1.
 Layman. cit. c. 5. §. 3. Bardi Discept. 4. cap. 1.
 Ratio est: Quia omninò irrationabile videtur
 & virtuti Religionis directè repugnans, absque
 ulla causa necessitatis vel utilitatis, Sacramenta
 à Christo institutum ad salutem animarum expo-
 nere periculo nullitatis, seu ut invalidè, & sine
 effectu significato, falsò administraretur: Sed hoc fi-
 ret in proposito, ut patet: ergo, &c. Excipiuntur
 tamen Perez, & Joann. Sanch. apud Dian. cit.
 2. tr. 13. resol. 2. casum, quo Ministro quis mini-
 retur mortem, aut aliud grave damnum, nisi relin-
 sententiâ certâ, juxta probabilem tantùm con-
 ciat Sacramentum, v.g. Baptismi, in aqua rosacea
 dummodò in contemptum Sacramenti vel Re-
 gionis mortem non minaretur.

55 II. *Si fieri potest, Semper enim supponitur*
Quando practicari potest sententia certa. Quando
ejus usus est in nostra potestate. Nisi necessitas
aliud urgeat: quando verò sententia certa prac-
 cari nequit, & necessitas urget, utique recur-
 dum erit ad opiniones saltem speculativè proba-
 biles, & tentandum, quantum prudenter tenta-
 potest. Sic in casu extremæ necessitatis, si aliud
 nihil occurrat, nisi lixivium, cerevisia, &c. ad bap-
 zandum, formando conscientiam ita licere, pe-
 & debes ea adhibere baptizando puerum potissimum

materia incerta cum periculo nullitatis Sacramenti, quam puerum sine Baptismo relinquere certæ damnationi. Similiter si nullus occurrat, qui formam sciat, nisi Vetula balbutiens, potest & debet, quam potest, formam proferre: nec talis Baptismus, nisi sub conditione repetendus erit. Eâdem ratione dijudicandum erit, qualiter moribundus præsentè Parocho, contra certam sententiam, possit confiteri simplici Sacerdoti: si nimirum aliquid obstet ex parte Parochi, ut si videatur imprudens, indoctus, vel aliâ de causâ ei confiteri horreat Pœnitens, &c.

III. *Quoad essentialia.* scil. dependentia ab ipsa institutione Christi, Nam quoad jurisdictionem, vel aliud quid simile dependens à voluntate Ecclesiæ, licitè quis potest sequi opinionem verè probabilem, etsi minus certam. Ut si habens opinionem probabilem, quòd vi privilegii tui vel concessionis factæ à Papa vel Episcopo, possis absolvere à tali casu, vel censura: assistere tali matrimonio, potes absolvere vel assistere sine necessitate admonendi proximum de opinione contrariâ probabiliore. Quia quoties est probabilis opinio de similibus dependentibus ab Ecclesiæ potestate, ipsa ex consensu tacito & de præsentè ratihabitione supplet seu confert jurisdictionem certam: ut fusè docent DD. præsertim Sanchez l. 3. de Matrim. disp. 22. num. 65. & l. 1. in Decal. c. 9. n. 35, Suarez, Lessius, alii apud Tamburin. *sup. cit.* c. 3. §. 4. n. 2.

IV. *Minister revetur, &c.* Pœnitens verò in usu

usu

usû passivo Sacramenti, quoad requisita ex parte
 suâ potest sequi opinionem minus probabilem
 & tutam: v.g. potest accedere cum attritione
 cognitâ, cum tamen probabilius, longè tutius
 sit, requiri contritionem, saltem æstimatam: ita
 potest omittere omnes circumstantias aggravantes
 tantum, ut jam concessimus suprâ *num. 4.*
 cum tamen haud dubiè longè probabilius & tutius
 sit, aliquas circumstantias aggravantes tantum
 necessariò esse explicandas (uti *hujus tractatus*
c. 3. sect. 4. ex communiori sententia docebitur)
 ad validam confessionem & absolutionem. Ratio
 disparitatis est: Quia Minister in administratione
 Sacramenti, quoad essentialia requisita ex parte
 suâ, scil. materiam, formam, & intentionem, non
 iam habet difficultatem practicandi sententiam
 certam, vel tutiorem, ut supponit resolutio nostra
 consequenter ad id rectè obligari potest etiam
 ex virtute Religionis ob reverentiam Sacramenti
 ut dictum est, *num. 53.* At verò Pœnitens quoad
 requisita ex parte sua, *dolorem, confessionem,* &c.
 maximam potest habere difficultatem, sequens
 semper certius & tutius, ad quod proinde non
 potest rationabiliter obligari: Neque ex virtute
 Religionis ob reverentiam Sacramenti: hæc enim
 non potest obligare cum tanto gravamine, junctis
 periculis deficiendi contra reverentiam Sacramenti;
 neque ex virtute Charitatis vel Justitiæ patet:
 multò minus ex ordinatione Ecclesiæ pateret
 Matris. Quinimò Concilium Tridentinum statuens
 ad Sacramentum Pœnitentiæ requiri Contritionem

tionem, vel saltem attritionem: & peccata in specie & numero necessariò esse confitenda, moraliter & practicè certam reddit sententiam, quòd sufficiat attritio cognita, & valde probabilem de circumstantiis aggravantibus tantum non necessariò confitendis.

§. II.

De Medico, Chyrurgò.

Medicus & Chyrurgus in medicinis applicandis tenentur sub mortali sequi sententias certas & securas, relictis incertis & dubiis: secundum omnes: & quòd si certa curatio non occurrat, tenentur sectari opinionem probabiliorē, posthabitis minùs probabilibus; uti contra Azorium & alios nonnullos, docent communiter Doctores cum Navarro *Man. c. 25. n. 61.* Sanchez *l. 1. Moral. c. 9 num. 40.* Vasq. Bonacin. Laym alii apud Bard. *cit. c. 30.* Ratio est: Quia ultra obligationem generalem Charitatis, quā tenemur meliori seu efficaciori modo, quo possumus, auxilium ferre próximo graviter indigenti; hic etiam accedit obligatio justitiæ: cum enim æger vel læsus committit se curandum Medico vel Chyrurgo, & hic illius curam suscipit, intercedit inter eos pactum, saltem implicitum & virtualiter, de adhibendis remediis, quæ magis salutifera videntur, & hic & nunc præ manibus haberi possunt: ergo Medicus vel Chyrurgus peccat contra pactum, adeoque etiam contra justitiam, si omisso medio certo & securo, vel probabiliori, &

& securiori adhibeat medium minùs probabile incertum vel periculosum, cùm sic periculosum agatur de salute corporali proximi: gravissimum autem peccant, si solùm experiendi gratiâ, incerta & inexplorata medicamenta infirmis adhibeant & ut quidam ait: *experimenta per mortes quæ rant.* ut notat Layman. *hic* §. 3. n. 15.

59 Quando ergo præstò est medicina parabilis quam constat, vel probabile est, posse mederi contra periculum mortis inferendæ, vel accelerandæ, occurrat autem & alia medicina, quam profuturam non ita probabile est: aut quamvis probabile sit posse mederi, non tamen sine periculo, ne sit mortifera, tenetur Medicus adhibere priorē medicinam tutam vel tutiorem ob rationem dubietatis. Quòd si verò ægrotus extremè laboret, certum, vel verosimillimum sit esse moriturum nisi aliquo remedio adjuvetur, & nihil aliud occurrat, poterit Medicus adhibere quodcunque remedium, etsi minùs securum vel dubium, ne forte mortem acceleret: dummodò certò non constet esse mortiferum, & probabilitas juvandi superet periculum nocendi, atque ipsius infirmi, vel consanguineorum consensus accedat: Quia cùm ex una parte vita infirmi jam desperata sit: ex altera autem parte aliqua spes sit vel probabilitas remedii: & adsit consensus aliquis in periculum illud accelerandæ mortis, prudenter & sine injuria agat Medicus adhibendo ejusmodi medium dubium & periculosum. Sanchez, Vasq. Laym. *cit.* *Communis.*

Judex in ferenda sententia inter partes litigan-
tes, in causis civilibus tenetur sequi opinionem
probabiliorem, juriq̄ue conformiorem, inspectis
allegationibus & probationibus, sive quæstio sit de
jure; sive de facto. Sylvest. Sotus. Vasq. Tanner.
alii cum Sanchez *cit. c. 9. num. 47.* Layman. *n.*
16. Bardi *c. 27.* Tamburin. *cit. c. 3. §. 4.* Ratio est:
Quia Judicis à Republica instituti officium, adeo-
que ex pacto tacito inito cum Republica obliga-
tio est, ferre sententiam secundum merita causæ,
& rectam rationem: atqui rectâ ratione per se
constat, quòd ea pars litigantium, quæ causam
suam in judicio, sive de jure, sive de facto, proba-
biliorem ostendit, secundum leges & rationes ma-
gis mereatur sententiam pro se, quàm contra se:
ergo Judex in ferenda sententia semper debet se-
qui opinionem probabiliorem, in favorem scilicet
illius partis, pro qua stat opinio probabilior.
Confirmatur. Alioquin sequerentur maxima in-
commoda in Republica. Facile enim Judex, affe-
ctu erga unam partem obnubilante intellectum,
judicaret probabilem esse opinionem ex parte
amici, cum reverà non esset. Et latâ sententiâ, qui-
libet se partem probabilem secutum fuisse facile
pretendere posset: Quod utinam non fieret! sed
gravissimo peccato, non tantum contra justitiam
legalem, sed etiam contra justitiam commutati-
vam: cum à Republica instituti Judices ad jus
dicendum, & cuilibet æqualiter tribuendum,
quod

quod suum est, ipsi iniquissimè lædant jus alterius, scilicet partis causam probabiliorem, & eo ipso plus juris habentis.

- ¶ Quòd si utriusque partis litigantis causa, tam de jure, quam de facto, æquè probabilis sit: *Sententia, Sayrus & alii*, volunt in Judicis arbitrio positum esse, judicare causam, cui parti maluerit, sicut in arbitrio Collatoris beneficii est, quando concurrunt duo æquè digni. Verùm mihi omninò vera videtur opposita sententia, non esse in Judicis arbitrio totam causam adjudicare cui parti maluerit, sed debere concordare partes per transactionem, utpote dividendo rem controversam inter partes in re, vel in pretio &c. *Sanchius, Layman, Bardi, Tamburin. supra, alii apud ipsos.*
- Ratio est: Quia, juxta juris regulam in judicio non est habenda acceptio personarum: quis autem non videat, esse verissimam acceptionem personarum, & ab æquitate alienissimum, quando duae partes æquale jus habent, & æquè probabilitèr probant, Judicem justitiæ Ministrum, unum tantum adjudicare, & alteri totum abjudicare? *Argo, &c.* Confirmatur hoc ex propositione 26. inter damnatas ab Alexandro VII. *Quando litigantes pro se habent opiniones aequè probabiles, potest Index pecuniam accipere pro ferenda sententia favorem unius præ alio.* Atqui si tunc liberum esset Judici adjudicare causam, cui parti maluerit non videretur esse ratio, cur non possit accipere pecuniam pro eo favore exhibito uni præ alteri? certe ex justitia non debito: etsi enim Judex

justitia teneatur ferre sententiam justam, atq; pro ea ferenda tanquam pro re aliàs debitâ nihil accipere possit, certè tamen eo casu ex justitia non teneretur sententiam ferre pro uno potius, quàm pro altero: ergo relinqueretur locus favori indebito: cur ergo pro eo favore nihil accipere posset Judex? ergo supponit Pontifex id non esse licitum. Dixi: *si causa utrinque tam de jure, quàm de facto aequè probabilis sit*: Excipiendū enim semper est: *nisi altera pars litigans esset in possessione bonæ fidei*. Quia possessio pro possidente facit rationes præponderare, adeò ut non amplius maneant rationes utrinque æquè probabiles, sed melior evadat conditio possidentis. Dixi rursus: *in causis civilibus*: Nam in causis criminalibus, quando agitur de pœna infligenda, & maximè capitali, inter oppositas opiniones probabiles, semper sequenda est opinio favorabilis Reo, etiam si alioquin minùs probabilis videatur, juxta Regulam Juris Canon. II. in 6. *Quando jura partium non sunt clara, sed obscura, declinandum est in favorem Rei*: Et etiam Leges civiles præcipiunt, ut in pœnis accipiatur benignior interpretatio: testanturque, jura esse promptiora ad absolvendum, quàm ad condemnandum. Denique etiam excipiendæ sunt causæ favorabiles, causæ piæ, & maximè Religionem concernentes, juxta L. *Sunt persona. ff. de Relig. & sumpt. fun. Summa est ratio, quæ pro Religione facit*. Ut bene observat Gobat. tr. 1. *Clypei Clement. Judic. Sect. 14. num.*

211.

De Consiliario & Advocato.

- 62 **C**onsilarii etiam in consiliis dandis tenentur sequi, quantum fieri potest, sententias certas vel probabiliores. Ex communiore Vasq. *opus* *Restitut. c. 6. §. 3.* Fran. Bardi *discept. 4. c. 1. alii.* Ratio est: Quia Consilarii in consiliis publicis de necessitatibus Principis, vel Reipublice v.g. dum consultatur de tributo aliquo imponendo, sitne verâ necessitate justum, nec ne, habent per modum Judicum inter principem vel Reipublicam, & subditos tanquam partes litigantes ut consultivum judicium ferant: ergo sicut Judices inter partes litigantes, ita & Consilarii inter Principem & subditos, tenentur sequi sententiam certam, vel probabiliolem, in favorem scilicet illius partis, pro qua stat opinio probabilior: & gratius peccant contra justitiam, si ex affectu vel respectu humano, juxta sententiam minus probabilem consulant in favorem unius, vel alterius partis. Ratio omnino eadem, quæ de Judicibus incommoda est contrariis secutura multo magis ut consideranti patet. Cæterum in consiliis ea negotia externa Consilarii jam non habent per modum Judicum, sed merè Consultorum: ideoque Advocatorum conditionem suscipiunt.
- 63 **A**dvocatus autem in patrocinando partem non tenetur eligere partem seu causam probabiliolem, sed licitè suscipit defendendam causam minus probabilem vel dubiam, dummodo non manifestè iniquam, sed probabilem judicet.

causam adversariam probabiliorem, & facilius obtinendam arbitretur. Communis DD. Navarr.

c. 25. num. 28. Sanchez. l. 1. Mor. c. 9. num. 51. Laym. cit. c. 5. §. 3. n. 17. Bard. c. 29. alii apud ipsos. Ratio est: Quia quodcumque causa dubia vel controversa est, cuius permittitur tueri seipsum, suamque partem, quamdiu potest, etsi causa sua minus sit probabilis, dummodo verè probabilis, & non manifestè iniqua appareat: & consequenter etiam permittitur ei litem cum adversario contestari; atque propositis juribus ac rationibus suis, Judicis dirimentis sententiam postulare: atque juxta regulam Juris 68. *in 6. Potest quis per alium facere, quod potest facere per se ipsum:* ergo etiam Advocato licebit defendendam suscipere partis litigantis causam etiam minus probabilem & dubiam; dummodo manifestè iniqua non appareat, sed diligenter inspectà ac compertà causa sibi proposità æquitate, Clienti syncerè aperiat, quantam probabilitatem seu spem victoriæ habeat: paratus quamprimum abstinere, si in progressu litis iniquitatem manifestè deprehenderit: quo casu, si citra suam culpam causâ cadat, salariū nihilominus jure merebitur. *Ex communi DD. vide Laym. l. cit.*

Neque quoad hoc eadem est ratio de Judice & 64. Advocato: Quia Advocati officium non consistit in definienda vel decidenda controversia, vel jure dicendo: sed ejus officii solummodo est unī parti litiganti assistere, & Judici præsentare jura & rationes pro sua parte, ut iis inspectis, postea Judex videat

videat, quid decernendum sit secundum jura. Et
 solet contingere, quod rationes, probationes, alle-
 gationes, quæ à principio Advocato videbantur
 minùs efficaces, quàm adversariæ, à Judice melius
 ponderante illas, existimentur validiores, & sic
 dicitur, inter litigandum jus crescat. Unde neque
 Advocatus intendit judicem inducere ad peccatum,
 ut nimirum injustè judicet secundum opinionem
 minùs probabilem, sed solùm intendit representare
 jura, & rationes suæ partis, ut in
 Judex absolute judicium justum ferat. Videtur
 men eadem de Judice & Advocato ratio, quod
 causam sanguinis, ut scilicet. Advocatus non potest
 ex opinione minùs probabili agere contra Reum
 de vita vel honore, quando rationes pro ipso sunt
 magis probabiles. Quidquid enim sit de justitia
 videtur omninò esse contra charitatem, proximo
 enim periclitanti, de vita maximè, debemus optare
 ferre, quantum possumus. Sotus. *de Justitia* l. 1.
 8. art. 3. alii. Contrarium tamen docent Sam-
 oit. c. 9. num. 53. pluribusque allegatis Turrianus
 Lorca apud Dianam cit. p. 2. tr. 13. resol. 4. et
 probabilior & in praxi tutam censet sententiam.
 Ratio est: (inquit) Quia si cliens in
 casu potest justè litigare: ergo & Advocatus illius
 causam potest patrocinari, cum non imprudens
 agat, utpote quia ratione probabili ducitur.
 endum igitur sine trepidatione, posse Advocatum
 secundum opinionem probabilem patrocinari
 causæ actoris, etiam in causa sanguinis, aut
 noris, vel de causa civili maximi momenti:

de omnium bonorum possessione &c. Sic Diana. Cui ego, quantum est ex iustitia, omnino acquiescere cogor: at certe non quantum est ex charitate, in causa sanguinis.

SECTIO IV.

De Conscientia Dubia.

SUMMARIUM.

65. Dubium negativum, & positivum, ex parte actus, & ex parte motivi.
66. Dubium speculativum & practicum.
67. Dubium juris & dubium facti.
68. Conscientia intrinsecè & extrinsecè dubia.
69. Cum conscientia formaliter & extrinsecè dubia non licet operari.
70. In dubiis tutior pars est eligenda: quomodo hoc intelligendum?
71. In dubio practice practico, semper eligenda est pars tutior.
72. Non verò in dubiis speculativis.
73. Cum conscientia extrinsecè, objectivè, & speculativè tantum dubia, practice tamen certà, & resolutà licitè operamur.
74. Resolutio practica fieri debet cum ratione.
75. In dubio melior est conditio possidentis, non tantum in materia iustitiæ, sed & aliarum legum, ac virtutum.
76. Possessio tamen adjuvans in dubio sit bonà fide cepta. Exemplum in materia Iustitiæ.
77. Exemplum aliud in materia Matrimonii.
78. In dubio non presumitur factum, sed demonstrari debet.
79. Regula generalis: quod certum, vel prius est, possidet, & presumitur.
80. Regula I. Specialis si lex sit dubia, voluntas possidet: secus, si lex sit certa.
81. Exempla primæ partis.
82. Exempla secundæ partis.
83. Regula 2 Specialis: in dubio facti fundantis legem, homo

86. *nemo possidet: è contra in dubio facti supponenti-
gem.*
84. *Exempla prima partis.*
85. *Exempla secunda partis.*
86. *Regula 3. Specialis: in dubio circa tempus inchoationis
obligationis homo possidet: lex verò in dubio, in
tempus finiendi obligationem.*
87. *Exempla mixta utriusque partis.*
88. *Regula 4. in dubio de modo obligationis contractus
vel solutionis facta presume, quod tibi sciet.*
89. *Exempla obligationis contractus.*
90. *Exempla solutionis facta.*
91. *Dubia miscellanea.*
92. *Peccatum dubium.*
93. *Maleficium dubium.*
94. *Bellum dubium.*
95. *Subditus dubitans.*
96. *Quoad leges penales, etiam censurarum, & irregularitatem
raturam, tam in dubio juris, quam facti, nemo censens
est ligatus.*
97. *Declaratur exemplis.*
98. *Excepta tamen sola irregularitate ex delicto hominis
voluntarii, ubi dubie reus habendus est irregularis.*
99. *Quandocunque constat de corpore delicti, seu hominis
facti, & aliqua sua cooperatione.*

ASSERTIO X.

Conscientia dubia dicitur, quando inter
de re agenda vel non agenda, suspensus
nens, nequit se in unam vel alteram partem
solvere. Unde proprie non est conscientia, sed
rius privatio conscientia suspendens omne iudicium
um, assensum, vel dissensum. Assertio certa
tum petit, ut fiat Dubiorum variorum brevis
clara.

EXPLICATIO.

I. Dubium negativum & positivum.

Dubium dicitur Suspendio mentis inter duos
contradictoria, ut in neutram partem nec
assentiendo, nec dissentiendo se resolvere possit.
Aliud dicitur negativum, aliud positivum, du-
plici ratione, ex parte actûs, & ex parte motivi.

Ex parte actûs. Dubium negativum, seu, ut
vocant, in actu exercito est, dum quis apprehensâ
utrâque parte. v.g. an aliquid liceat, vel non li-
ceat neutri parti assentiens, absque ullo actu posi-
tivo, suspensus manet. Dubium positivum, seu
ut vocant, in actu signato est, dum quis apprehen-
sâ utrâque parte, neutri volens vel potens assenti-
ri, vel dissentiri, actu aliquo positivo indicat, ac ve-
luti *signat*, rem esse dubiam vel incertam de veri-
tate vel falsitate. In proposito perinde est: at in ma-
teria fidei multum interest. Nam si negativè so-
lum dubites in materia fidei per se non peccas: at
si positivè dubites, & peccas, & accedente pertina-
ciâ, hærecicus es.

Ex parte motivi. Dubium negativum dicitur,
quo intellectus (utrovis modo prædicto)
suspendus manet inter utramque partem, ex eo,
quod nullum omninò occurrat motivum vel
medium, nulla ratio sive assentiendi, sive dissentien-
di, sed intellectus merè ignoranter se habet. v.
g. An homines in hac civitate sint pares, vel impa-
res. Dubium positivum dicitur, quo intellectus
suspendus manet inter utramque partem ex eo,
quod

quòd occurrant motiva seu media omninò æquæ
 lia pro una & pro altera parte, & sic dum am
 partes, velut trahentes ad se intellectum, se mutuo
 impediunt, manet ipse intellectus velut suspensus
 in æqui libro, quousque occurrat potior ratio
 una, quàm pro altera parte, aut voluntas suo libe
 imperio intellectum ad uni potiùs, quàm ad
 parti assentiendum determinet, vel inclinet.

II. *Dubium speculativum & practicum.*

66 **D**ubium mere speculativum est, quo dubi
 tur præcisè de veritate aliqua: v. g. *mundus potuerit esse ab eterno: An si Adam
 peccasset, nihilominus Verbum incarnatum fu
 set, &c.* Dubium practicum est, quo dubitatur
 re operabili. Et hoc, aliud dicitur speculativum
 practicum, quo dubitatur de re operabili, non
 ipsâ operatione, ejusve honestate, secundum se
 abstracto, abstrahendo scilicet à circumstantiis
 particularibus, & sine immediato ordine ad op
 rationem seu praxin. Ut: *an matrimonium
 tractum sit validum: an census germanicus
 licitus: an die festo liceat bellare, pingere,
 agere: an die jejunii liceat sumere collationem
 spertinam, &c.* Aliud dicitur dubium proprie
 practicè practicum, quo dubitatur de actio
 ejusve honestate in particulari, seu hîc & nunc
 exercendæ in suis circumstantiis particularibus. Ut
*an debeam hanc confessionem repetere, an
 nunc liceat mihi pugnare, ludere, comedere, &c.*
 que in hoc dubio formaliter consistit conscientie
 dubia.

III. *Dubium Juris, & dubium Facti.*

67

Dubium *Juris* dicitur, quo dubitatur de aliquo jure, lege, præcepto, statuto; &c. præsupposito ad honestatem actionis exercendæ. Ut *an sit lata talis lex, quomodo obliget, an hunc etiam, vel illum casum comprehendat, an hic & nunc me in his etiam circumstantiis obliget, &c.* Idque rursus dividunt in speculativum, & practicum. *Dubium juris* speculativum vocant, quo dubitatur, non immediatè de honestate actionis alicujus, sed de aliquo alio legitimo secundum jura & leges. Ut: *an Baptismus collatus in nomine Christi sit validus; an matrimonium contractum sit validum: an bellum, in quo milito, sit justum: an quis in tali casu sit irregularis, v.g. si percussit Clericum non vestantem habitum: an res, quam possideo mea sit, an aliena, &c.* *Dubium juris* practicum dicitur, quo dubitatur de obligatione, vel facultate legitime agendi, seu de ipsa honestate actionis, an licita sit, nec ne. Et hoc rursus aliud est generale & abstractum, id ipsum, quod *num. preced.* diximus *speculativè practicum*: aliud est particulare seu de hic & nunc; & est ipsum supradictum *dubium propriè* seu *practicè practicum*. *Dubium Facti* denique dicitur, quo dubitatur de aliquo facto, ejusve conditione aliqua spectante ad honestatem actionis exercendæ. Ut: *an votum emissum sit: an solutum: an Hora recitata: an peccatum commissum sit mortale vel veniale: an jam confessum, nec ne, &c.*

S. IV. Conscientia intrinsecè, & extrinsecè dubia.

68 **C**onscientia dubia propriè dicta, nimirum formaliter & intrinsecè dubia, consistit in ipso *dubio practice practico*, seu *dubio juris particulari*, quando nimirum intellectus de honestate actionis hic & nunc exercendæ, an scilicet honesta sit, vel licita, nec ne, omninò manet suspensus & in neutram partem se resolvit. Conscientia objectivè seu extrinsecè dubia (posses dicere conscientiam dubiam speculativè, nisi nomen *conscientia* quid practicum sonans repugnaret) dicitur, quando intellectus solum de ipso objecto secundum se manet dubius *dubio scilicet speculativo juris vel facti*, non verò de ipsa honestate actionis hic & nunc, *dubio practico*. v.g. dubitas *speculativè*, an res, quam possides, sit tua, *practice verò*, restituere tenearis: factâ diligenti inquisitione, non inventâ ullâ ratione potiori pro una, quam pro altera parte, sed perseverante dubio, an res sit tua nec ne: denique ex illo principio: *In dubio melius est conditio possidentis; resolvit te: non debere restituere, posse licitè retinere, usurpare, &c.* Conscientia hæc manet dubia objectivè & extrinsecè, stante scilicet, adhuc dubio speculativo, an res reverte tua sit: at formaliter & intrinsecè non est dubia, sed resoluta: excluso scilicet, dubio practico. Jam videndum est, quomodo cum ejusmodi conscientia dubiis liceat operari. Difficilia, mihi Lectorem, difficilia! animum bene advertas necesse est.
ergo ASSE

ASSERTIO XI.

Cum conscientia formaliter & in trinfecè dubia, stante scilicet dubio practicè pratico seu dubio juris particulari de honestate actionis hic & nunc exercenda, vel periculo peccati annexo, nunquam licet operari, sed semper peccatur pro ratione materiae, & dubii. Est certissima apud omnes, Significat Apostolus Rom. 14. *Quod non est ex fide, peccatum est.* Hoc est. Quod non fit ex certa credulitate seu determinato iudicio intellectus, licitum esse, quod hic & nunc agitur, peccatum est.

§. I.

Ratio fundamentalis est: Quia omnis sciens, & volens, exponens se periculo peccati, peccat, & quidem eodem genere peccati, cuius periculo se exponit; ut docet communissima Doctrinorum cum D. Thoma, *Quodl. 8. a. 13.* Scoti in 3. d. 25. q. un. & alibi. Navar. inc. *Qualitas. d. 5. de pœnit.* Ex illo *Eccl. 3. Qui amat periculum, peribit in illo.* Atqui agens cum conscientia intrinfecè seu practicè dubiâ de honestate actionis hic & nunc exercendæ, vel saltem periculo peccati annexo, is sciens & volens exponit se periculo peccati; elegit enim actionem indiscriminatam, sive bonam, sive malam, quam dicat, sit peccatum, vel non sit, perinde est, ego volo agere, &c. Ideoque eo ipso implicite censetur eligere malum: ergo eo ipso peccat, pro ratione materiae, de qua agitur: & pro ratione dubii. Ut si dubitet,
an

an talis actio vel omissio, sit peccatum mortale
& tamen operans vel omittens, peccabit mortali-
liter: si vero dubitet de veniali, tantum venialiter.
Quòd si dubitet generatim & indistinctè, an
peccatum vel malum, dic eodem modo, quo
dictum est suprà de conscientia erronea *num. 11*.
Atque hìc maximè locum habet, & commodè ap-
plicandum venit, celebre illud dictum:

§. II.

In Dubiis tutior pars est eligenda.

Dictum hoc habetur variis locis Juris
Canonici: *c. ad audientiam. c. Significasti.*
petitio tua. Tit. de homicidio. Ubi in dubio de
dicto homicidio à Clericis, & irregularitate in
contractâ, Pontifex semper respondet: *Tutius est
eligendum esse.* Textus dabimus infra *num. 96.* Item
c. juvenis. de sponsalibus, in alio casu matrimo-
nii dubii respondet Pontifex, *in his, que dubia sunt
certius est tenendum.* Dictum hoc sine dubio un-
versaliter & semper verum est, quantum ad con-
siliium & perfectionem, semper enim consilium
& perfectionis est, in quovis dubio eligere partem
tutioram: at certè non semper necessarium, seu
præcepto vel obligatione: hoc enim nullus dicitur.
Unde ante omnia in dicto illo *To tutior pars*, non
debet accipi comparativè ad positivum, scilicet
tutior, quam tuta: quasi sensus esset, quando utraque
que pars dubii est tuta, adhuc tutiorem partem eli-
gendam esse. Quòd quamvis sit perfectionis
non tamen potest esse necessarium, cum liceat
operando sequi quamlibet partem verè tutam
iuxta

juxta dicta supra num. 43. Sed *Totius* accipiendum est comparative ad oppositum, scil. *tutior, quam non tuta, non secura, periculosa &c.* Ut sensus sit: Quodcumque una pars dubii est certa, tuta, secura, verum scilicet peccati periculum excludit, altera autem pars non est certa, tuta, secura, sed dubia vel periculosa de peccato, ejusve periculo, tunc illam tutiorem eligendam esse. Et sic sine dubio verum est. Quemadmodum etiam, si utraque pars dubii appareat periculosa de peccato, ut contingit in Sacerdote, qui ex officio tenetur baptizare, dubitat, an non infans æger aquæ conspersus moriturus sit, minus malum, & periculum, eoque quasi tutius eligendum est, scil. mortis corporalis potius, quam damnationis.

§. III.

In quibus ergo Dubiis necessario tutior pars eligenda?

Certum est apud omnes, necessario tutiorem partem eligendam esse in dubio proprie seu practice practico, scilicet de actionis hinc & nunc exercendæ honestate, an hinc & nunc aliquid liceat, nec ne: v. g. *hodie comedere carnes, &c.* stante enim tali dubio, una tantum pars tuta est: scil. *abstinere*: altera autem pars, scil. *comedere carnes*, simpliciter est non tuta, sed periculosa de peccato: ut dicit assertio, & probatur num. 69. Certum etiam esse debet; tutiorem partem eligendam esse in dubio speculativo, versante circa valorem vel efficaciam actionis exercendæ, juxta late

75

latè dicta *Affert. preced. IX. per totam, de Ministro Sacramentorum, Medico, Judice, &c.* Utrius etiam tutiorem partem esse eligendam in aliis dubiis speculativis juris & facti (exceptâ materâ justitiæ, ubi melior est conditio possidentis) adhiberi debet, ut stante dubio speculativo v.g. an hodie sit institutum jejunium; necessariò aut jejunandum, aut dubium speculativum deponendum, docent *Vasquez, Turrianus, Sayrus, alii apud Sanchez l. I. Moral. c. 10. n. 10.* Ratio est: Quia aliter quin adhuc te exponeres periculo peccati: Unde Pontifices in Canonibus citatis in resolutione huiusmodi casibus allegant illud dictum: *in dubiis tutior pars, via, semita tenenda vel eligenda est;* quam regulam universalem.

§. IV.

In Dubiis speculativis non necessariò tutior pars eligenda est.

72 **S**ED stante dubio speculativo Juris vel Facti, v.g. *an res hac mea sit; an matrimonium validè contractum, an census germanicus sit licitus,* &c. si post diligentem inquisitionem dubium superari nequeat, absque ulla speculativa resolutione, licet tutius foret eligere partem minus tutam: scilicet *rem doli detinere: matrimonio dubio uti, &c.* Communiter tamen sequitur sententia Doctorum. *Suarez. Censuris disp. 40. sect. 5: Sanchez. l. I. Moral. c. 10. n. 11.* Ratio est: 1. Quia opposita sententia nimis dura est, & difficilis in praxi: Ergo sine sufficienti fundamento non asserenda. 2. Lex im-

libiliter ignorata vel non sufficienter proposita
 seu intimata non obligat, secundum omnes: at-
 qui idem est, de lege post sufficientem inquisitio-
 nem dubitare, ac eam ignorare: ergo in dubio
 Juris non est obligatio ad tutiorem partem: 3. Mi-
 les de Justitia belli dubius, potest nihilominus
 militare. c. *Quid culpatur*: 23: q: 1. ergo idem
 dicendum de aliis ejusmodi dubiis: 4. Secundum
 omnes, etiam adversarios, in dubio circa materia
 justitiæ, v.g. *An res, quam hactenus bonâ fide
 possedi, sit mea, nec ne*: non est necessario tutior
 pars eligenda, sed licet eam retineo, licet id mi-
 nus tutum sit: atqui peccati periculum non mi-
 nus vitandum est in materia & lege justitiæ, quam
 in materia & lege cujuscunque alterius virtutis:
 ergo, sicut non obstantè dubio ejusmodi specula-
 tivo in materia justitiæ, potest occurrere sufficiens
 ratio formandi conscientiam practicè certam con-
 tra illud dubium: scil. *non esse restituendum Quia
 melior est conditio possidentis*: ac per hoc suffici-
 enter evitatur periculum peccati; ita etiam in
 materia aliarum virtutum & legum occurrere po-
 test similis sufficiens ratio contra dubium specu-
 lativum formandi conscientiam practicam cer-
 tam, se non obligari, v.g. qui invincibiliter dubi-
 tat de voto emisso, die festo, vel jejunio, se non te-
 neri voto, festo, jejunio &c. eò, quòd etiam in iis
 dubiis melior sit conditio possidentis suam liber-
 tatem (de quo paulò infra) atque per hoc æquò
 vitabitur periculum peccati. Nulla ergo est ratio
 oppositæ Sententiæ, talem adhuc se exponere pe-
 riculo

riculo peccati. Deinde Pontifices in citatis Canonibus supponunt quidem illam regulam, *dubiis tutior pars est eligenda*: non tanquam legem universaliter obligantem, sed tanquam regulam convenientiæ: ob cuiusmodi maiorem convenientiam rectè statuunt in particulari dubio peccati homicidii, Clericum debere abstinere à Sacramentis, tanquam irregularem ob reverentiam tantum Sacramenti & Sacrificii. Et hæc jam sensim introducta, præmunita, imò probata venit

A S S E R T I O XII.

Cum conscientia dubia extrinsecè & objectivè tantum: stante scilicet dubio speculativo Juris vel Facti, formando conscientiam practicam contrariam licitè operamur, si debita conditiones sint. Est jam communis & recepta Sententia Sanchez lib. 1. Moral. c. 10. n. 9. Layman. c. 5. 2. Bard. Discept. 5. c. 2. alii apud ipsos.

E X P L I C A T I O.

73 **R**atio Assertionis ex dictis liquet: Quia in operationibus moralibus non tenemur immediate operari juxta judicia speculativa, sed juxta dictamina practica, seu hæc & nunc dictantia alicuius quid licere, vel non licere: ergo non obstantibus dubio speculativo de facto, vel de jure aliquo communi, si conscientia practicè resoluta hæc & nunc prudenter dictet aliquid licere, agendum non agendum, contra illud dubium speculativum licitè operabimur. Quòd autem contra illud dubium speculativum licitè possimus nos practice

resolvere, & amplecti partem minùs tutam, jam probavimus *num. 72.* Restat nunc explicandum, qualiter resolutio practica contraria facienda sit. Et sanè Assertio hæc maximi momenti & innumerabilibus implicita difficultatibus, quas latissimè persequuntur novissimè P. Franc. Bardi. *de Conscientia, Discept. 6. per totum,* & Thomas Tamburinus *in Decal. l. c. 3. §. 6. per tot.* discurrentes per omnes ferè materias. Bone Lector, ego magno studio selegi tibi hæc pauca sequentia, quæ ad casus conscientia communiùs occurrentes expediendos magis necessaria & sufficientia putavi. Conare bene capere.

§. I.

Si ante dubio speculativo, fiat Resolutio practica cum ratione.

AD hoc; ut contra dubium speculativum, intellectus prudenter se resolvat practice; adeoque voluntas licite agat, duo omninò necessaria sunt. Unum est; *semel pro semper.* Dubium speculativum verum & invincibile sit; adeò ut adhibitâ debitâ, & pro conditione personæ, ac circumstantiarum moraliter possibili diligentia inquirendi veritatem, nihilominùs dubium perseveret; alioquin si se resolvere, & veritatem cognoscere sciat, aut scire possit, ac negligat, non erit verè dubius, nec consequenter poterit formare conscientiam practicam, & agere contra dubium. Alterum est: Non solo voluntatis imperio potest deponere dubium practicum contra speculativum (nisi fortè hoc ex stitili motivo vel

74

scrupulo conceptum esset) sed necessariò debet adesse aliqua causa rationabilis movens ad eligendam alteram partem, & formandam conscientiam practicam contra dubium speculativum, ut proponimus, rationabiliter conceptum, *uti docent Doctores communiter cum Sanchez, cit. l. 1. c. 1.* Exempli gratiâ. Dubitas *speculativè*, an hæc vigiliâ sit indictum jejunium: *practicè* verò: antequam jejunare, carnibus abstinere, &c. Antequam omnia debes adhibere moralem diligentiam ad vincendum dubium illud & veritatem cognoscendam. Si deprehendas, esse indictum jejunium utique teneberis conscientiam & operationem conformare. Sin verò veritatem deprehendere nequeas, sed dubium speculativum maneat: tutissimum quidem esset, se adhuc *practicè* conformare: scil. jejunandum esse: at potest etiam *practicè* resolvere in alteram partem contra dubium, scil. non esse obligationem jejunandi, &c. dum modò habeas aliquam causam rationabilem & motivum ad hoc, quale in particulari esset aliquis ratio verosimilis, exemplum bonorum, auctoritas viri fide digni, &c. Generatim verò ad ejusmodi practicas resolutiones contra dubia speculativa inserviunt illa duo solemnia dicta sequentia

§. II.

In Dubio melior est conditio Possidentis.

75 **D**ictum hoc variè repetitum in jure, secundo dùm omnes locum habet in materia jurisdictionis: quando nimirum dubium est, an res aliqua sit hujus vel illius domini seu proprietatis, &c.

nus de facto bonâ fide possidet illam rem: tunc
melior seu potior est conditio possidentis, ut nec
ipse eam restituere teneatur, nec ei etiam in judi-
cio auferri possit. Insuper etiam habere locunt
in materia aliarum legum & virtutum, contra
Azorium, Sayrum, Valq. Turrianum, & multos
à se citatos late docet Sanchez. (eadem operâ,
quâ aliud dictum supra num. 72.) lib. I. Moral.
c. 10. num. 10. Filliucius tract. 21. c. 4. n. 159.
Bonacina de Restituti. disp. 1. q. 2. p. 2. Caramuel
de Conscientia dubia disp. 1. resol. 3. Bardi discept.
s. c. 4. alii apud ipsos. Est jam communior &
recepta sententia, quam ut certam supponunt pas-
sim mei *Layman, Marchant*. Ratio est: Quia
eadem prorsus ratio militat in materia justitiæ, &
in materia aliarum virtutum ac legum. Sicut e-
nim in materia justitiæ, urgente dubio, an sit res
mea, nec ne? resultat quædam æqualitas inter ob-
ligationem restituendi, & potestatem seu liberta-
tem retinendi, & ideo accedente possessione huic
parti, debet pars illa prævalere; ita in materia a-
liarum virtutum ac legum, quando urget verum
dubium: an quis obligetur aliquid facere, nec ne?
v. g. *Jejunare, audire Sacrum &c.* resultat quæ-
dam æqualitas inter obligationem legis, & liberta-
tem hominis. Quod si ergo consideratis omni-
bus manet dubia obligatio legis, cum secluso illo
ipso dubio cetera sit libertas hominis, debet præ-
valere libertas hominis potiori conditione posses-
sionis: idque etiam verum est, quando rationes in-
oppositum essent probabiliores; dummodo non

ita efficaces, ut tollant probabilitatem partis possidentis, seu causæ disparitas adeò faveat non possidenti, ut vincat alterius possessionem. Sanchez. cit. n. 12.

§. III.

Possessio adjuvans in Dubio sit bonâ fide ceptâ

76 **U**T in dubio melior sit conditio possidentis debet possessio fuisse bonæ fidei ante exitum dubium. Exemplis gratiâ, in materia iurisdictionis. Quando quis rem alienam tanquam suam bonâ fide accepit & possedit, postea verò dubium erit, an sit aliena, & restitutioni obnoxius tenetur is equidem veritatem diligenter inquirere, & interea rem conservare: quòd si facta diligentia, & iudicio boni viri, sufficienti inquisitione, veritas non appareat, durante & non oblatâ illo dubio speculativo juris, practicè certò se posse solvere potest, licere sibi rem illam retinere, ut non pare, absumere, alienare: & quamvis postea aliena fuisse demonstratur, dominusque comparatus non tamen obligatur restituere, nisi quod ad extat, vel quantum inde ditior est factus. Communissima & certa doctrina. Sanchez. lib. 2. de iur. trim. disp. 41. q. 2. & lib. 1. Moral. c. 10. n. 9. aliisque citat. Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. §. 3. n. 21. Dicitur p. 4. tr. 3. resol. 25. Ratio est: Quia in tali casu secundum iura, dubius non est spoliandus in foro externo: ergo neque in foro interno; quia forum internum semper externo conformari debet, quando externum forum falsæ præsumptioni non

innititur, ut latè probat Sanch. cit. l. I. de matrim. disp. 5. n. 20. & alii apud Dian. cit. Adde ex modo dictis, etiamsi eo casu possessor bonæ fidei speculative probabilius judicet, & magis inclinet, rem esse alienam, seu ad alterum pertinere, tunc tamen moralem certitudinem non habet, ad nullam restitutionem obligari, neque in toto secundum omnes, neque in parte, juxta scilicet inclinationem, majorem, vel minorem, ut docuerunt Bannes, Ledesma, Salon, Coninch, & ipse Sanch. cit. de matrim. lib. 2. disp. 41. n. 10. apud Dian. cit. Ita Molina, tom. 1. tr. 2. disp. 16. Idem Sanch. se retractans lib. 1. moral. c. 10. n. 9. aliisque citatis Layman. cit. n. 21. Dian. p. 2. sr. 15. resol. 10. Ratio est: Quia non tenetur quis jure possessionis suæ se ipsum ante omnem Judicis sententiam privare, nisi constet rem ad alterum pertinere, ut etiam indicat S. Augustinus lib. de fide & operibus. c. 7. relatus c. si virgo 34. q. 1. dicens: *bona fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum*: dum autem certò non constat, rem esse alienam, tamdiu possessor ignorat se possidere alienum; & quamdiu partium jura incerta, vel obscura sunt, præsumptio est pro possidente: ergo &c. Confirmat praxis etiam bonorum: si enim aliquis rem bonæ fidei tanquam suam possidet, & alius eam restituere petat, tanquam ad se pertinentem, si post diligentem inquisitionem ipsi certò non constet, quidquid inclinet, vel probabilius appareat, rem ad alterum pertinere, solet possessor judicium experiri,

& antea non restituere, quàm à iudice, cognoscenda causâ, condemnetur. Si autem partes eo iudicio non habeant, res compositione tractanda erit, arbitrio bonorum.

Ex dictis sequitur, si quis in tali dubio à bonæ fidei possessore rem sine auctoritate iudicis auferat, ei injuriam & injustum damnum inferre, ad integram restitutionem obligari: sicut & in iudicio à iudice ante cognitionem causæ in integrum restituendus erit, ut ex Navar. c. 17. num. 117. Sanch. cit. disp. 41. num. 26. & aliis notatis Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. §. 3. n. 21. At quid iudicium; si possessor bonæ fidei dubitans, rem esse alienam, dum neglexit culpabiliter investigare verum Dominum, unde postea impotens factus ad eum amplius cognoscendum? talem teneri restituere, aut illi, cujus rem esse dubitat: aut ignoto, pauperibus, juxta proportionem dubii, & spei, quam ante habebat inveniendi Dominum, dicent Sanch. lib. 2. Moral. c. 23. n. 183. Molin. tom. 1. disp. 36. concil. 1. & alii apud Dian. cit. p. 4. tr. 3. resol. 29. Ipse tamen cum Castropalaom. 1. disp. 3. punct. 2. n. 9. probabilem esset sententiam oppositam Bonacinae de contr. disp. 1. q. 2. punct. 2. n. 8. talem nimirum non teneri ad ullam restitutionem; tum quia quamvis peccaverit negligendo inquisitionem veritatis, tamen possidere cœquit bonæ fidei, ut supponitur, sed melior est conditio possidentis: ergo, &c. Tum quia non constat, an damnum alteri infererit, non inquirendo rei veritatem: qui autem dubitat

dubitat, an suâ actione, vel omissione fuerit aliis
 causa damni, non tenetur ad restitutionem: ergo
 &c. Sententia omninò probabilis: prior tamen
 tutior. At contrâ, si quis ab initio rem malâ vel
 dubiâ fide possedit, utpote dubitans esse fors alie-
 nam, vel furtivam v. g. quia emit, vel dono accep-
 tit à persona suspecta vel infami de furtis, jam as-
 similatur possessori malæ fidei, & post diligentem
 veritatis inquisitionem, perseverante dubio, non
 poterit totum retinere, sed tenetur restituere pro
 rata & proportione dubii juris, quod alius in illam
 rem habere putatur: & si comparente vero Domi-
 no demonstretur fuisse aliena, tenetur restituere
 totum, in re, vel in æquivalenti, unâ cum fructi-
 bus rei, tanquam possessor malæ fidei, cui sua pos-
 sessio nihil suffragari potest, etiam amisso pretio,
 quod pro re illa dubia dedisti, quia malâ fide de-
 disti. Communissima DD. in materia de justitia:
 quos congerunt, & sequuntur Sanch. l. 2. de ma-
 trim. disp. 41. n. 24. Laym. c. 5. §. 3. n. 22. Dia-
 zap. 4. rr. 3. resol. 27. Ratio est: Quia ex una
 parte, qui rem aliquam accepit dubitans, an acci-
 piendi jus habeat, is non bonæ, sed malæ fidei
 possessor est: juxta illud principium: *malâ fide*
contractum iniri possessionem inchoari ab eo, qui i-
nitio dubitat, num contrahendi, possessionē capien-
di jus habeat: ergo perseverante hoc dubio, pos-
 sessio ei suffragari non potest; ex altera autem par-
 te, quia certus non est, rem ad alterum pertinere,
 & ipse dubium in ea jus habeat, ex titulo emptio-
 nis, vel donationis: ideo perseverante hoc dubio

non obligatur ad restituendum totum, sed tantum
 secundum dubii proportionem, donec com-
 pte vero domino res ipsius esse certo dem-
 stretur. Sunt tamen casus, quibus quis rem
 bñe furtivam vel alienam emptione, vel donati-
 accipere, justè possidere, & retinere potest.
 Si à possessore bonæ fidei accepit, intelligens
 mirum venditorem vel donatorem bonâ fidei
 rem alienasse, quia post diligentem inquisitionem
 is non poteratprehendere rem esse alienam
 eo casu emptor succedit in jure venditoris
 ut ex Molina & Sanch. citat. notat Layman. n.
 n. 22. in fin. II. Si quis dubitans vel suspicans
 esse furtivam, eam emit, vel dono accipit,
 proposito eam Domino reddendi tanquam
 negotium utiliter gesturus, & postea Dom-
 reddens deducere potest pretium datum, dum-
 do pretium justum sit, & alias dominus rem
 sine tantis expensis non esset recuperaturus.
 Sanch. loc. cit. n. 29.

Exemplum aliud in materia Matrimonii

77 **S**I post matrimonium bonâ fide contractum
 itea superveniat dubium de illius valore
 latentis alicujus impedimenti suspicionem,
 dubitans ante omnia adhibere debet moralem
 diligentiam inquirendi veritatem, & interim,
 spes est veritatis cognoscendæ, à petendo
 abstinere debet: attamen alteri conjugi bonâ
 petendi reddere tenetur; Ut in simili mox
 dicam. 2. Factâ sufficienti inquisitione
 perseverante, non solum alteri conjugi petenti

bitum reddere potest, & tenetur; cum nemo privatus alterum sui juris possessione privare possit, ob dubias, vel probabiles, non tamen certas rationes: Verum etiam. 3. Ipsismet debitum licite exigere potest, ut contra Hurtad. & alios apud Dian. cit. p. 4. r. 3. resol. 15. docet communis DD. cum Sanch. lib. 2. de Matrim. disp. 41. q. 4. n. 46. Laym. cit. §. 3. n. 24. alii apud Dian. ibid. Ratio est: Quia dubium superveniens bonæ fidei possessori obesse non debet: neque hic adest periculum peccati, seu fornicationis formalis; nam est matrimonium reipsa esset nullum, attamen probabilis & in vincibilis ignorantia in bonæ fidei possessore à peccato excusat: atque ita colligitur ex S. August. lib. de fide & operibus c. 7. quod refertur. 34. q. 1. c. si virgo & c. 2. ut lite pendente: ubi habetur: quod conjugum alteruter accusatus (de matrimonii defectu) ante probatam accusationem, jure, quod habet in altero, privari non possit. Et expressius c. inquisitioni de sent. excommunicationis. 4. Quod si denique Matrimonii defectus alicui manifeste exploratus sit, jam nec reddere, nec petere poterit: quin debet potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere, quam per commercium carnale peccatum operari mortale (scil. fornicationis, petendo, vel reddendo putatiæ conjugii) ait Innocentius III. cit. c. inquisitioni. At valde difficile est, quod ibid. in fin. subjungit: verum, cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili, & discreta, quamvis non evidenti & manifesta, debitum quidem reddere

dere potest, sed postulare non debet, ne in altero
 contra legem conjugii, vel contra iudicium con-
 entia committat offensam. Hæc Pontifex. V
 est responsio DD. & Canonist: apud Laym
 num. 24. fin. Ipse autem facilius respondens
 censet, ibi Pontificem loqui de illo, qui ab in-
 malâ fide contraxit matrimonium; quia vid-
 tunc dubitabat vel dubitare debebat de ejus va-
 ut proinde casus sit similis illi, de quo agit
Dominus, mox allegando. Contra verò, si
 matrimonium ab initio contraxit malâ vel du-
 fide ob latentis impedimenti suspicionem pe-
 verante dubio, ipse debitum petere non pot-
 ob rationem datam: attamen alteri conjugii,
 bonâ fide contraxerat, bonâ fide petenti red-
 obligatur. Ita expressè resolvit Pont. Alexan-
 III. c. *Dominus. de secundis nuptiis.* ubi dubit-
 de valore matrimonii, quod contraxerat, non
 habitâ certitudine de morte prioris conjugis
 spondet: *Ei, quæ sibi nupsit, debitum non de-
 postulantem, quod à se tamen noverit nullatenus
 gendum.* Communis DD. cum Sanch. cit. n.
 Laym. Dian. cit. Porro si uterque conjux
 fide contraxit, scil. gnarus vel dubius de imp-
 mento dirimente, jam neuter poterit pet-
 multò minùs alteri petenti alter reddere ten-
 tur, ut omnes advertunt. *Ratio clara est:*
 jam neutri suffragatur possessio malâ vel dubiâ
 incepta. At quid si conjuges eo casu habeant
 tiones aliquas probabiles, matrimonium vale-
 quamvis probabilius iudicet, non valere? P

ipfos reddere & petere debitum, affirmant Sanch. cit. disp. 42. de matrim. n. 9. Negat autem mordicus Merolla apud Dian. cit. p. 4. tr. 3. resol. 15. fin. qui utramq; sententiam censet probabilem. Ego sententia Sanch. libens accedo propter rationem datam. sect. 3. de conscientia probabili. Conformer ad prædicta resolvendum erit in aliis materiis quibuscunque. His ita suppositis, jam statuamus aliquot regulas communes pro casibus particularibus innumeris resolvendis.

§. IV.

In Dubio non præsumitur factum, sed demonstrari debet.

Dictum hoc habetur in jure civili *L. in bello. ff. de captivis postliminio reversis.* Atque universaliter verum est, quando dubitatur de facto principali aliquo, ut, *an voveris, percusseris, &c.* solo excepto: nisi in casu particulari jus aliud statueret, ut de facto homicidii in ordine ad irregularitatem: de quo infra num. 98. At verò, quando jam constat de facto aliquo principali, & dubitatur solum de altero aliquo facto accessorio, vel secundario, non est universaliter verum, sed amplam habet exceptionem. Accipe hanc generalem: *In dubio tale factum præsumitur, quando de jure faciendum erat: aut sit ita ordinariè fieri soleat: aut ita fieri sit favorabile facienti.* Ex Laym. cit. c. 5. n. 4. n. 32. & aliis. Quò spectat & alia regula Glossæ in *L. de contrabenda. ff. de regulis juris.* In dubio non præsumitur actum aliquem, v. g. *donationis, legati,*

78

legati & c. intervenisse. Si autem constet, aliquid actum potius ut validum, quam ut irritum pronutietur. Quod si ergo constet, hominem quidpiam egisse. v.g. aliquid Deo vovisse, matrimonium contraxisse, testamentum condidisse, rem alienasse, aliumve contractum celebrasse, & dubitetur solum de accessoriis jure debitis fieri solitis, ea merito facta præsumuntur: quod adhibuerit sufficientem deliberationem, nimum se obligandi & implendi, solemnitatem jure ad talem actum requisitas, &c. Quia enim rationabile est, ut magis existimetur aliquis munus suum rectè obivisse, atque in eo, quod nihil necessarium omisisse: *Delictum enim effectus non præsumitur, sed demonstrari debet.* Quæ maximè vera sunt in materia favorabiliter ranti. Quò etiam referri debet, quòd quocumque constat de actu externo ritè peracto matrimonii contractu, Religiosæ professionis, testamenti, &c. in dubio præsumantur actus sufficientes & requisiti adfuisse, nisi accedat præsumptio in oppositum, ob eandem rationem. Ex dictis jam statuamus aliquot regulas communes pro casibus particularibus communius occurrentibus, resolvendis.

Regula Generalis.

79 **I**llud possidet, aut præsumitur in dubio, quod certum est, vel prius est, vel priori alicuius particulariter accessorium, aut certè dubitanti magis favorabile. Hanc rudem, ac velut rusticam replicat

credo Confessario simplici sufficientem, certè facile applicabilem ad pleròsque casus: sanè non omnes. Quænam enim universalis regula istum casuum Euripum ac voraginem contineat? certè neque illa, quam ex Soto tradit Sanchez *cit. l. à c. 10. n. 13.* & ex eo Bardi *discept. s. c. 5.* à præsumptione fori externi petitam: quam tamen difficulter applicabis.

REGULÆ SPECIALES.

Prima.

Quandocunque verò dubitatur, de lege aliqua lata, promulgata, recepta, aut de vero cer- to ejus sensu, homo manet in possessione sua libertatis contra legem. *Contra.* Quandocunque constat, legem aliquam fuisse latam, promulgatam, receptam; dubitatur autem solum de ejus obligatione pro tali vel tali casu, vel de ejus abrogatione, *Lex est in possessione sua obligationis contra hominem dubitantem.* Ratio: Quia in primo certà est libertas, dubia obligatio: in secundo, certà est obligatio, dubia liberatio.

Exempla primæ Partis.

1. Dubitas, an pro hac vigilia sit indictum jejunium: aut hodie hujus Sancti Festum: non teneris jejunare, vel Missam audire, &c. jam sæpius inculcatum. Item Germanus scit, in Quadragesima esse indictum jejunium, dubitat autem, an liceat sibi vesci ovis, caseo, butyro; licitè iis vescitur.

scitur. Etsi enim lex sit in possessione obligatorum
 nis quoad jejunium, non tamen est in possessione
 illius stricti sensus, cui defactò universaliter
 Germania derogatum est.

II. Item leges in Diana vel alio Authore, non
 aliquam constitutionem Romæ editam, nescimus
 tem vel dubitas, an authenticè publicata sit in
 Diœcesi vel Patriâ, non obligaris. Quia licet
 lè credam, leges Pontificias Romæ in locis
 publicatas jam sortiri essentialem vim obligatoriam
 Christianos per totum orbem, ex communibus
 sententia: certum tamen puto, non habere
 actu obligandi in aliis partibus, nisi ubi obligatio
 riè publicatæ vel intimatæ sunt, utpote per
 tos, Episcopus, Prælatos Regulares, respectu
 quibus in eo negotio credere tenemur: Debet
 autem nobis constare debet. Marchant. Tract. de
 p. 2. Tr. 2. Tit. 8. q. 5. in appendice.

III. Dubitas: an lex aliqua præcipiens, vel
 hibens, præsertim censuram vel irregularitatem
 inducens, nunquam usu recepta fuerit, & vim
 ligandi obtinuerit, utpote quia nihil contra
 ejus usu, præsumi potest, non esse usu receptam
 idque maximè, si videas alios communiter
 oppositum, adeò ut nec tu peccati damnari
 sis, si eam non observes. Ratio est: Quia jam
 bitatur de aliquo essentialiter requisito ad obli-
 gationem legis: dum enim dubitatur, an lex aliqua
 do usu recepta sit, eo ipso dubitatur, an aliqua
 obligaverit: ideòque possessio non stat ex
 legis, sed pro subditis suam libertatem possidet

obligationibus: ita Azorius tom. 1. l. 2. c. 19. q. 12. Ca-
 stropal. aliisque citatis probabilem & in praxi tu-
 tam censet Diana. cit. p. 4. tr. 3. resol. 14. Et si
 contrasentiant Sanch. tom. 1. lib. 1. moral. c. 10.
 Filiucius tom. 1. tr. 21. c. 4. n. 164. Bonaci-
 na, & alii apud Dian. *ibid.* eò quòd tunc præsum-
 ptio & possessio videatur stare pro lege, quam con-
 stat esse latam, & dubitatur tantum de ejus execu-
 tione. Sed hoc negatur: dubitatur enim de ipsa
 obligatione legis aliquando habita, quæ nisi pro-
 betur, possessio stat pro libertate.

IV. Similiter quando verè dubitatur, an con-
 suetudo aliqua hæctenus observata in Comunita-
 te v. g. Festum aliquod celebrandi, jejunium, vel
 abstinentiam talis diei servandi, peregrinationem
 obeundi, habeat vim legis obligantis, an solum
 devotionis vel honestatis: potius inclinandum est
 in eam partem, quòd consuetudo sit devotionis,
 vel honestatis, quàm obligationis: quia generalis
 regula est: quòd in dubio nemo præsumitur velle
 obligari: neque expedit multiplicare præcepta,
 ubi moraliter certa non sunt, vel probabilis. Ita
 verbotenus Suarez *de legibus* l. 7. c. 15. Rebellus,
 quòs sequens Diana cit. resol. 58. et si opposi-
 tum sentiat Azorius tom. 1. l. 5. c. 15. q. 5. & sine
 dubio tutius.

Exempla secunda Partis.

I. Constat esse legem latam de non portandis
 armis, de non comedendo, vel bibendo extra
 monasterium; dubito verò, an talis lex denuò ab-
 rogata sit, vel per non usum celsât &c. teneor
 obli-

obligatione legis, pro qua stat possessio contra-
bitantem. Quodsi tamen verè dubites, an talis
unquam usu recepta fuerit, & vim obligandi
tinuerit, puta quia nihil omninò constat de
usu, maxime si videas alios communiter
contrarium, non potest peccati damnari,
quòque non observes, ut modò antè diximus
constat, rem, quam possideo, esse alienam, ve-
stitutioni alioquin obnoxiam; dubito verò,
præscribere vel usucapere possim, ut restitu-
non tenear, manente dubio, teneor restituere
quia certa lex restitutionis non potest elidit
meum dubium.

II. Constat me emisisse votum, vel juramen-
tum: dubito autem, an dispensatum vel irritum
sit; aut si dispensatum, vel irritum sit, tamen
ubi fuit potestas dispensandi, vel irritandi: res
est, me manere obligatum; quia certa obligatio
voti vel juramenti non potest tolli dispensatione
vel irritatione dubia quoad factum vel valorem.
At quid si dubitem, an votum illud, vel juramen-
tum emissum sit ante vel post annos pubertatis
ideo an à Patre vel Tutore meo irritari possit
huc posse à Patre vel Tutore irritari contra
& quosdam alios docent communis Suarez de
lig. tom. 2. l. 4. c. 6. n. 1. Sanch. l. 4. Mon.
32. n. 2. Joann. Sanch. Tamb. eosque citans
fol. 37. Ratio est: Quia licet votum manente
possessione respectu ipsius voventis, eumque
dubio obliget, non tamen respectu irritantis.

enim retinet certam possessionem suæ potestatis dominativæ in filium ad ejus vota ante pubertatem edita irritanda: ergo quamdiu non constat de exemptione filii ab hac potestate Patris per certo elapsum tempus pubertatis, Pater non est privandus hæc potestate suâ. At ulterius, quid si dubium sit, an votum sit confirmatum à filio post annos pubertatis, ut sic amplius à Patre irritari nequeat? Sive dubitetur de ipsa confirmatione facta, sive solum de tempore confirmationis factæ, an scilicet filius ante vel post pubertatem votum confirmaverit, adhuc poterit Pater irritare ob eandem rationem, certam scilicet possessionem suæ potestatis dominativæ, quâ per illam dubiam exemptionem privari non debet, ut latius videre potes apud eundem Sanch. *cit. n. 7. & 8.*

III. Constat, hodie esse indictum jejunium, dubito verò, an me obliget ob laborem, vel iter peractum &c. teneor jejunare, quia certa obligatio dubiâ excusatione tolli non potest: vel petenda erit dispensatio à Superiore: & generaliter quancumque causa excusans ab obligatione legis certa est dubia, dispensatione opus est. Communis DD. Sanchez *l. 2. de Matr. disp. 41. n. 37.* Suarez *de Legibus l. 6. c. 8. n. 7.* Filliucius, aliisque citatis Dian. *p. 4. rr. 3. resol. 22. & 56.* Quod si tamen eo dubio ageretur de damno notabili salutis alius, nisi carnes comedat, vel iteratò reficiatur, non opus fore dispensatione, docet Joan. Sanch. *in select. disp. 51. n. 9.* ita ratiocinans: existente causâ manifestâ non egere jejunantem dispensa-

tione comedendi carnes, omnes fatentur: eod
 ergo modo dubiâ causâ existente opus non
 dispensatione, cum idemmet jus habeat aliqui
 fugiendum damnum certò venturum, atque
 de quo rationabiliter dubitatur, an sit futurum
 sic ille apud *Diana cit. resol. 56.* meritò addent
sed an probabiliter, videant alij. Certè mihi
 babile non videtur. Habet quidem quisque
 vitandi damnum etiam incertum, si tamen lex
 sistat, dispensatio petenda est: atque id docet
 ma praxis Ecclesiæ, & Episcoporum: sem
 enim dubiè excusati ex testimonio Medici
 dispensationem petere coguntur. Quòd si
 aliquis verè rationabiliter dubitans de dan
 secuturo ex jejuniò sine dispensatione carnes
 mederet, seclusò contemptu, non ausim
 damnare peccati mortalis.

IV. Eodémque modo resolvendum, qu
 dubia est causa excusans ab auditione Sac
 recitatione Horarum &c. Atqui si dubites
 ob infirmitatem v. g. totum, vel saltem major
 partem sine nocumento valeas recitare? R
 Diana *cit. resol. 67.* eo casu te posse & debere
 formare iudicio Medici, qui si asserat recitati
 nocituram, certè deobligaberis: si secus, ob
 tus manebis, etiamsi possis solas Horas min
 dicere, seu partem officij minorem: est enim
 sententias ab Innocentio XI. damnatas exp
 etiam hæc 54. *Qui non potest recitare ma
 num & laudes, potest autem reliquas Horas,
 hil tenetur, quia major pars trahit ad se min*

At quid si ipse Medicus dubitet, an graviter nocitura sit recitatio? *Suarez cit.* purat, te manere obligatum, quia præceptum, ejusque obligatio est certa, & causa excusans dubia maximè: ideòque prævalet & possidet præcepti obligatio. Sed Bonacina de Horis *Can. disp. 1. q. 6. punct. 1. n. 4.* negat, te esse obligatum: Idque probabilius judicat *Castropalaus apud Dian. ibid.* non dissentientem. *Ratio est:* Quia non teneris periculo gravis damni te exponere ob præcepti Ecclesiastici observationem: nam etsi ipsum damnum sit dubium, attamen periculum illius gravis damni non dubium, sed certum est; quo stante præceptum Ecclesiasticum non obligat, nec possidet, sed potius possidet præceptum naturale cavendi grave nocumentum proprium, Ego rursus accedo Sententiæ *Suarez* ob rationem præcedenti exemplo indicatam: ideòque aio, opus esse dispensatione Superioris, quæ si haberi nequeat, tentandum esse, quousque periculum damni verè advertatur. Tandem quando in simili casu verè dubitas, an opus sit dispensatione Papæ, Episcopi, vel Superioris, te non obligari ad eam petendam, sed tutò procedere posse probabiliter docent *Eman. Sa. V. dispensatio n. 1. Laym. l. 1. r. 4. c. 22. n. 4.* aliisque citatis *Castropal. & Barbosa apud Dian. cit. resol. 46.* contra Bonacinam putantem, talem se exponere periculo peccandi in legem Superioris. *Ratio est:* Quia in tali casu, cum incerta sit necessitas dispensationis, adest præsumptio pro libertate, neque alicui morali periculo faciendo contra legem te exponeres; quia

non debes te censere legi adstrictum. Et contra
 ex tutiori sententia, eo dubio opus esse dispen-
 satione in casu alioquin Papali, adhuc poterit dispen-
 sare Episcopus; quia non videtur Pontifex
 reservare casus dubios, sed certos, ait Castrop
 apud Dian. *ibid. fin.* Et in simili de votis iterum
 agam mox infra.

REGULA II.

83 **I**N dubio facti fundantis legem homo manet
 in possessione sua libertatis. Contra In dubio
 supponentis legem, lex manet in possessione obli-
 gationis. Ratio Regulæ est eadem, quæ prioris.

Exempla primæ Partis.

84 **I.** *In pœnis.* Universaliter in omnibus juribus
 legibus pœnalibus, etiam censurarum & irregu-
 laritatum, in dubio facti, quando verè invincibiliter
 dubitatur, an quis commiserit tale factum
 propter quod constat esse decretam pœnam, sive
 iuram, sive irregularitatem. &c. nemo censetur
 est ligatus: exceptâ solâ irregularitate ex delicto
 homicidij voluntarij, constante corpore delicti
 & non aliter: nam delictum commissum est
 etiam fundans legem pœnalem: & quia in dubio
 specialiter non præsumitur delictum commissum
 non potest inducere obligationem pœnæ. Si
 verè invincibiliter dubites, an homo à te percussus
 fuerit Clericus, nec ne, & ideo an sis excommuni-
 catus, non debes te censere excommunicatum
 sed licitè audire Sacrum, aliâque omnia excommuni-
 cationis prohibita facere potes: Quia nimirum

dubio non præsumitur factum, & melior est conditio possidentis; cum ergo quilibet possideat jus communicandi cum fidelibus, in Sacris, & Politicis, non debet in dubio eo jure spoliari. Sed de his mox plura inferius assert. seq. Similiter si dubites, an alius sit excommunicatus, aut si scias, eum excommunicatum, dubitas tamen, an sit non toleratus, scil. notorius percussor Clerici, aut jam nominatim denunciatus; non debes eum devitare, sed ut eum evitare tenearis, requiritur notitia moraliter certa notoreitatis, vel denuntiationis factæ. Ex communi Filliuc. tom. 1. tr. 13. c. 7. n. 129. aliòsque citans Dian. cit. resol 35. § 71. Ratio iterum est: Quia aliàs faceres illi injuriam, cum in dubio melior sit conditio possidentis. Excipe tamen, nisi ageretur de valore actus, ut si velles confiteri ei, quem dubitas, esse excommunicatum non toleratum; tunc enim abstinere deberes, ne te exponas periculo faciendi Sacramentum irritum, modò absque scandalo, vel alio periculo abstinere possis. Item si scias, hunc esse peccatorem, v. g. usurarium, concubinarium, sed dubitas, an sit notorius seu publicus, vel occultus, adhuc non est ei deneganda Eucharistia, quia in eo dubio homo possidet libertatem accedendi ad hoc Sacramentum. Ita post alios Dian. ibid. Adde speciale non rarum in praxi: si dubitatur, an infans fuerit valide baptizatus ob materiam, vel formam, vel intentionem dubiam, v. g. quia fuit ablatus in solo pede, vel in aqua artificiali, vel à Sacerdote, aut alio ebrio, balbutiente

tiante &c. etsi supervivens debeat rebaptizari conditione, attamen sic mortuus non est prius Ecclesiasticâ sepulturâ, sed in loco Sacro peliri potest & debet, ob eandem semper rationem, ex communi Dian, *ibid. resol. 69.*

II. *In votis & similibus*: Qui verè dubitavit emiserit votum, fecerit juramentum vel aliam promissionem DEO vel homini: aut (quod frequentissimum) constat quidem, te aliquid mandecrevisse, dubitas autem invincibiliter, an tu proposueris, an verò verè promiseris, ac animam te obligandi habueris, & omnibus confidenter nulla pro voto præsumptio appareat; non tenetur obligatione voti. Uti contra *Cor dubam, Vasquez Azorium*, & alios sanè non paucos apud Dian *p. 4. tr. 2. resol. 10.* docet jam communior & praxi tuta sententia, cum Suar. *tom. 2. de Relig. l. 4. de voto. c. 5. Sanch. l. 1. Moral. c. 10. dicitur Layman. Marchant citati.* Ratio est: Quia tunc hinc est possessio pro voto, vel juramento, seu tunc pro libertate voluntatis; nam illa facta sunt contra legem, quæ, quia in dubio non præsumuntur, non possunt fundare obligationem contra certam libertatem hominis. Et specialiter *Obligatio voti, juramenti, promissionis, adstruenda non est, nisi quidè cognoscatur. Arg. L. Quidquid. de verb. sig. lig.* Addunt DD. citati, verum esse, etiam si aliter suspicetur, seu magis inclinet in eam partem, quod non vovisset, jurasset, promississet, dum tamen incertum manet non teneri. Imò *Sanch. citat n. 37.* ad id verum esse, etiam si quis ob rationes utrinque

currentes probabilis opinetur, se vovisse, dummodo etiam rationes probabiles habeat, quod non voverit: posse, sequendo opinionem etsi minus probabilem & tutam, non implere. *Ratio est:* Quia licet pro voto fortiores urgeant rationes, & homo in eam partem magis inclinet; si tamen non sint adeo efficaces, ut assensum certum generent, sed rem adhuc relinquunt dubiam, si altera pars adhuc appareat probabilis, omnino debet prevalere possessio certæ libertatis.

III. *Ambigua circa vota.* I. Constat quidem, me emisisse votum, sed dubito, an habuerim intentionem me obligandi? teneorne voto? Omnino sic: quia possessio & præsumptio stat pro voto; nam in dubio præsumitur quis potius rectè vovisse, vel promisisse cum debita intentione essentiali promissionis, quàm stultè & nugatoriè. 2. Dubito, an habuerim sufficientem deliberationem, utpote quia votum factum fuit in aliqua animi perturbatione, v. g. ob metum mortis, ex morbo, naufragio, latrocino, aut ob vehementem passionem iracundiæ &c. maneone obligatus? Omnino manes: quia in his casibus rarò contingit defectus deliberationis requisitæ; & ideo ex communiter contingentibus præsumitur, debitam deliberationem adfuisse, tanquam aliquid alteri certò regulariter accessorium. Ita Suarez *de Relig.* tom. 2. l. 4. c. 6. n. 10. Sanch. *lib. 4. Moral. c. 1. n. 13.* Layman. *cit.* Dian. p. 4. tr. 3. *resol.* 11. 3. Dubito, an tunc temporis, quando vovi, habuerim usum rationis, aut defectum deliberationis, ex tenera ætate, quia

valde puer voti? Distingendum cum Sanchi
 modò *cit. n. 14*: si vovens septennium exple
 tempore emissi voti, præsumendus est usus rati
 nis in ipso (nisi occurrant præsumptiones in co
 trarium prævalentes) ac proinde obligabitur
 iuramentum, vel alia promissio. Si autem
 non explevit septennium, præsumitur regulari
 defectus rationis (nisi in raro casu de illo con
 ret) ac proinde non obligabitur. 4. Hoc ip
 dubito, an tunc expleverim septennium, nec
 quando vovi? Respondebitur mox *regul. 3.*
 terim obiter nota, non solum ejusmodi vota
 bia irritari, vel dispensari à potestatem habent
 verum etiam si ejusmodi vota dubia emissã esse
 in materia reservata, utpote de castitate perpetua
 aut Religione ingredienda, non censentur esse
 servata Pontifici, quia cum reservatio sit odiosa
 restringenda est ad casus certos, nõ extendenda
 casus dubios, sine dubio non ex mente Pontificis
 universalis Patris. Communis cum Suarez *de*
6. c. 26. n. 6. Sanch. cit. l. 4. c. 40. n. 26. Quare
 ejusmodi & quibusvis dubiis votis dispensare
 test Episcopus, vel alius Privilegiatus.

IV *Ambigua circa Professionem.* Emissã
 fessionem Religionis, sed. 1. dubito: an
 intercesserit, nec ne, præsumitur, non intercesserit
 & professionẽ valere: ut in quovis actu decernitur
L. 2. ff. de his, quæ metus causã. 2. Constat, quod
 tum intercessisse, sed dubito, an justè incussus
 rit, an verè gravis, vel levis, ideòque professio
 leat, nec ne? Iterum præsumendum est pro val
 8. Et

professionis; quia cum constet de professione, & exculatio dubia sit, possessio stat pro professione: & generaliter quodocunque dubitatur de valore professionis, iudicatur in favorem Religionis. Communis DD. Suarez, *tom. 2. de Relig. l. 7. c. 2. n. 6.* Sanch. *de Matrim. l. 7. disp. 37. n. 12.* Less. alique apud Dian. *cit. resol. 55. 3.* Certè ex metu gravi injustè incusso, vel alia causa fictè professus sum, sed dubito, an intra quinquennium ratificaverim, nec ne? Distinguendum est: si ante elapsum quinquennium sic dubites, non teneris stare professione; sed adhuc reclamare, & exire potes, servatis servandis: quia ante quinquennium elapsum nec jus præsumitur ad ratificationem; ergo nec tu in dubio præsumere debes: ideoque in eo dubio possessio stat pro libertate. Contra verò, si post elapsum quinquennium primùm sic dubites, teneris professione: quia jus ipsùmque *Conc. Trid. sess. 25. c. 19. de Regular.* præsumit, professum ratificasse suam professionem, si ante quinquennium non reclamavit: ergo & ipse professus dubitans ita præsumere debet: & jam possessio stat pro Religionem. 4. Volo ingredi vel profiteri Religionem, sed dubito, an necessitas parentum sit gravis, ut meâ ope necessariò egeant, nec nec? Potes licitè ingredi & profiteri, & jam professus egredi non poteris secundum omnes; quia cum eo casu dubium sit præceptum, & obligatio succurrendi parentibus, possidet libertas filii ad ingrediendam Religionem. Vide latè Sanch. *l. 4. Moral. c. 4. n. 8.* Et nos iterum suo loco p. 3. *de votis.*

H 5

Exem.

Exempla secunda Partis.

85

I. Dubitans, an Vesperas vel alias Horas habet persolverit: an votum suum, juramentum, vel aliam promissionem impleverit: an certæ alicuius obligationis remissio facta sit, vel hinc & nunc excusans causa adsit, &c. manet obligatus ad huc implere, secundum omnes, nemine contradicente teste Tannero *hic disp. 2. q. 6. dub. 4. n. 48.* Cuius enim fuit obligatio, dubia verò exolutio vel liberatio, quæ, quia sunt aliquid facti, in dubio præsumitur: ideoque possessio & præsumptio tota stat pro legis obligatione. Excipe tamen si probabilem conjecturam habeas in contrarium, ut si dubitans de Hora aliqua recitata mentem habuisse propositum recitandi, librum tenentem Horas incepisse &c. præsumere poteris, tenentem recitasse; idque maximè, si scias, te Horam aliquam recitasse, dubitas autem solum, an aliquem librum dixeris; imò si sis timidæ conscientiæ, & faceres repetendo, aperis enim januam scrupuli & ideo Confessarius tibi injungat, ut non repetas & reliquum officium prosequaris, inquit beatus *Homo bonus apud Dian. cit. resol. 68.*

II. Idque universaliter verum est, quandoque ex parte operantis supponitur certa obligatio vel debitum aliquid faciendi, & dubia sit impletio etiam in materia justitiæ erga alterum, uti in *Vasquez s. 2. disp. 66. c. 7.* saltem quando solutor dubitat, an v. g. debitum solverit, remissionem nam restituerit, &c. creditor autem non dubitat, sed vel existimet non esse sibi satisfactum, vel

culti sibi debiti ignarus sit. Tunc enim iterum possessio stat ex parte debiti certi, & solutio dubia non præsuntur. At, quid si uterque tam debitor, quam creditor dubitet de solutione facta? Debitorem adhuc teneri ad integram solutionem affirmat *Sanchez cit. c. 10. n. 12.* Eò quòd creditor sit in certa possessione sui juris, quo per dubiam solutionem privari non potest. Contrà, debitorem omni obligatione liberat *Tanner. cit. n. 49.* Eò quòd in tali dubio melior sit conditio possidentis, utraque opinio probabitur, adeò ut eo casu, nec debitor condemnandus sit, si omittat: nec creditor, si exigat integram solutionem, ut notat *Layman cit.* qui tamen longè probabiliùs resolvit, ad æqualitatem inter utramque partem servandam, debitorem teneri non ad integram solutionem, sed tantum ad partem debiti secundum proportionem dubii: Quia æquitas non patitur, ut debitor, sine sua culpa, magno periculo subjaceat solvendi bis integrum debitum, creditor autem & ipse dubitans, unà cum dubio binæ solutionis, nulli periculo expositus sit.

III. Titius & Cajus eodem ferè tempore rem habuerunt cum Anna, nata inde prole; jam dubitatur quisnam eorum sit Pater, & prolem alere teneatur? Responsio communis est, utrumque obligari pro parte rata & æqualiter; cum utriusque constet de delicto; dubitent autem de excusatione. Sic *Vasq. Turrianus, Salas, & alii apud Dian. sapè cit. resol. 31.* Verùm mihi probabilissima visa est sententia aliorum, neutrum obligari ad quidquam;

nam

nam licet constet de delicto, non tamen contra
 sed dubium est, quisnam obligationem contra
 rit, ideoque melior est conditio utriusque po
 dentis res suas. Adde; quod neuter infantia
 num intulerit, sed potius alteruter magnum
 num praestiterit; cum melius sit esse, quam
 esse. Alia est ratio de duobus adulteris respic
 mariti, qui natam ex adulterio prolem alere ca
 tur. Ita praeter alios fuse Lugo *com. 1. de ju*
disp. 13. sect. 2. n. 20. Opposita tamen sententia
 utrumque obligans ad partem est communior
 certe in praxi tutior. Vide *Bardi discept. 6. c. 21.*
 Similiter in Concilio per suffragia secreta
 clusa est res injusta, in damnum Reipublicae
 privatae personae; dubito ego, an meum vo
 tuerit ex primis majoribus sufficientibus, an
 ex posterioribus post damnum suffragiis suffici
 tibus jam conclusum, teneborne ego restituere
 vel saltem concurrere ad compensationem da
 ni illati? Affirmat Petrus Navar. *l. 3. c. 4. n. 3.*
 quod rursus certum sit delictum & restitutio
 debitum, dubia vero excusatio. Sed aequè pro
 biliter negant *Rebellus Gordonus*, eosque citat
Dian. resol. 36. eò quod sit dubia obligatio, ideo
 melior conditio possidentis: utraque sententia
 probabilis.

IV. Ego nuper colludens Titio ad solutionem
 faciendam, per fraudem contra leges Iusi, decem
 ens lucratus sum decem aureos, & insuper de
 to, an non, si ego fraudem non adhibuissem,
 lucratus fuisset: ad quid teneor restituendum

te obligari solum ad restituendam illam pecuniam, quam per fraudem accepisti, & nihil amplius, scilicet aliam pecuniam, quam seclusâ suâ fraude alter fortè lucratus fuisset. *Ratio est*: quia in tam certo dubio melior debet esse conditio possidentis. Ita Less. l. 2. de justit. c. 26. dub. 2. Filiuc. tom. 2. tr. 37. c. 7. n. 103. Salas, Bonac. aliós que citans Diana resol. 75. ubi rectè advertit, si aliquis ludens dubitet, an hoc lucrum per fraudem acquisierit, eo dubio perseverante, debere restituere; quia nemo potest in dubio acquirere, & melior est conditio alterius possidentis jus suum. Plura vide in materia de restitutione, itémque de homicidiis dubiis tract. 4. & 5.

REGULA TERTIA.

IN dubio circa tempus inchoanda obligationis, 86
homo manet in possessione suæ libertatis. Contrà. In dubio circa tempus finiendi obligationem, lex manet in possessione obligationis. *Ratio Regule eadem, quæ præcedentium.*

Exempla mixta utriusque Partis.

I. Ipso die jejunii, v. g. Sabbathi vel Vigiliæ, 87
dubitans, an sonuerit hora noctis duodecima, veteri carnibus non potest, donec certior fiat. Certum enim est, legem obligare totâ die naturali usque ad horam noctis duodecimam: de qua dubitatur, nec in dubio præsumitur; ideóque possessio stat ex parte legis. Contrà verò, die præcedente jejunium, v. g. Feriâ ante Cineres, in multam noctem cœnans, & dubitans, an impleta sit hora duodecima, liberè potest pergere comedere, donec certior

certior fiat (sicut & in dubio subsequenti die censere potest, se non violasse jejunium) possessio stat pro libertate, cum certum sit, liber esse homini, comedere carnes totâ illâ die usque ad initium sequentis, quo certo jure non potest privari per dubium de finito tempore libertatis vel inchoato tempore abstinentiæ.

II. At quid dicendum de Sacerdote sequenti celebraturo, vel alio communicaturo? Resp. a distinctione: In dubio antecedenti, an fons hora duodecima, nec nec, Sacerdos celebraturus vel alius communicaturus sequenti die, omnino cessare debet à cibo & potu. Cum in tam generali præcepto, reverentiam tanti Sacramenti considerante, tutior pars eligenda sit: *Sanchez l. 2. Matrim. disp. 41. Laym. alii.* At verò in dubio subsequenti, an hâc nocte horam duodecimam excesseris edendo, vel bibendo, probabile est censet *Layman n. 36.* Sacerdotem posse celebrare, vel alium communicare, etiam ex voluntaria devotione (quòd si enim urget necessitas officii implendi, vel scandali vitandi, res certa est. Eademque est ratio, si celebraturus vel communicaturus dubitet, an os eluens, vel aliquid manducans, aliquid aquæ vel succi demiserit: Quia Ecclesiastica de jejunè communicaturis servitium non videtur tam arctè constringere conscientiam in dubio præsertim facti, quod aliàs non premitur. Omnino probabiliter. Magis probabiliter adhuc resolvunt *Sancti. uterque*, aliisque sententiis *Diana ibid. resol. 19.* Quando sunt divi

horologia in aliquo loco, & unum jam sonuit duo-
decimam, aliud verò non, eum, qui post sonitum
primi horologii ante sonitum alterius comedit &
bibit, posse sequenti die communicare, vel cele-
brare; dummodò constet, aliud horologium so-
nuisse primò post esum, vel potum completum.

Ratio est: Quia ejusmodi diversa horologia ha-
bent se sicut duæ opiniones probabiles, quarum
utramlibet licet amplecti in praxi & aliàs secun-
dum jura in odiosis potest ad ultimum appellari.

III. Juvenis post diligentem inquisitionem du-
bitans, utrum expleverit annum ætatis vigesimum
primum, à quo incipit obligari jejunio, manet in
possessione libertatis, nec est adstringendus legi
jejunii: cum certa sit ejus libertas usque ad illum
annum expletum, expletio autem incerta. Contra
senex dubitans, an expleverit annum sexagesimum,
manet adstrictus lege jejunii, cujus obligatio cer-
ta est, dubia autem liberatio. Item dubitans, an
habeat annos requisitos ad sacros Ordines susci-
piendos, v. g. vigesimum quartum completum
pro Sacerdotio, interim abstinere debet: quia pos-
sessio stat pro lege Canonica certò prohibente an-
te expletos illos annos ordinari; expletio autem
incerta & dubia facta non præsumitur. Item, si
moriatur Canonicus, aliùsve Beneficiatus ultimâ
nocte mensis Episcopalis, in dubio, an ante vel
post medium noctis decesserit, Provisio beneficii
spectabit ad Episcopum, quia possidet mensis Epi-
scopalis. Oppositum consequenter dicendum
esset, si similiter moreretur ultimâ nocte mensis
Papa-

Papalis. Nisi putes, Pontificem nolle ad ejuster
 dubia extendi reservationem suam contra jus spon
 mune concedens Episcopo conferre omnia que
 ficia suæ Diœcesis, & sic adhuc Episcopum per
 conferre. Ita sentire videntur graves Auctores
 apud *Bardi discept. 6. c. 6. §. 11.*

IV. Denique, in dubio ætatis sufficientis
 requisitæ ad contrahendam obligationem,
 septennii completi, vel pubertatis, per se quæ
 præsumitur ætas minor, quæ prior est: at
 post factum, quando nimirum constat votum
 missum, sed dubitatur, an ante vel post septennium
 impletum; aut constat, contractum bonâ fide
 ctum, dubitatur autem, an ante vel post annos
 quifitos impletos, omninò standum est pro
 vel contractu: Quia semper præsumendum
 pro valore actûs potius, quàm pro nullitate.
communi Sanchez. l. 4. Moral. c. 1. num. 1.

Quamquam quoad votum aliqui contrasententiam
 & probabile puto, quando dubitatur de ætate
 simul de deliberatione sufficienti; tunc enim
 nabiliter dubitatur de aliquo constituyente
 tiam voti in tam tenera ætate non facile præsum
 mendo. *Castropal. cum Tambur. l. 1. c. 3. §. 1.*
ætas. n. 7. Denique jam supra indicatum est, quod
 do dubitatur, an pueri habeant usum rationis,
 sumendi sunt habere, si septennium certò exple
 verint; Secus, si nondum expleverunt. At quod
 certò constet, puerum ante septennium expleverit
 verè habere usum rationis, & esse doli capax
 tenebitur ne tempore debito abstinere à carnalibus
 actibus.

fiteri, & alia hujusmodi &c. Affirmative re-
spondet Laym. lib. 5. tract. 6. c. 5. num. 6. alii-
que communiter loquendo de confessione puero-
rum. Omnino probabilius, & tutius. At certe
fatis probabiliter negat Joan. Sanch. apud Dian.
cui. resol. 52. hac notabili resolutione: *quamvis*
ante septennium puer doli capax sit, nullo precepto
positivo obligari reor, cum leges positiva ante illam
etatem, in qua communiter lumen rationis oriri
est solitum, non intendunt obligare: & per acci-
dens contingat in uno vel altero puero usum ratio-
nis accelerari: in quo absque discordia puto con-
sentire Doctores. Ita Sanch. Certè in ultimo de-
ceptus: quem tamen sequitur Castropal. aliique
Recentiores.

Regula Quarta.

In dubio de modo obligationis contracte; vel so-88
lutionis facte; consideratis omnibus & nullo ob-
stante, presumendum est id, quod dubitanti fa-
vorabilius, seu minus onerosum est. Ratio est:
Quia favores ampliandi, odia restringenda sunt.
Et: nemo in dubio presumitur se velle gravare.
&c.

Exempla de modo obligationis contracte,
maxime in votis.

I. Universaliter, quandocunque possessio non 89
stat pro verbis voti, tenetur vovens in dubio ad id,
quod minus est, ut probat bene Sanch. l. 4. Mo-
ral. c. 16. n. 86. Et hinc qui vovet aliquid, &
THEOL. MORAL. PARS I. I dubia

ignorat, an sub mortali, vel veniali tantum
 gare se voluerit, idque neque ex vi verborum
 que ex materiæ quantitate, vel parvitate
 cari certò possit, judicari. Num obligari sub
 tantum, vel potius dispensa, ne scrupuli ha
 Item, qui vovit rosarium, dubius, an ince
 15. decadum, an verò tertiam tantum
 quinque vel sex decadum promiserit, ad
 lum obligatur: quia etiam tertia pars ro
 corona sex decadum rosarium Virginis appella
 & obligatio, cum sit dubia, strictè interpret
 est. Suarez tom. 2. l. 4. c. 8. n. 5. Laym
 tr. 1. c. 5. §. 4. n. 31. Diana resol. 10. alii
 ipsos. Addit Sanch. l. 4. Moral. c. 13. n. 5.
 quis vovit orationem vel eleemosynam simp
 ter, satisfacere, si oret unum *Pater* & Ave
 det unum obolum: In quo exciperem, nisi
 modicum dare nimium dedecet perf
 dantis. Eadèmq; ratione, qui certus est, se
 se votum Religionis, sed dubitat invincibiliter
 intenderit Religionem in communi, an verò
 vel illam in particulari, an strictiorem, vel
 rem? potest ingredi quamlibet: quia possessio
 pro libertate quoad electionem. Insuper
 bitet, an promiserit solum ingredi, an etiam
 teri, non tenetur profiteri, & perseverare in
 gione, sed satisfacit ingrediendo, & probatio
 iubeundo: quia votum in dubio obligat
 quod minus est. Suarez. cit. c. 8. n. 7. Sanch
 c. 16. n. 8. & alii contra Navarr. l. 3. consil. de
 num. 2.

II. Qui certus est, se vovisse castitatem, sed immemor verborum suorum seu formulæ vovendi, consideratis omnibus verè dubitat, an promiserit castitatem perpetuam, an verò temporalem tantum, usque ad tempus opportunum conjugii, potest eligere, quod minus est; & tempore opportuno matrimonium contrahere. Sanch. cit. l. 4. c. 16. à n. 16. Idemque est, si dubitet, an promiserit castitatem omnimodam, an verò conjugalem tantum; tenetur ad hanc solum, quæ minor est. Similiter qui certò vovit, non accessurum se ad fæminam, non tacturum mulierem, &c. aut è contra fæmina, se non admissuram virum &c. & verè sine dolo dubitet, utrum de accessu fornicario, & illicito tantum, an verò etiam de conjugali, ac licito accessu intellexerit, non tenetur abstinere à nuptiis, sed potest adhuc matrimonium contrahere, eoque uti: quia rursus possessio stat pro libertate. Sanch. l. 2. de matrim. disp. 41. n. 33. alijsq; citatis Dian. resolut. 10. Bardi discept. 6. c. 1. §. 9. & ita in similibus. In dubiis enim semper potest quis eligere minus, præsertim in voto, quod velut onerosum strictè interpretandum est.

III. Dixi autem: *si immemor verborum suorum &c.* nam quoties vovens est memor suorum verborum exterius, vel interius prolatorum, in dubio judicandum est juxta communem eorum intellectum. Unde si is, qui vovit Deo castitatem, absolutè protulit: *voveo, vel promitto castitatem*: cum hæc verba perpetuitatem quandam importent, omninò obligabitur ad perpetuam, &

omnimodam, ut novit Sanch. lib. 4. *Mora*
 13. *cit.* Et ibidem c. 16. n. 114. ad difficilem
 sum, quo quis dubitat, an voverit castitatem
 dependenter, vel dependenter à Religione in-
 dienda, optimè ita resolvit: Si vovens me-
 verborum in eis expressit & Castitatem, & Re-
 gionem, v. g. dicendo: *voveo Deo castitatem
 vare & Religionem ingredi*, absolute cen-
 tur castitas promissa principaliter, & per se,
 independenter à Religione; quia, cum in
 intentionis vota dijudicanda sint juxta com-
 nem verborum sensum, hæc pars possidebit in
 dubio: si verò sola Religio expressa sit in vo-
 dubitat vovens, an voluerit se etiam ad castita-
 obligare; aut licet memor sit, suæ inten-
 fuisse, se etiam obligare ad castitatem, dubita-
 tem, an dependenter, vel independenter à Re-
 gione, non obligabitur ad castitatem, nisi de-
 denter à Religione ingredienda; quia nulla
 ret hic possessio pro voto castitatis, nisi depen-
 ter à Religione, cum sola Religio expressa sit
 quando quispiam intendit, se ad utrumque
 cipaliter velle obligare, solet utrumque
 mere. Ita verè *Sanch. loc. cit.*

IV. Qui certus est, se vovisse Ecclesie
 IO. mensuras frumenti, vel vini, & duplex
 fura, major & minor in communi usu loci sit;
 bitatur autem, de qua mensura intellexerit
 tur à vovente, vel hærede solum mensura
 ut expressè habetur c. *ex parte. de censibus.*
 que est in simili de nummis v. g. Taleris, vel

catas majoribus, & minoribus, ex voto, vel legato debitis, ut decernitur *L. Nummis. ff. de Legat.* Ratio est: quia de minoribus solum mensuris vel nummis est certitudo; de majoribus autem est dubium: ergo pro illis tantum, non pro his stat possessio, & præsumptio, & hic proprius est sensus Regulæ Juris in 6. *in obscuris minimum est sequendum.* Docetque communis DD. Sanch. *cit. lib. 4. Moral. c. 13. n. 8. Valentia, Azorius, Rebellus, aliisq; cit. Laym. apud. Dian. resol. 48.* Similiter, qui vovit, vel legavit calicem Ecclesiæ, dubitat autem, an aureum, vel argenteum, vel cupreum, satisfacit dando argenteum, vel quoad cuppam, si mos loci ita ferat; quia talis calix est etiam cultui divino sacratus: ita cum aliis *Laym. & Dian. cit.* Eademque ratione, qui promisit vinum, vel frumentum Ecclesiæ, aut ad usum Sacrificii, aut pro sustentatione Ministrorum, aut Hospitali, vel Pauperibus; & dubitat de qualitate; satisfacit dando mediocre, vel minus bonum: dummodo juxta morem loci decens, vel aptum sit ad usum iutentum. *Dian. cit. in fine.* Excipe semper, nisi aliunde sit ratio suadens, vel præsumptio mentem voventis, vel promittentis fuisse, obligandi se ad id, quod majus, vel melius est. vide *Laym.* Plures casus dubios congeram mox infra. n. 91.

Exempla Solutionis factæ.

1. Qui ex pluribus debitis diversæ rationis, Titio v.g. solvit unum aliquod, vix habet locum

conscientia dubia vel dubitatio, quodnam ex
 ribus solutum maneat: constat enim, illud
 tum prius extingui, quod magis gravat debi-
 rem; quia quilibet censetur operari, quod
 tilius est. Hinc debitum solvens in dubio cen-
 prius voluisse solvere pro debito oneroso, quod
 gratuito: maturato, quàm maturando; liqui-
 quàm non liquido; antèrius, vel nomine
 prio contracto, quàm posterius vel nomine
 contracto: pro eo, de quo currit interesse, quod
 pro mero mutuo, &c. Quòd si tamen
 partem debiti, pro quo currit interesse, cen-
 pro interesse satisfacere, non pro capitali, quod
 indemnitàtem creditoris ita meritò decernit
 I. ff. de solut.

II. At: quid si debeam tibi centum v. g.
 quocunque titulo iustitiæ, sive ex contractu,
 ex delicto, & interim do tibi gratis centum
 exprimens, imò nihil cogitans de illo debito
 stitiæ solvendo, eritne per hoc extinctum
 debitum iustitiæ, & ego liber ab alia soluti-
 Affirmant aliqui, quos tacito nomine allegat
 mox cit. & sequitur Tamb. lib. 1. Decal. c. 3.
 v. solutio. n. 4. Ratio est: Quia semper ad
 homine voluntas generalis, & implicita satis-
 endi, prout potest per quemcunque actum
 quibusvis suis obligationibus, quas
 Idque omninò verum esset in casu, quo
 bitor præsertim ex delicto fur, usurarius ratio-
 biliter præsumit, vel probabiliter sibi persuadere
 quòd alter, si rem cognitam haberet, omne ne-

contentus, & debitum libenter remissurus esset. Verum hâc præsumptione seclusâ per se loquendo.

III. Verior omninò est Sententia negativa communis DD. nimirùm tali modo non extingui debitum Justitiæ, sed debitorem remanere obligatum. Ita pluribus allegatis Sanch. l. 1. Moral. c. 13. n. 11. Lessius. lib. 2. de Justit. c. 37. n. 11. Laym. lib. 3. tr. 2. c. 12. n. 9. Ratio est: Quia debitum justitiæ non extinguitur nisi per solutionem; isto autem modo donatio fit, non solutio: donatio autem gratuita, & debitum justitiæ omninò inter se repugnant; sicut indicat Apostolus ad Rom. 11. dicens: *si autem gratia, jam non ex operibus* (id est operum meritò debita) *alioquin gratia jam non est gratia*, sed debiti solutio, vel restitutio. Neque refert, quòd debitor ex Justitia, si sui debiti memor fuisset, gratis non donâset, sed debitum exsolvere voluisset; quia actualis dispositio voluntatis, non conditionalis, in contractibus attendenda est, juxta commune dictum: *conditionalia nihil ponunt in esse*. Limitat tamen hanc sententiam Laym. loco cit. his verbis: Nisi obligatio restituendi, puta pauperibus, ex Jure tantum Ecclesiastico promanet; tunc arbitror, probabiliter dici posse eleemosynas, quæ cum tali obligatione, quamvis non animo satisfaciendi factæ sunt, tamen ad eam extinguendam prodesse posse. Exemp. gr. Venit Canonicus ad confessionem, qui toto anno Canonicum officium recitare neglexit, & ideo ad pias causas trecentos aureos

restituere deberet; tali obligatione à Confessione illi significatâ respondet, se, quamvis hujus obligationis immemorem, his diebus statuamur, team Ecclesiæ donâsse, quæ trecentis, & aureis æstimetur: puto, quòd Confessarius contentus esse possit: tum quia non desunt DD. ita sentiunt, tum quia videtur esse virtualis intentio omniû dantium eleemosynas satisfaciendâs eas omnibus obligationibus, quas suis peccatis negligentibus contraxerunt; tum denique quod Reges Ecclesiasticæ benignè interpretari debent. *Laym.* approbante *Dian.* & aliis communiter. Eadem ratio à fortiori erit in obligationibus aliquid faciendi ex præcepto Ecclesiæ, ex voto pœnitentiæ injuncta &c. ut si quis ex liberatione viseret Ecclesiam, Sacrum audiret, Psalterium recitaret, daret Eleemosynam, nullius obligationis memor, & postea primum recordaretur esse diem festum, quòd eadem voverit, vel à Confessario imposita sint; jam continebitur per voluntatem generalem satisfecisse. Item nihil aliud cogitans, eleemosynam centum annorum v. g. per totum annum sparsim pauperibus distribuit, si dein advertat, se tantum debuisse dare pauperibus ob aliquam obligationem tantum largiendum non tenebitur. *Sancti. Laym. alii cit.* Sed de hoc ex professo alibi.

IV. Verum enim verò, ut prædicta doctrina *Laymani* etiam hoc tempore probata maneat, aliâ necessariâ limitatione indiget, mirum intelligatur solum de obligatione re-

endi pro Horis omissis jam antea contractâ ante talem indifferentem solutionem, prout revera se intelligere *Laym.* significat illis verbis: *his diebus &c.* minimè verò de ejusmodi obligatione primum postea contractâ: est enim hæc expressa inter propositiones damnatas ab Alexandro VII. Anno 1666. *Propositio 33.* ita sonans: *Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quasunque eleemosynas, quas antea Beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit:* cujus rationem novissimè optimè dat Nicolaus Dubois Reginus & primarius Professor Lovaniensis, in examine dictarum propositionum; eò quòd eleemosynæ ante omissionem Horarum datæ non possint habere rationem solutionis, vel compensationis, quia hæc supponunt, jam contractum esse debitum; deinde illæ plerumque effectum suum consecutæ sunt, antequam per omissionem Horarum contrahatur obligatio, in quam proinde non possunt imputari: Quia tolleretur magna ex parte finis Constitutionum Concilii Lateranensis, & Pii V. qui fuit, per obligationem ejusmodi constringere negligentes: parùm autem constringerentur, si permissum esset, per quasunque quandocunque factas eleemosynas satisfacere futuræ obligationi. Hæc doctissimus Nicolaus Dubois.

Dubia miscellanea.

Juxta hæc tenentur latè dicta in materiis odiosis re-
solvitur potest in favorem operantis, vel pro valore actûs. E. gr. I. Superior, quando dubitat,
I 5 an

an causa dispensandi sit justa; nec ne; adhuc dispensare potest, quia declinandum est in clementiorem partem; idque exigit bonum & suavem regimen Ecclesiæ: esset enim multis scrupulis et posita potestas dispensandi, si ad solos casus totos extenderetur: vix enim unquam Superior, Confessarius privilegiatus auderet dispensare. Quando dubitatur, an dispensatio impetrata à Papa sit valida, nec ne: aut an causa in dispensatione, vel gratia petenda tacita, vel falso expressa finalis; ita ut sine illa non concederetur dispensatio, vel gratia; an verò sit tantum causa impetrata, ita ut sine illa adhuc concederetur dispensatio, vel gratia; licet fortè non tam facilè, vel non potest? &c. præsumendum, dispensationem, gratiam esse validam, & causam illam fuisse impulsivam tantum: ideòque obtentorem eam dispensatione, vel gratiâ licitè uti posse, contra *Baldum Molinam*, & alios, probabilissimè docent *Santus Granado*, *Castrop. Portellus noster*, eosque sequitur *Dian. cit. resol. 45. & 46.* Ratio est: Quia in re dubia judicandum est in favorem valoris actus, ut potius valeat, quam pereat; quia præsumptio prævalet in eo dubio possessioni legis contraria, & per hoc corrumpit fundamentum oppositæ sententiæ. De dubio, an privilegium aliquod sit reale, vel personale, vide *Dian. cit. resol. 51.* In dubio, an peccatum, vel casus aliquis sit reservatus, nec ne, præsumitur non reservatus, & potest absolvi à Confessario approbato quocumque

cunque tanquam non reservatus: quia reservatio est odiosa, ideoque est strictè interpretanda in favorem pœnitentis, & Confessarii. Ita Suarez. *de Relig. tom. 2. lib. 4. c. 5. n. 15.* Sanch. (Sed limitatè) *lib. 1. Moral. c. 10.* Filliuc. *tr. 21. c. 4. n. 172.* aliisque citatis Portellus *de dub. Regul. v. casus reserv. n. 7.* Dian. *p. 4. tr. 3. ref. 4.* Contra *Armillam, Cordubam,* & alios apud *Sanch. cit.* negativam tenentes, eò quòd hæc pars sit tutior, & solius habentis potestatem absolvendi à reservatis sit judicare, an casus sit reservatus, nec ne: Sed ubi hoc scriptum est? 4. Idèmq; dicendum in dubio, an excommunicatio, vel censura aliqua, privatio, vel inhabilitas sit latæ sententiæ ipso facto incurrenda, an verò sententiæ ferendæ tantum per Judicem? judicandum enim est, esse tantum sententiæ ferendæ; quia odia sunt restringenda. Ita ex communiore *Avila, Coninck, Hurt.* eosq; secutus *Dian. ibid. resol. 16.* Denique, qui dubitat, an legitimè sit natus, nisi id evidenter demonstretur, non tenetur sequi sententiam tutiorem, sed potest sequi sententiam mitiorem, præsumendo, se legitimè natum, saltem in materia Justitiæ, v.g. quando adeunda est hæreditas: ut probatur *ex L. filii. ff. de his, qui sui vel alieni juris sunt.* & docet communis DD. *Sylv. Turrian. Malder. Castrop. apud Dian. cit. resol. 6.* Sed vide de hoc latius dicta de adulterio, *p. 4. de Sacram. c. 2. sect. 4. n. 554.* Addo adhuc alia dubia specialia majoris momenti; sed pleraque remissivè alibi tractanda.

I. Peccatum dubium.

92 **C**elebris controversia est, an peccata dubia
 g. si dubites: an heri Vesperas omiseris,
 cogitationi turpi consenseris, ut dubia confite-
 da sint? Sed hæc jam fusiùs tradita sunt 3. p.
 de Sacrament. in materia de Pœnit. cap. 3. q. 1.
 2. à num. 385. ubi affirmativam tenui, & c.
 annum teneo, ac omnimodis consulo in p.
 Ratio sumitur I. Ex ipsa autoritate Doctorum
 tanti nominis & multitudinis: Antiquorum
 omnium, Recentiorum ferè omnium, exceptis
 paucis loc. cit. recitatis. Ita etiam docent Doctores
 mas in 4. de 21. q. 2. ad 3. D. Bonaventura
 p. 3. art. 2. q. 1. Alensis p. 4. q. 77. memb. 2.
 Navarr. c. 9. n. 14. Sotus, Azorius, Suarez
 Sanchez. l. 1. moral. c. 10. n. 66. Cardin. de
 go de Pœnitentia disp. 16. sect. 2. §. 3. toto. B.
 discept. 6. c. 11. p. 4. §. 1. Alii apud ipsos.
 Ex universali omnium fidelium consensu & p.
 in lege nova, cujus initium ignoratur; Semper
 enim probis omnibus persuasum fuit, & ab
 quis tanquam certum suppositum, peccata
 dubia eo modo, quo in conscientia habentur,
 necessariò in confessione Sacramentali man-
 standa. Nuper ab uno & altero Authore res hæc
 controversiam vocata est; qui contra com-
 nem sententiam prudenti non possunt fundere
 practicè probabile iudicium, nisi ratione evidenter
 oppositum demonstraretur, quod sanè non fit. N.
 III. Concilium Tridentinum ab Adversariis

gatum, potius favet huic sententiæ. Ita enim textus habet. l. c. *Oportet à Pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occulissima illa sint.* Et post subdit: *Nam venialia, quibus à gratia Dei non excludimur, quamvis utiliter in confessione dicantur, taceri tamen cirra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt.* Quibus verbis Concilium à necessariò confitendis solum excludit peccata venialia, quæ à gratia Dei non excludunt, & ea mortalia, quæ post diligentem sui discussionem memoriæ non occurrunt: ergo peccata mortalia dubia, quæ post diligentem discussionem memoriæ occurrunt, secundùm Concilium necessariò sunt confitenda. Nam *exclusio unius est alterius inclusio*, ajunt Juristæ. *Confirmatur: Concilium à necessariò confitendis excludens venialia, eò quòd iis à gratia Dei non excludantur, aperte supponit, omnia necessariò confitenda esse, quibus à gratia Dei excludimur: atqui peccatis mortalibus dubiis, supposito, quòd reverà facta essent, reverà excluderemur à gratia Dei, nihil enim facit ad amicitiam Dei præsens dubitatio de peccato præterito, an fuerit, nec ne: Nam sicut ex eo, quòd dubitem, vel certò credam, me peccasse, si reverà non peccavi, illud dubium me non excludit à gratia DEI: ita ex eo, quòd dubitem vel credam, me non deliquisse, si reverà deliqui mortaliter, reverà sum exclusus à gratia Dei, non obstante illo dubio, vel judicio subsequenti, quod nul-*

nullum potest habere influxum in actionem proteritam: Ergo etiam peccata mortalia dubitantur, manent necessariò confitenda. Interim fatetur semper, etiam negativam esse probabilem, tantum extrinsecè ab autoritate DD. sed etiam intrinsecè à ratione: an etiam satis tuta sit, videntur, qui experiri volunt: rationes in contrarium solutas vide. *loc. cit.* non vacat hîc omnia deperere.

II. Maleficium dubium.

93 **Q**uæstio est: an liceat adhibere medium quod ad causandum aliquem effectum, g. febrim, vel alium morbum curandum, quando dubitatur, an medium illud sit naturale vel superstitiosum, seu, an effectus talis fiat à causa naturali vel à dæmone? *ry.* breviter cum distinct. quæ media illa adhibita sunt res naturales, utpote herbaræ, radices, lapides, in dubio præsumi potest causare effectum naturaliter, & sic licitè adhiberi, saltem cum protestatione contraria nolendi effectum, si non naturaliter sed à dæmone causandum sit: quando autem media illa sunt res artificiales, signa, preces, characteres, funis, è quo suspensus fuit, &c. regulariter præsumendum est esse superstitiosa, non nisi dæmonis operatione pacto saltem implicito efficacia, ideòq; iis uti illicitum simpliciter erit; quemadmodum & illud certum semper est, petere à mago, vel faga solvendum maleficium, quando dubitatur, an possit solvi sine novo maleficio. Ita communis DD. in

materia; juvat interim audire *Sanch. lib. 2. Moral.*
c. 40. n. 44. si dubium est, an effectus à causa na-
turali proveniat, eò, quòd non constet, an vires
naturalis causæ excedat, nec ne, censendum est
potius, eum à causa naturali provenire; quia, cum
innumeræ agentium naturalium vires nos lateant,
non est, cur ex eo, quòd virtus illa nobis dubia
sit, effectum illum causæ naturali negemus, ne-
que absque necessitate confugiendum est ad oc-
cultam mali angeli operationem. Si autem con-
stet, effectum illum vires causæ naturalis excede-
re (ut si scheda appendatur collo contra febrim,
pestem &c.) existimo, nisi maxima operantis
sanctitas, & alia urgentissima indicia suadeant,
eum à DEO provenire, censendum esse in dubio
superstitiosum, & à dæmone provenire, etiamsi
verba adhibita sint sacra; quia quotiescunque cau-
sa adhibita nequit effectum naturaliter producere,
est superstitiosum, & ad tacitum cum dæmone
pactum pertinet. Ita omninò *Sanch.* At quid
de nostris (ut vocamus) Flagellis dæmonum,
Brevibus &c. ? nam & ipsa ab aliquo Juniore Scri-
ptore superstitiosis annumerari audivi. Certum
est, illa quemadmodum & alias res ab Ecclesia
benedictas, licitè adhiberi contra infestationes
dæmonum, & maleficia avertenda, vel impedienda;
at verò quando adhibentur ad curandos
morbos hominum, vel animalium defacto con-
tractos per modum causæ operantis cum certa spe
effectus, certissimum est, esse superstitiosum:
unde enim illa virtus, vel effectus? non à materia
ut

ut clarum est; non ab ipso Deo, vel Angelo, ubi enim Promissio, Bulla, vel Diploma? ergo a dæmone. Secus dicendum, & saltem tolerandum, si adhibeantur contra morbos solum per modum causæ impetratoriæ, ut ab ipso Deo effectus intuitu Sacrarum Reliquiarum, & rerum ab ecclesia benedictarum, ibi commixtarum, cum pia spe, & fiducia in ipso Deo, Sanctorum & ecclesiæ meritis: dico, *saltem tolerandum esse*: certe consulendum non est, sed potius dissuadendum ob gravissimum periculum superstitionis.

III. Bellum dubium.

94 **Q**Uando causa belli dubia est & controversa v. g. de Jure vel Proprietate Regni, Provincia, Civitatis, vel alterius Juris post diligentem inquisitionem, & consultationem dubio perveniente, refert, an altera pars bonâ fide hæc possederit, nec ne? si sic bello justo locus esse potest; nam dubium superveniens non nocet bonæ fidei possessori, neque cogi potest possessor rem restituendam, priusquam manifestum sit esse alienam: quare, si eo casu bello iniquo incipitur, tatur possessor, istanquam vim passus iniustus non modò justo bello defensivo se defendere, rem ablatam sibi vindicare, verùm etiam bello offensivo injuriam illatam vindicare poterit. rectè probat *Victoria apud Laym. mox cit.* Quod si verò neutra pars litigans rem bonâ fide possidet, tunc unus alterum cogere potest, ut vel mutuo consensu arbitri constituentur, vel res inter partes

dividatur per transactionem, juxta proportionem dubii Juris, quod cuiq; competere videtur: quód si justæ huic petitioni alter satisfacere renuat, jam injustus esse incipit, ideóque bello peti poterit. Quód si tandem ob rationes utrinque occurrentes utraque pars suam causam justam esse certò existimet, necesse quidem tunc est alteram partem decipi, si enim invincibilis error sit, & non ex pravo affectu ortus, tunc quandoque fieri potest, ut bellum ex utraque parte sit justum formaliter, nimirum per accidens propter errorem, vel ignorantiam invincibilem alterius partis, ita pluribus allegatis Laym. l. i. tr. i. c. 5. §. 2. à n. 25. & nos latius in materia de homicidio, ubi etiam de militibus in tali dubio militantibus. Vide etiam Dian. p. 4. tr. 2. resol. 7. & 50.

IV. Subditus dubitans.

Quadruplex hic potest esse dubium: duplex ex parte Superioris, & iterum duplex ex parte Subditi. *Ex parte Superioris.* I. Quando est dubium de ipsa Jurisdictione Superioris præcipientis, an nimirum præcipiens sit verus, & legitimus Superior, nec ne? siquidem præcipiens sit in possessione sui officij, vel dignitatis, manet melior conditio possidentis, & est præsumptio pro Superiore: ideóque subditus obedire tenebitur. Ex comuni Sanch. lib. 6. Moral. c. 3. n. 29. Laym. aliique citati. *Ratio est:* Quia cum is in possessione prælationis sit, non potest ob solum dubium certâ possessione spoliari denegando ei

obedientiam, donec certus sit defectus; et si
 trarium non improbabiler doceant *Vasq. & alii*
las apud Dian. resol. 8. consentientem, nimirum
 subditum eo casu non teneri obedire. *Ratio*
 Quia subditus tunc tantum habet obligationem
 obediendi Prælato, quando Prælatus habet jus
 potestatem certam præcipiendi: sed in nostro
 casu est dubium de ejus potestate legitima: ergo
 Verum ego priori communi sententiæ omni-
 adhæreo, præsertim ob gravissima inconvenientia
 ex praxi contrariæ sententiæ oritura, ut quivis
 facile computabit. Denique si præcipiens non
 in possessione suæ prælationis, & officii,
 que denegari poterit ei possessio, & obedientia
 nec de iegitima electione, vel confirmatione
 stare; alioquin eo casu, perseverante post
 tam inquisitionem dubio, manebit possessio
 libertate subditi, qui proinde obedire non
 debet. II. Quando constat de Jurisdictione Super-
 rioris præcipientis, & solum dubitatur, an
 Jurisdictio vel potestas ad talem casum vel ma-
 riam se extendat, iterum manet possessio ex
 Superioris præcipientis, & præcepti: ideo
 subditus obedire tenebitur, secundum omnia
Ratio est eadem: Quia nimirum certa est potestas
 & præceptum, excusatio verò dubia: & multo
 jora sequerentur inconvenientia in quovis regni
 ne, si in tali dubio, satis frequenter occurreret
 liceret subdito non obedire. Excipe tamen
 tum, quo subditus ita dubitans timeret, obedire
 sibi, vel tertio aliquid magnum in vita, fama, &

nore, vel rebus eventurum, ut si v. g. Superior
 præceptivè interrogaret subditum de proprio, vel
 alterius delicto, & esset dubium, an juridicè ita
 interrogari possit, tunc enim subditus non tene-
 tur illi obedire verum fatendo. Ita *Lessius l. 2. c.*
4. dub. 9. Vasq. Henriq. Medina apud Dian. cit.
resol. 9. Ratio est: tum quia in dubio favendum
 est Reo: tum quia licet subditus non sit in posses-
 sione libertatis, est tamen in possessione suæ secu-
 ritatis, & Juris naturalis, quo potest se & alium à
 damnis & periculis conservare; contraria autem
 obligatio dubia est. Eademque ratione, contra
Less. lib. 2. c. 33. dub. 8. cum aliis probabilissimè
 resolvit Molina *com. 3. tr. 2. disp. 674. n. 7.* quando
 tributa sunt nova, & non constat de eorum Ju-
 stitia, non deberi à subditis in conscientia, sed
 posse defraudari, modò perjuriam & mendacia non
 interveniant: imò denegari posse cessante scanda-
 lo. *Ratio est:* Quia in dubio melior est conditio
 populi possidentis, etsi non libertatem, attamen
 pecunias, & res suas, & omnia ista nova tributa
 præsumuntur injusta, quando de contrario non
 constat: unde *c. quamquam de censibus in 6.* dicitur:
 tributa regulariter esse contra Jura, tum Can-
 onica, tum Civilia. Et *c. pervenit de censibus* ait
 Pontifex: *Neesse est scire prius causam, propter*
quam census sit solvendus, quam solvatur. Sic
 Molina. Itémque alij apud Dian. *resol. 39.* & nos
 ex professo in 7. præcepto. *Ex parte Subditi.*
 III. Quando est dubium speculativum, utrum res
 præcepta secundum se sit licita, nec ne? rursus ma-
 net

net possessio ex parte Superioris & præcepti
 subditus tenebitur, conformando suam con-
 sciam practicè præcepto Superioris obedire :
 certum sit posse eum præcipere, incertum
 & dubium, an hic & nunc non recta præcipi-
 tur. Unde in dubio, an bellum sit justum, nec ne-
 cessarius, subditus semper potest : & jubente Principe etiam
 necesse est militare : Quia iudicium de justitia, vel
 justitia belli, non spectat ad subditum, sed
 ad Principem, vel Rempubicam, pro cuius præcepto
 subditus iusta causa meritò præsumere, & conscientiam
 suam practicè conformare potest, & debet. Subditus
 tunc. Externus verò & liber non potest tunc
 militare, nisi iudicet saltem præsumptivè &
 extrinsecè probabilem & iustam esse causam belli.
 Communis DD. apud citatos & nos in materia
 homicidii. Excipe rursus, nisi & ipse Superior
 dubitet de honestate actionis, quam præcipit,
 de excessu suæ potestatis in præcipiendo :
 enim subditus id sciens, & similiter dubitans
 tenebitur obedire, quia tunc Superior temerè
 præciperet, seque, & subditum obedientem
 in peccato exponeret : ergo &c. Ita contra-
 rium cum aliis *Castropal. apud Dian. cit. resol. s. c. q. 1.*
 IV. Quando est dubium practicum, utrum
 nunc liceat obedire Superiori præcipienti in
 materia, certum est apud omnes, stante tali
 dubio, subditum non posse obedire : quia exponeret
 se in peccato. Quomodo autem teneatur
 illud dubium deponere, ita distinguendum
 Quod si Superior sit vir doctus & prudens,

rus tenebitur dubium deponere & obedire simpli-
citer, præsumendo, quòd Superior rem meliùs
perpenderit. Quòd si verò Superior sit indoctus &
imprudens, temerè solens effutire præcepta, tunc
subditus, vel per seipsum inquirendo veritatem,
aut viros doctos consulendo, debet se extricare
à dubietate. Quòd si in casu urgenti neque hoc
iplum fieri possit, dummodò non cognoscat mani-
festè esse peccatum, debet deposito dubio, Su-
periori obedire ob sæpè dictam rationem.

ASSERTIO XIII.

In omnibus legibus pœnalibus etiam censurarũ
& irregularitatum, non tantum in dubio juris,
quando dubitatur, an pro tali facto vel casu ali-
qua pœna, censura, irregularitas quacunque lege
decreta sit: ubi universaliter vera est Regula pri-
mã tradita suprã n. 80. sed etiam in dubio facti,
quando scilicet verè dubitatur, an quis commise-
rit tale factum, propter quod constat, decretam es-
se pœnam, censuram, irregularitatem, nemo cen-
setur ligatus, exceptã sola irregularitate ex de-
licto homicidii voluntarii. Communior jam, &
secura sententia. Suarez de censuris disp. 40. Sect.
5. & 6. Sanch. l. 1. Moral. c. 10. latissime. Filliuc.
Tract. 21. c. 4. Laym. hic 5. §. 4. n. 39. Bard. di-
scept. 6. c. 7. §. 2. alii apud ipsos.

§. I.

Ratio assertionis est. I. Quia in dubio factum
non præsumitur: & specialiter: *Nemo in
dubiis præsumitur deliquisse. L. meritò. ff. pro soc.*
Ergo

Ergo delictum aliquod factum vel eventu com-
 tum esse, indeque consequens poena, non pro-
 mi, sed demonstrari debet. II. Leges poenales
 censuræ tantum feriunt delictum simpliciter:
 delictum dubium non est delictum simpliciter:
 ergo, &c. III. Omnia jura clamant: *Reum dubium
 esse absolvendum; In dubio neminem condem-
 dum; In poenis benigniorem interpretationem
 ciendam; Odia restringi, favores ampliari
 tere, &c.* Quæ sicut in aliis legibus poenali-
 foro externo, ita sanè etiam in censuris ac irre-
 laritatibus ex delicto (nisi jura aliud exprime-
 & foro conscientie, locum habere debent: quod
 si enim Judex neminem punire debet, sed ab-
 re, si delictum, ob quod juris poena decreta est,
 bium vel sufficienter cognitum non sit, mi-
 minus in foro conscientie aliquis se ipsum
 demnare & poenam in se exequi cogitur: v.g.
 stinere à Sacris tanquam excommunicatus,
 spensus, irregularis, donec delictum certum &
 ploratum sit. IV. Specialiter: Non est statuenda
 regularitas, nisi in casibus à jure expressis. *Qui
 qui, De sententia Excommunicationis in 6.
 quod in dubio facti aliquis irregularis censetur
 de solo homicidio voluntario in jure expressum
 est, locis citandis num. seq. 98. quando nimirum
 constat, & Clericum percussisse, & percussum
 mortuum esse; sed NB. c. significasti de Homicidio
 dio: Si discerni non possit, ex cujus ritu percussus
 interiit; IN HOC DUBIO, tanquam homicidium
 da debet haberi, cum IN HOC CASU cogitur, &*

fit tutius, quam temerè celebrare, ergo particularis illa decisio, quòd in dubio homicidii irregularitas præsumatur, cum odiosa sit, non debet extendi ad alios casus, sicut nec debet extendi ad casum dubium mutilationis, vel homicidii iusti, in bello v.g. Quia Pontifices loquuntur de homicidio simpliciter, & prohibito.

§. II.

Exempla.

Cognitâ quâcunque lege pœnali contra adulterium, incestum, sacrilegium, &c. quamdiu verum dubium est, an commiseris, utpote quia nescis, an persona complex fuerit ligata, consanguinea, sacra, in neutro foro, interno, & externo, obligari poteris. II. Verè dubitans, an homo ille Clericus sit, quem percussisti, quamvis temerè percusseris, non sine suspitione vel formidine, esse fortè Clericum, si tamen postea veritatem deprehendere non possis, non debes te excommunicationem reputare. Quia licet constet de facto percussione, non tamen constat de percussione Clerici, quæ sola punitur excommunicatione. *Can. si quis suadente.* III. Similiter ratione: si quis etiam temere & malâ fide sacrum Ordinem suscepit dubitans, v.g. utrum ætatem requisitam habeat; an legitime natus sit; an uxor unica virgo accesserit, si postea veritatem deprehendere non possit, non est censendus irregularis, vel suspensionis censuram incurrisse: quamvis sic temerè suscipiens peccaverit, & perseverante dubio, nisi necessitas urgeat, à sacro

sacro ministerio abstinere debeat, donec certum fiat v.g. de ætate legitima, quamdiu scilicet certior fieri posse spes est. *Ex communi Layman citat. 4. num. 38.* IV. Contra verò: si constet quod irregularis fuit, dubitet autem, utrum absolutus, vel dispensatus sit, abstinere tenetur: Quia possessio stat parte legis, & absolutio, vel dispensatio facta dubio non præsumitur, juxta Regulam primam & secundam, *num. 79. & seq. Sanch. Layman. cc. ex Abbate in c. proposuit. de Cleric. Excomm. mun.* ubi dicit: *Semel excommunicatus, præsumitur excommunicatus. Nam qualitas sita, que ex solo cursu temporis non tollitur, præsumitur existere, donec probetur sublata.*

S. III.

Affertionis Exceptio.

98 **I**N solo ergo dubio commissi homicidii voluntarii, dubitans habetur irregularis, idque speciali constitutione Pontificum, ob speciem deformitatem & indecentiam, si postea immutaret, homicidam ad sacri Ordinis ministerium accessisse. Habetur in jure Canonico *Tit. de homicidio, diversis locis l. 1. ad audientiam.* Pontifici casu de Presbytero, qui famulum cingulo percutiens, cultro e cingulo pendente vulneravit, postea superveniente morbo obiit: dubitantes autem, utrum mors ex vulnere, an vero ex morbo tantum secuta sit, & ideo Presbyter sit habitus irregularis? respondet Pontifex, quod

nisi appareat, illum aliâ infirmatione obiisse. *Quia sententia tutior in dubiis est eligenda. II. c. significasti.* Posito simili calu de Presbytero, qui furem ornamenta Ecclesiæ auferentem ligone percussit, postea à supervenientibus parochianis cum gladiis & fustibus penitus occisum. Hinc orto dubio utrum ex sola percussione Parochianorum, an verò ipsius Parochi obierit, ideoque Sacerdos esset censendus irregularis? respondet Pontifex, quòd sic: cum certum sit de vulnere à Parocho inflictò, rationem addens: *Cum in hoc casu cessare sit tutius, quàm temerè celebrare, pro eo, quod in altero nullum, in reliquo verò magnum periculum timeatur. III. c. petitio tua.* Proponit Clericus casum: se cum cæteris Clericis & Laicis occurrisse irruentibus hostibus Crucis Christi, & aliquos percussisse, sed dubitare, an aliquos occiderit, & an irregularis sit? respondet Pontifex: *si de interfectione cujusquam illum sua conscientia remordeat, à ministerio Altaris absteineat, cum sit consultius in illo dubio abstinere: quàm temerè ministrare.* IV. Consimiles casus certæ irregularitatis esse possunt: Aliquis applicavit causam ad abortum factus jam animati, effectu, ac vero homicidio secuto, postea dubitat, an causa illa à se applicata fuerit sufficiens vel efficax ad abortum causandum, an verò causatus fuerit vi alterius causæ, v. g. compressione prægnantis. Item Titius venenum porrexit cuidam, ut interiret, & eo incio, eidem ab alio efficacius venenum propinatum fuit, quo accepto, paucis post diebus mortuus est:

dubitat ergo Titius, an venenum suum etiam si
 cax fuerit ad mortem, nec ne, an potius alter
 venenum solum mortem causarit: Item Titius
 alteri consilium dedit ad occidendum Cajum
 homicidio patrato, comperit Titius, ipsum oc-
 forem gessisse capitales inimicitias cum Cajo;
 dubitat ergo, an homicidium secutum fuerit
 consilii, an potius vi solius privatae alterius inimi-
 citiae &c. In his & similibus casibus, dubitatio
 habendus erit irregularis in utroque foro: omnis
 enim eiusmodi casus manifestè comprehenditur
 sub allegatis Canonibus, ut intuenti & app-
 canti patet: uti ex communi notat *Bardi, discep-*
6. c. 7. §. 5. & 8.

§. IV.

Exceptionis Limitatio.

99 **E**Xceptio vera esse debet, quando cum
 constat de corpore delicti seu homicidio
 facti, & aliquâ suâ cooperatione: quando nimirum
 certum est, hominem esse occisum occasione
 actionis, dubitat autem, an sua actio fuerit efficiens
 vel sufficiens ad causandum homicidium, factum
 etiam aliunde, seclusâ suâ actione, secuturum, tunc
 dubitans irregularis omninò habendus est, & in
 terim à Sacris abstinere debet. *Communis Doctrina*
rum apud Layman, citat. §. 4. a num. 30. Bardi citat.
§. 3. Nam de eiusmodi casibus expressè tantum
 loquuntur Canones allegati: semper enim sup-
 ponitur homicidium factum fuisse, & solum dubi-
 tatur, utrum Clerici illi sufficienter, vel effi-

eaciter cooperati sint ad homicidium. Idemque est
 in aliis casibus *ibidem num. precedenti* subjectis.
 Contra verò, quando non constat, sed verè dubi-
 tatur de ipso *corpore delicti*, seu an homicidium
 reverà secutum sit, etsi constet de causa aliqua ap-
 plicata: v. g. scit aliquis, se percussisse, explosisse in
 hostem, venenum alicui applicasse, &c. dubitat
 autem, an aliquis inde mortuus sit: scit quispiam,
 se causam applicasse, consilium dedisse, aut aliter
 induxisse efficaciter foeminam ad abortum facien-
 dum; dubitat autem, an abortus secutus sit: vel
 si constat abortum esse factum, dubitatur, an foetus
 fuerit animatus, ideòque homicidium patra-
 tum, nec ne: debet quidem omnem possibilem
 diligentiam adhibere ad cognoscendam verita-
 tem, interim abstinendo à Sacris, quantum potest:
 quòd si verò frustra adhibitâ diligentia dubium
 invincibile perseveret (quamvis adhuc præsum-
 ptionem juris esse pro irregularitate doceat com-
 muniò & tutior sententia *Soti, Navarri, Sanchez, &c.*) probabilem tamen & tutam puto sen-
 tentiam ferè communem Recentiorum apud Dia-
 nam. *p. 7. tract. 5. resol. 24. Bardi cit. §. 4. Tam-
 burin. cit. §. 7. v. irregularitas n. 2.* Nimirum ta-
 lem invincibiliter dubitantem, post debitam in-
 quisitionem eximendum esse à pœna irregulari-
 tatis. *Ratio est:* Quia odiosa restringi convenit,
 non ampliari: atqui Canones allegati omnes (ex
 quorum constitutione præcisè inducitur irregu-
 laritas in dubio homicidii) loquuntur solum in
 casu, quando constat de corpore delicti, seu homi-
 cidii

cidii patrati, & solum de cooperationis sufficientia dubitatur: ergo non sunt extendendi ad casum quo de ipso corpore delicti, seu homicidio secus ambigitur.

SECTIO V.

De Conscientia scrupulosa.

SUMMARIUM.

100. Conscientia scrupulosa, seu scrupulus definitur
101. Quod sit, inani ratione nixa
102. Apprehensio (proprie loquendo)
103. Indeque natus timor, & anxietas mentis,
104. Alicubi peccatum esse, vel fuisse, ubi revera nihil est.
105. Contra scrupulum proprie dictum, quibus potestatem tenetur operari immediate & directe.
106. Contra scrupulum vero late sumptum mediate tenetur.
107. Remedium generale, & efficax contra scrupulos.
108. Objectio seu scrupulus generalis scrupulorum.

ASSERTIO XIV.

ICO Conscientia scrupulosa, seu Scrupulus dicitur, quod instar scrupuli, seu lapilli calcis inclusi, pedemque vexantis, animo in se ipsum eum vexet & agitet) est inani ratione nixa apprehensio, indeque natus timor & anxietas mentis, alicubi peccatum esse vel fuisse, ubi revera nihil est. Ex communi DD. Voce tantum differunt, rebus coincidunt diversae aliorum definitiones: Ut per S. Antonini p. I, tit. 3. c. 10. §. 9. Est quaedam vacillatio cum formidine ex debilibus conjecturis &c. Vasq. hic. disp. 67. c. 2. Esse levem quantum suspicionem seu existimationem ex levis rationibus, seu fundamentis. Marchant. Tit. 1. traët. 5. Tit. 6. q. 1. Est anxietas & titulus

mentis conscientiam torquens & turbatam red-
dens ex levibus, & incertis conjecturis. Clarius
& expeditior est nostra definitio, cujus breviter
hac esto *Explicatio*

§. I.

Est inani ratione nixa, seu ut alii loquuntur:
Ex debilibus, levibus, incertis conjecturis, ra-
tionibus, fundamentis. Ex quo capite tripliciter
potest fieri scrupulus. I. Cum iudicio determi-
nato aliquid esse peccatum, quod revera non est.
Quod iudicium falsum, quatenus ex inani mo-
tivo procedit, animumque affligit, & anxiat, po-
test sane dici scrupulus, vel conscientia scrupu-
losa, late loquendo: proprie vero est conscientia
erronea vincibilis, uti advertit etiam S. Ignatius in
fine libelli Exercitiorum de Scrupulosis II. Potest
fieri scrupulus cum vero dubio pratico, sitne hoc
peccatum, nec ne, ex inani motivo, suspicando
forte esse peccatum, absque ullo determinato ju-
dicio, quod sit, vel non sit peccatum. Et sic rursus
est scrupulus late sumptus, proprie autem est du-
bium, vel conscientia dubia. III. Et proprie, sit
scrupulus, cum, habito vel sufficienter proposito
iudicio determinato, aliquid non esse peccatum,
sola ex levi motivo apprehensione peccati mens
anxiatur & timet, forte esse peccatum. Et hinc
dicitur.

§. II.

Inani ratione nixa apprehensio. Scrupulus enim
vel conscientia scrupulosa proprie dicenda est,
quando intellectus neque determinate iudicat:
neque

neque dubitat practicè aliquid esse peccatum, potius habito iudicio non esse peccatum, apprehensione, vel suspitione mali ex inanimato, titubat, fluctuat, anxie formidat esse vel peccatum, v. g. *forte se consensisse tali suggestioni &c.* Uti bene advertit *Greg. de Valentia l. 2. q. 14. pu. 4.* dicens: Etsi scrupulus non tamquam accipiatur tam pro dubitatione de malum quam pro opinione, quod aliquid sit malum: tamen propriè conscientiam scrupulosam nihil aliud esse, quam anxiam quandam formidinem, ne id ipsum sit malum, quod tamen licitum estimatur. Ratio sumenda est ex communi estimatione hominum, scrupulum propriè ita intelligendum. Unde rectè notat *Layman hic c. 6. n. 1.* *Scrupulum hominis vere scrupulosum esse, si contra sapientiam, imò & proprium iudicium, tale quid pingere peccatum non esse, nihilominus inquietum.* Solà scilicet apprehensione mali timens, & formidans, ne fortè peccet, aut peccarit. Unde scrupulosi plerumque in aliena causa rectè iudicant, sed lent sine formidine, & alios absolvere à peccato, at verò, si idem casus ipsis eveniat, statim formidare incipiunt peccatum subesse. Et jam hinc tibi debet differentia conscientie scrupulose ab aliis conscientiis hæcenus explicatis.

§. III.

103 **I**ndéque natus metus, seu anxietas mentis. Quamvis enim, secundum omnes conscientie scrupulosa, seu scrupulus formaliter & principaliter consistat in actu intellectus modo ex-

catō, non tamen in eo sistit, sed completè consistit in tali intellectūs apprehensione, suspitione, vacillatione, seu titubatione alicubi peccatum esse, quatenus simul in voluntate causat, & conjunctum habet metum, formidinem, anxietatem, &c. de eodem peccato. Unde scrupulus adæquate sumptus, spectat ad utramque potentiam, intellectum scilicet & voluntatem. Quâ ratione rectè intelligitur doctrina verissima Cajetani tom. I. opusc. Tract. 31. Resp. 13. dub. 7. *Scrupulum contingere posse, aliquando ex parte appetitūs, uti evenit, quando quis timet in aliquo actu peccare, & ignorat causam:* (ex sola nimirum præviâ vanâ apprehensione mali, sæpè enim scrupulosus non potest reddere rationem vel motivum timoris & anxietatis suæ.) *Aliquando ex parte rationis, cum oritur ex aliqua ratione apprehensa & apparente: inani tamen, levi, futili.*

§. IV.

Alicubi peccatum esse, vel fuisse, ubi reverà nihil est. Sicut enim quælibet conscientia, ita & scrupulosa, quamvis principaliter versetur circa actiones hinc & nunc exercendas, tamen, hæc maximè, se extendit ad actiones etiam præteritas: dum scilicet inaniter apprehendit, & anxie metuit, fortè se peccasse, fortè suggestioni consentisse, fortè alicubi peccatum fuisse, fortè peccata præterita nondum remissa esse, etiam post debita adhibita remedia: fortè ipsa media doloris, confessionis, non sufficienter adhibita fuisse. Quem actum communiter remorsum scrupulosum

sum vocant, & plerumque vitiosus est. Sic be-
 advertit Vasquez. cit. disp. 67. c. 2. n. 8. Sunt
 qui nimirum scrupulosi circa praterita peccata
 futuris autem cavendis parum solliciti. In que-
 sensum etiam verissime dixit Sylvester. v. scrup-
 losus initio. *Scrupulosus est duplex. Quidam*
est scrupulosus in recognoscendis peccatis prater-
itis, & timoratus in vitandis futuris; & iste con-
niter bene finit. Quidam vero est scrupulosus in
recognoscendis prateritis, & in cavendis futuris
negligens & efferratus; & iste videtur aterna deli-
nationi propinquus. Hac ille.

ASSERTIO XV.

105 **Q**uilibet licite potest, & tenetur sapere
 rari contra conscientiam scrupulosam
 scrupulum proprie dictum etiam immediate &
 recte: mediate vero solum contra scrupulum
 te sumptum: nimirum deposito potius scrupu-
 lo judicio vel dubio pratico, & formato con-
 trario judicio pratico, quod liceat ita operari.
 Ex communi doctrina Navarr. c. 27. num. 20.
 Sanch. l. 1. Moral. c. 10. num. 80. Layman c.
 c. 6. n. 2. Marchant. cit. q. 2. Sumitur ex
 quisitionis, de sententia Excomm. Ubi, quatenus
 an conjux scrupulum habens de validitate Mat-
 monii teneatur abstinere ab ejus usu; respon-
 dit ultimum Pontifex: *Conscientia levis & temeraria*
credulitatis explosa, potest non solum relaxare
decreta, sed etiam exigere debitum con-
jugale.

§. I.

Contra scrupulum propriè dictum immediatè & directè agendum.

Ratio patet ex definitione. Conscientia enim 106
scrupulosa seu scrupulus propriè dictus est
solum inani ratione nixa apprehensio, indeque
natus metus, aliquid esse peccatum, v. g. come-
dere die festo ante Sacrum auditum: cum qua
vana apprehensione, & formidine stare potest, imò
plerumque de facto stat. iudicium prudens oppo-
situm, non esse peccatum: atqui rectâ ratione uti-
que potius sequendum est in operatione iudicium
prudens, quam vana apprehensio contraria: ergo
semper licitè operamur contra scrupulum pro-
priè dictum, etiam immediatè & directè, nimi-
rum adhuc stantem & quantumlibet remurma-
rantem: imò plerumque scrupulosus tenetur ita
contra operari ad liberandum se à periculis & mo-
lestiis scrupulorum, quas ordinariè experiun-
tur scrupulosi; Uti sunt anxietates perpetuæ, tædia
rerum spiritualium, pericula desperationis vel
amentia, &c.

§. II.

*Contra scrupulum latè sumptum, mediatè
tantùm agendum.*

Scrupulus enim latè sumptus, quo nimirum 107
intellectus ex inani motivo determinate judi-
cat, vel practicè dubitat aliquid esse peccatum
(jam dictum est n. 101.) non est propriè consci-
entia scrupulosa, sed spectat ad conscientiam erro-
neam,

neam, vel dubiam; contra quas quamdiu duræ
nunquam licet operari: alioquin peccatur
rationem iudicii vel dubii: prius ergo deponen-
dum est inane illud iudicium vel dubium, & in-
mandum contrarium iudicium practicum, &
esse peccatum, &c. atque ita mediatè contra
pulum operandum. Eadem ratione à fortiori
quâ *sect. 3. & sect. 4.* supra diximus contra opi-
nem etiam probabiliozem, & contra dubium
culativum, practicè resolvendum & operandum
esse. Advertit tamen rectè *Marchant. l. 1. c. 1.*
factum non esse facile credendum scrupulosum
etsi affirmet, se ex determinato iudicio, vel
iudicio dubio operatos esse, aut consensisse &c.
cut enim in uno turbati sunt, ita etiam tur-
potuerunt in alio.

§. III.

Remedium generale scrupulorum.

108 **E**fficacissimum, & ferè unicum contra
pulos remedium est, ut scrupulosus iudicium
ac consilio docti & experti Confessarii vel Do-
ctoris sui, non obstantibus quibuscunque mo-
tibus, & trepidantis rationis suæ argumentis,
nind se subjiciat, & acquiescat, iudicium ac opi-
tionem suam audacter conformet, fortiter agat,
ac velut agonizet contra scrupulos suos, donec
tandem subsidant & cessent. Ita uno ore con-
lunt Doctores. *Ratio est:* Quia quilibet in
pria causa solet esse cæcus. Ergo persuadear
scrupulosus, quòd unusquisque consilio Con-

sarii sui, vel alterius viri docti ac probi tuto acquiescere possit. Addit rectè Navarrus *l. 5. Consil. 2. de poenit. & remiss.* Postquam scrupulosus unius Confessarii, vel boni viri responsum, vel exemplum accepit, quòd non debeat alios consulere, ne animum assuescat ad anxietates inutiles diutius fovendas. Unde & Confessarius scrupuloli curam gerens. 1. Ante omnia exigat promissionem firmam suis consiliis acquiescendi, & obtemperandi. 2. Doceat, certitudinem moralem requiri ad actiones humanas præsertim peccaminosas: unde nunquam judicandum, aliquid esse peccatum mortale, aut se in peccatum consensisse, nisi id certò constet. Sententias item laxiores, dummodò probabiles judicet, proponat, juxta dicta supra *num. 48.* 3. Non permittat Confessiones repetere, nisi afferat defectum certum, de quo quasi jurare possit Pœnitens: Esto enim fuisset aliquis defectus, non tamen teneretur cum tanto suo damno omnimodam Confessionis integritatem procurare, cum ab ea minores interdum difficultates excusent, uti cum Coninck notat Laym. *cit. c. 6. n. 2. remed. 64.* Doceat scrupulosum, juxta consilium Sap. 6. *Sentire de Domino in bonitate.* Neque existimare eum Legislatorem tam rigidum & durum, ut bonæ voluntatis hominibus peccata adscribat, & pœnas decernat, nisi certò se reos sciant. Neque Deum vel Ecclesiam suis præceptis efficere velle, ut homo in tantas anxietates, & denique in stultitiam

tiam, vel desperationem cadat, quod scrupulo denique contingit, &c. Sed contra hæc est

§. IV.

Scrupulus generalis scrupulosorum.

109 **A** Junt: *Si morti proximus essem, non auderem cum hoc scrupulo, saltem non confesserer, & coram Judice severissimo comparere.* Confirmant. D. Gregorius Epist. ad S. Augustinum Anglorum Episcopum, ait: *Bonarum tium est, ibi etiam culpas agnoscere, ubi culpa est.* I. Respondet Sylveſter V. scrupulosus. *3. In illo articulo multa faceret homo, quæ necesse non est, neque expedit facere in vita: homo tandem desperaret, vel fatuus fieret.* Sanch. autem l. I. *Moral. c. 10. n. 81.* respondet, etiam in illo articulo consultius scrupulosi, ut scrupulos contemnant: quod licet neque Judex justus judicaturus est. dictum D. Gregorii respondent *Navarrus, & alii*: *Esse id quidem signum animi ad beatitudinem propensi, per se tamen bonum non esse, scientiæ, atque judicii defectum.* 4. Aliter spondet Layman. *cit. S. Gregorium* ibi non culpæ intelligere quemlibet defectum, quem se ipso homo, agnoscere ac verecundari potest. Nam proposita erat quæstio, utrum mulier, menstrua patitur, ad Ecclesiam & S. Communionem accedere possit? Respondet Gregorius: *ex veneratione magna percipere non præsumenda est, sed si percipiat, non judicanda.*

narum quippe mentium est, ibi etiam aliquo modo
 culpas suas agnoscere, ubi culpa non est. Quia
 saepe sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Unde
 etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus
 ex culpa primi hominis factum est, ut esuriamus.
 Hæc Sanctus Doctor. Non ergo locutus fuit de
 culpa peccati propriè dicta. Denique ultra con-
 scientiam scrupulosam, aliam assignant dictam fa-
 tuam, vel hypochondriacam: & nihil aliud est,
 quàm fatuitas mentis & delirium partiale, ex
 pravo humore vel alia mala dispositione cerebri
 proveniens, quâ homo in fatuos discursus & a-
 ctiones prorumpit. Exempla nimis nota. Ve-
 rum hæc ex Theologia ableganda est ad Scholas
 Medicorum.

C A P U T I.

DE

ACTUS HUMANI

Natura, Requisitis, & Impeditivis.

SUMMARIUM.

1. Actus humani Descriptio.
2. Actus humanus, liber, moralis, in re coincidunt, & fa-
 lum diverso respectu differunt.
3. Debet esse actus creatura rationalis.
4. Ad actum humanum quatuor requiruntur.

ASSERTIO I.

Actus humanus est Actus creaturae rationalis. **i**
 L 3 lis,